Bütün Eserleri 27
Deneme 13

İSKENDER PALA

Kahve Molası

Kapı

İskender Pala _ Kahve Molası

Sunuş

Ülkemizde tarih, her zemin ve her zaman için çıldırtıcı bir muammadır. Çünki okumak yerine ahkam kesmekle yetinen bir milletiz. Okumuş yazmışlarımızın kimisine göre tarih örnek alınacak bir övünç sayfası, kimisine göre de tek kalemde siliniverecek bir beyhude zamanlar dilimidir. Kimisi tarih deyince şaha kalkmış atların zafer hücumlarını göz önüne getirir, kimisi halkınıezen monarşist ve zalim idarecileri hayal eder. Yazık ki, her ikisi de yanlış, her ikisi de abartılı örneklerdir bunların. Ve yazık ki bu tavır, tarihini bilmeyen insanların karıdIr yalnızca; tarihini bilmeyen, bilmediği için de kendilerine efsaneler üreten insanların...

*

Tarihin ara sokaklarında dolaştığım uzun yıllar boyunca pek çok insanla karşılaştım. itiraf etmeliyim ki ne sefere giderken üzümünü kopardığı asmaya akçe kesesini bağlayan atama rastlayabildim, ne de harem havuzunun çevresinde yarı çıplak cariye kovalayan sultana. Bazen bir adam tanıdım, eteğine yapışıp kurtulmak için günümüzde yaşamasını çok istediğim; bazen bir herille karşılaştım. "Bu benim atam olamaz!" diye isyan ettiğim. Ne var ki her ikisinin de genleri benim genlerime uyuyordu ve kabullenmek zorundaydım ki ben onların varisiydim.

Doğrular ve gerçekler uzun bir süre ne gizlenebilir, ne de saptırılabilir?! Özgür insan zekasıdır ki, belli bir süre dikte ettirilen yahut dayatılan fikirlerin doğru biçimlerine ulaşır, belgelerde gerçeğini görür. Böylece yanlış değerlendirmeler ve taraflı hükümler üzerine bina edilmeye. çalışılan toplumsal yapı kısa sürede bir bunalım yığınına dönüşüp dikilir karşımıza. Bunu aşmanın yolu, belki genç kuşaklara tarih kültürünü sevdirrnek; onlara doğru tarihi, abartısız tarihi öğretmektir.

falarda geçmiş zamanların neşeleri ve sevinçlerini, hüzünlerini ve _cılarını görmek, hissetmek, yaşamak ve

ibret almak, k_ve tadında lezzetlerle tanışmak pekala

\

mümkündür. Ve'biz onları keşfettiğimiz vakit adını ta rih koyarız.

Kahve Molası, Tavan Arası adlı kitabımızın devamıdır ve bir kahve içimi sürede bile insanı kuşatabilecek karışık ama gizemli, düzensiz ama meraklı ayrıntılarla doludur. Burada okuyacağınız yazılar tarihtatl alınmadır ama size tarihi doğrudan öğretmez; belki tarih zannetiğimiz kronolojinin satır aralarını dolduran kültürütanıtır. Belli bir sırası yoktur bu yüzden yazıların, belli bir disiplinden de yoksundur tertibi.

içinizde kahve içerken disiplini özleyen var mı Allah aşkınal?.

*

Oktlma disiplini olmayan bir coğrafyada yaşıyoruz ve insanırnız öğrenmek yerine eğlenmeyi tercih ediyor

nedense. Belki öğrenmeyi eğlenceli biçime getirerek bu süreci tersine çevirebilir ve kendi kültürüne yabancı veya düşman nesiller yerine dünya insanı olmayı hedeflemiş gerçek aydınların sayısını çoğaltabiliriz. Bunun için en önemli şartlardan birisinin toplumda sağlam bir tarih bilinci uyandırmak olduğunu bilelim yeter.

***

Bir kah_, molasından meralli, bir çift sözdür ki, o söz ruhumuzu dinlendirsin, dimağimızı sarhoş etsin. Hani denilmiştir:

Gönül ne kahve ister ne kahvehane Gönül sohbet ister kahve bahane oBu kitabın içindekiler de bir kahve molasında okunabilecek, belki okumayı eğlenceye dönüştürebilecek küçük hikayeler, hatıralar, nükteler ve bercestelerden ibarettir. Bu satırlar arasında verilecek bir kahve molasında, yahut bir kahve içiminde olsun açılacak bu say

i,k.nd., pa la

CismiÖlü; Gönlü Diri

Raviyfuı -ı ahbar ve nakilfuı -ı asar bu güne rivayet ve şu dep.lü hikayet etmişlerdir (Eski zamandan haberler verenler ve eski eserlerden naklederek anlatanlar bu üslupta aktanp ve şu türlü hikaye etmişlerdir) ki, o zamanlarda cömert ama

fakirce bir adam yaşardı. Hani Allah cömerte darlık, cimriye varlık göstermesin derler ya, bu gönlü yüce insan fakirliğine rağmen ihtiyacından fazlasını daima başkalarına dağıtır, ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını giderir, bu yüzden de kendisi daima sıkıntı içinde yaşardı. Bir gün yoksulun birinden bir pusula aldı. Diyordu ki,

"Ey huyu güzel, sonu iyi insan! Borcumu ödeyemediğim için hayli vakittir hapisteyim. Şu kadar paraya ihtiyacım var. Lütfen bana yardımcı ol!"

Alicenap insan bu pusulayı okuyunca yüreği kavruldu. Yazık ki istenilen kadar parası yoktu kendisinin. O günden sonra uyku perisi bir daha onun yatağına uğramadı; içli ah-vahlardan ürküp kaçtı. Sonunda bir çare düşündü ve adamın alacaklılarına bir mektup görderdi. Diyordu ki mektubunda,

"A değeri yüksek beyzadeler,

Lütfen, bu çaresiz adamın yakasını bırakın ve onu hapisten çıkartın, o da çalışıp size borcunu ödesin. Eğer kaçacak olursa borcu benim borcum olsun, gelip yakama yapışın."

Mektup hedefini buldu ve fakiri hapisten çıkardılar. Fakir, kendisine teşekküre gelince gördü ki hapishane

oonu yaşlandırmış ve güçsüz düşürmüş, bu haliyle borcunu asla ödeyemez. Dedi ki:

- Hemen kaç başka diyara, üst yanını düşünme! Kafesten kurtulan kuş misali şehirden uçurdu onu.

Kesesindeki tek kuruşu da yol harçlığı verdi hatta.

Alacaklılann haber alması uzun sürmedi hadiseyi tabii.

- Ya adamı bul getir, ya paramızı ver, diye tutturdu lar bizimkinden.

Ödeyecek parası yoktu ki zavallının, çaresiz boynunu büktü. Bu sefer onu attılar hapse. Ne kimseye sızlandı, ne alacaklılara ricada bulundu. Geceleri ibadet ediyor, gözyaşı dökerek nefsini öldürüyor, başına gelenlere rıza gösteriyordu. Günlerden birinde bir dost çıkageldi hapishaneye; onu görünce ciğeri parçalandı.

- Ey kutlu kişi, dedi, sen kimsenin hakkını çiğneye cek adam değildin, nasıl oldu da düştün buraya?

- Bir gönül aldım da... diye kestirip attı hemen.

Aradan yıllar geçti ve cömert adam güneş yüzü gör meden, nihayet göçtü dünyadan; her fani gibi. Geride iyi bir ad bıraktı yalnızca.

Ne güzel bir hayattır o, cismin gider dünyadan da ' adın hep yaşar. Toprak altındaki bedeni ölü ama gönlü diri kişi, yüreği örmüş ama vücudu diri kişiden daha iyi değil midir? Ne dersiniz?!..

Birvakitler bunu Bostan sahibi Sadi yazmıştı da nesil ler boyu civanmertler okudu ve örnek aldı o adamı. Dünyada iyiliksever insanlar kalmadı mı denilseydi yoksa!..

isk. nd., pal.

Türkçe Bilinci Diye Buna Derler

Türkçemizin bugünkü çaresizliğine bakıp da haline üzülmeyenimiz olduğunu sanmıyorum. Bu acıklı tablo onun acziyetinden değil, bizim ona karşı umursamaz tutumumuzdan kaynaklanmaktadır.

Bazılarının dediğinin aksine bu dilde her türlü.ilim yapılabilir, yeter ki dilin ihtişamında eğitim sistemi, ona uygun bir ekonomi ve onu geliştirecek çağdaş bir teknolojiye sahip olabilelim. Ama hepsinden de önemlisi bizatihi bu dili sahiplenelim, onu_oruma konusunda resmi lçurumlanmız kadar kendimizi de sorumlu hissedelim:

Atalanmızın dil konusunda bizim kadar Vllrdumduymaz davranmadıkları gerçektir. Osmanlı Devletinin belli bir dil politikasİ olduğunu, padişahların zaman zaman bu hususta fermanlar yayınlamalarından ve gayrimüslim reaya topluluklannın kendi dillerini muhafaza etme serbestlikleri yanında resmi işlerinde ve Türk unsurlarla bir aradayken Türkçe kop.uşmalarının sağlanması için tedbir almalarından öğreniyor_. Bu konuda bilhassa ilmiye sınıfının, yani

bilginlerin ve eğitimli insanlann şimdikinin aksine önemli gayretler sarf ettikleri de bilinmektedir.

Osmanlılar, Batılı milletlerce konuşulan dillerin tamamına birden "lisan-ı kefere (gayrimüslim lisanı)" demişlerdir. Bu tanımlamanın methüm-ı muhaıifinden, atalanmızın Türkçe'ye de lisan-ı ıslam gözüyle baktıklan anlaşılmaktadır.

Nitekim fıkıh bilginlerinin

L4.

k,hv. mnl,..

aşağıdaki türden fetvalar vermeleri de bunu gösterir (fetvalar Fetava-yı Abdürrahim Efendi'de kayıtlıdır:ı

Soru: Müslüman bir kişi, hiçbir mecburiyeti yokken yabancı dil ile konuşursa ne lazım gelir?

Cevap: Şiddetli azarlama!2

Abdurralıim Efendi'nin fetvasından anlaşılano ki, Osmanlı ülkesinde Müslüman olan her insan, Müslümanların ortak dili olan Türkçe'yi konuşacaktır. Bunun tersinden okunuşu da, gayrimüslimlerin kendi aralarında ayrı bir dili konuşabilecekleridir.

Osmanlı Devletinde ihtida eden veya degişik sebeplerle öyle görünen toplulukların bazıları dil konusunda çok inatçı davranır ve Türkçe konuşmamakta direnirlermiş. Hatta zaman zaman bu inadı yeni kuşaklanna Türkçe öğretınemeye kadar götürenler de çıkmıştır. Aşağıdaki fetva, Girit veya diğer adalar gibi Rumca konuşulan yerlerle ilgili olsa gerektir.

Soru: Bir kas(lbanın müftüsü makamındaki kişiyle meclisinde bulunan Müslümanlar, hiçbir zorunluluk yokken yabancı bir

dil ile konuşsalar, müftü ile diğerlerine kanunen ne lazım gelir?

Cevap: Şiddetli azarlamaya çarptılıp yaptıklarından kesinlikle engellenirler?3

Bu fetvada ilginç olan taraf, müftünün de kefere li ı2

Istanbul. ı243 (1827-ı828). c.ı, s.116

Mesele: Zeyd-I müslim, min gayr-I zaruretin kefere lisanı tekellüm eylese zeyde ne lazım olur?

el-Cevap: Th.zir

Mesele: Bir kasabanın müftüsü olan Zeyd. meclisinde olan müslimin ile bili!

zartiretin kefere lısanı üzere tekelllim eder olsalar. Zeyd'e ve ol kimesnelere şer'an ne lazım olur?

el-Cevap: Tazir ile zecr ve men olunur!..

3oi.k.nd., p_l

sanı konuşmakta ısrarcı olmasıdır ki bu da Osmanlıiçindeki gayrimüslim unsurların ve dönmeliğin nerelere vardığını gösterir. Müftü ki dini koruyacak adamdır, aşağıdaki fetvaya bakılırsa onu kamu adamının korumasına havale edecek kadar yozlaştırmıştır.

Soru: Bu sırada o kasabanın kanuni yetkilisi olan zat, müftü ve yanındaki Müslümanlara, "Mecbur 01madığınız halde neden kafir diliyle konuşuyorsunuz, bu yaptığınız yanlış değil mi?" derse ve onlar da "Bu bizim atalarımızın dilidir, bize helaldir" deseler, müftü ve yanındakilere kanunen ne gerekir?

Cevap: Şiddetli azarlama, tevbe ettirme ve dillerini temizletme gerekir.4

Fetvanın sonundaki "dillerini temizleme (taşir-i lisan)" ifadesi dikkatinizi çekti mi bilmiyorum! Taşir_i lisan, "Mecbur kalmadıkça Türk dilinden başka bir yabancı dil ile konuşup devlet dilini kirletmeyeceğine dair mahkeme huzurunda yemin etmek"tir.

Yabancı dille eğitimin anaokullarına kadar yaygınlaştığı ülkemizde kimlerin azarlanması gerektiğini, şimdi varın siz düşünün.

Bu yazıyı okuyanlar, sakın ola ki yabancı dile düşman olduğumu sanmasınlar, bilakis bütün öğrencilerime ve bütün gençlere bir yabancı dili öğrenmeleri gerektiğini sıkı sıkıya tembihleyen biriyim. Ben, öğrenmek ile konuşmak, bilmek ile benimsemek arasındaki farka dikkatinizi çekmek istedim o kadar.

4 Mesele: Sfu'et-i mezbfu'ede ol kasabanın hAkimi olan Bekr. Zeyd'e ve ol kimesnelere bili! zarfu'etin kefere lisanı üzere niçün tekelllim edersüz, hatadır. dedikte; Zeyd ve ol kimesneler, ecdadımızın lisanıdır, bize helAldir deseler, Zeyd'e ve ol kimesnelere şer'an ne lazım olur?

el-Cevap: Tazir. istigfar ile taşlroj IIslin.

il

ok.hve mnl..,

iskender p.l.

Devlet ProtokolU ve Dil

uğrasa, onları tanısa ve Türkçe diye de bir lisan olduğunu anlasa fena mı?

Üstelik biz onun dilinden yazarsak; kendisine hizmet etmeye mecbur olduğumuz an layışına kapılıp bizi küçümser. Milli itibarımızın olma- . , sı için, müsaade buyurun bu mektubu Türkçe olarak gönderelim.

- Siz emrimi dinleyiniz, o kadar?

! - Peki efendim!

Yıllarca askeri bir müzede idareci olarak çalıştım. Vazifem gereği yurt dışından pek çok resmi mektup gelirdi. Tabii çoğu İngilizce olmak üzere, her ülkenin kendi diliyle de yazılmış mektuplar. Ben bunları tercüme ettirir, gereğini

yapıp cevabını Türkçe olarak hazırlardım. Ancak her defasında sorumlu olduğum amir(ler) ile aramızda şu mealde bir konuşma cereyan ederdi:

- Cevabi mektubu İngilizce'ye tercüme edip gönderiniz.

***

Biz bugün Şekspir yerine Shakeapeare yazıyoruz; ama başkaları Mustafa Kemal'i Mustapha Kamal'a çeviriyorlar. Yurt dışına gönderdiğimiz mektup zarflarının üstüne şöyle göğsümüzü gererek Türkiye yazamıyoruz da "Turkey (hindi)" ibaresini konduruyaruz.

İdarecilerimiz, başka ülkelerdeki alelade bir vatandaşın sahip olduğu devlet ve dil bilincine fersalı fersah uzakta iken milletlerarası arenada bir

"hindi"nin sözü ne kadar dinlenir, yahut ağırlığı ne kadar olabilir, varın siz karar verin.

-"

- Ama efendim, bize başvuran kişinin mektubu

Fransızca (veya başka bir lisan) olarak gelmişti.

- Fransızca tercümanımız yok; onun için İngilizce yazınız.

- Efendim, lütfen yapmayınIz; biz bu mektubu Türkçe olarak gönderelim. Biz, nasıl ki müracaatçının mektubunu tercüme edip ne istediğini anladıysak, o da bizim mektubumuzu bir yolla tercüme ettirip anlayacaktır. Kaldı ki talepte bulunan o

olduğu halde, asla Türkçe bir mektup yazmayıp kendi lisanını kullanmış. Bizim de kendi lisanımızı kuHanmamızda ne sakınca olabilir?

- Burası ... Müzesi. Ayıp olur; dil bilmiyorlar mı de dirteceğiz?

- Ne alakası var efendim! Bu bir protokol gereği, bir dil sorumluluğu meselesidir? Mektubu gönderdiğimiz kişi bu vesile ile kendi ülkesindeki konsolosluğumuza

c

1.B.

k.hve mnl."

Fatih'in Kelime Oyunları

Fatih ve fetiWe ilgili bazı kitapları gözden geçirirken ondaki dil şuuru dikkatimizi çekti. Fatih'in, çocukluğunda Molla Gürani'den Arapça ve Farsça öğrendiği; Manisa'da devleti idare tecrübesi edinen bir şehzade iken de yanında bulunan daye ve lalalarından Sırpça ve Rumca'yı kaptığı; Latince'ye ise Batı dünyasını tanımak üzere çalıştığı bilinmektedir.

Fatih'in dile olan merakl, gitgide kelimelerin etimolojisini inceleyecek ve bu dillerde yazılmış eserleri bile tenkid ed_cek noktalara varmıştır. Hatta bazen şakalarınıdilin bu inceliklerine dayandırdığı da olmuştur. İşte size onun Türkçe kelimelerle oynayarak ibda ettiği üç nüktesi: Avrupa'da insanların ilkel topluluklar olarak yaşadığı Ortaçağ'da eski Yunan şehirleri de akıl almaz bir pislik içerisinde imiş. Sokaklar açık çöplük, evler bir ahırdan farksız, halk da yıkanma nedir bilmeyen kirli pasaklı insanlar...

Fatih, Molla Güranı ile sohbet ederken söz Yunarılılardan açılıp da hocası birkaç defa "Yunan, Yunan..." diye tekrar edince hünkar dayanamayıp orıların pisliğinden kinaye olarak; \

- Hocam, demiş. Burılar hiç yunmamışlardır. Onun için lütfen burılara Yunan değil, Yunmayan deyiniz. (Yunmak, eski Türkçe'de yıkanmak demektir ki hala Anadolu'nun bazı yörelerinde kullanılır.)

***

isk.nd.r p.l.

Osmarılı'dan ilk tokadı II. Murad ile yaptığı II. Kosava cenginde yiyen Macarların ürılü devlet adamı Hunyadi Yanoş (Jan Hunyad) Fatih'in üçüncü Sırbistan seferinde (1456) ağır yaralanmış ve bu yara ile çok geçmeden ölmüştür.

Onun ölüm haberi Fatih' e ulaştığı anda, gülümseyerek yanındakilere şurıları söyleyivermiş:

- Jan'ın cehenneme gitmesi demek; canın cehenneme gitmesi demektir. Macar kavminde artık can kalmadı.

***

Fatih, 25 ayrı devletle savaşmış, bunlardan 5'i İslam olmak üzere lTsini ortadan kaldırarak devletinin sınırlarını 2 milyon 220 bin km2'ye ulaştırmıştı.

Bir gün Molla Hüsrev bu durumdan sitayişle bahsedince,

- Hocam, der. Gavurlar hükümdarlarına kıral diyorlar. Ben bunu, önce kır sonra al diye arılıyor ve önce ordularını kırıp sonra ülkelerini alıyorum.

Sonunda hepsi kralsız kalacaklar.

–

2...D.

ok.hvo mnl...

DevletlUların Dm

Devleti yönetenlerin sokak lisanının argosuyla konuşmalarını siz de yadırgıyor musunuz?

Başka ülkelerde de devlet adamlarılisan konusunda bizim kadar sorumsuz, şuursuz ve hatta saldırgan mıdırlar, bilmiyorum. Bir milletin konuştuğu dile karşı gösterdiği

saygısızlık, kendisini yönetenlerin tutumuyla doğru orantılıdır. Ana dili, aynı zamanda millet dili sayılır ve halk bu dili, biraz da istikbaUni emanet ettiği, kendisine vekil seçip devlet mekanizmasına gönderdiği insanları dinleyerek, duyarak, örnek alarak öğrenir. Bu bakımdan biz, Türkçe'mizin içinde bulunduğu çıkmaz ile devletin içinde bocaladığı kaos ortamını birbi. riyle bağlantılı görüyoruz.

Eski zamanlarda devletlularımız birbirlerine hitab ederken bir edeb, terbiye ve ahlak dairesinde kalır, asla devlet geleneğini ayağa düşürmezlermiş.

Karşılıklıkinleri, düşmanlıkları ne derece şiddetli olursa olsun, uluorta birbirlerini aşağılayıcı, tezyif edici sözler sarf etmezler, hele halkın önünde hepsi birer edib kesilir, kötü örnek olmayı fıtne çıı<armak gibi görürlermiş. Bu davranış, büyük devlet olmanın sırlarından da biridir. Diplomatik yahut siyasi lisan, asla argo kaldırmaz. Hele birbirlerine lakap takmak gibi aşağılık rekabetiere Osmanlı geleneğinde hiç rastlanmaz.

Bütün tarih kitapları kaydetmektedir: Sultan II. Murad, oğlu II. Mehmed'e tahtı emanet ettikten sonra onun huzuruna izinle girer, karşısında el pençe divan

i.k.nd., p'l,

durarak "Hünkarım!". yahut "Devletlo.m!" hitabıyla, o da izin verilirse, konuşabilirmiş. Bu tavır, bir babanın elbette henüz on dördünde olan çocuğuna tekmil vermesi değil, devleti temsil eden bir hükümdara, bir devletluya kaç yaşında, kim ve hangi vesile ile olursa olsun hürmetetmesidemektir.

Osmanlı asırları boyunca her kademeden devlet adamına, kendi derecesine ve makamına uygun bir resmi lakap verilmiş ve o makamda oturan kim olursa olsun, büyük-küçük herkes, makarnın gerektirdiği hi-.

tap cümlesiyle söze başlamıştır. Haşmetlu, saadetlu, fehaİnetlu gibi hitap sözcükleri, daima belli bir makaının sahibini bildirir. Bu unvan ve hitablar ananeye göre teşekkül etmiş, padişahtan en küçük devlet memuruna kadar herkesin yeri ve mertebesi belirlenmiştir. 1863 yılında bu hususta bir reform yapılarak bütün lakaplar yeniden ve muntazaman hükme bağlanmış, hatta hakkında kanun çıkartılmıştır. Ilk defa 1908 Ekim ihtilalinde bu lakaplar birbirine karışmış, makam ve mevki hırsı ile insanlar henüz hak etmedikleri lakapları, mal bulmuş

mağribi gibi kapışır olnıuşlardır. O gün bu gündür isteyen devletlUlarımız istediklerine karşı, yine istedikleri şekilde hitap etme özgürlüğünü _onuna kadar kullanıyorlar. Hatta bu hitap bir argo yahut bir küfür de olsa!...

Devlet geleneği bu mu olmalıydı dersiniz?

uk.hv_ mnl."

i.k_nd_r p'l,

Eli Kesilen Kızın Hikayesi

Hamal ne yapsın, suçlu gibi tacirin önÜlle düşüp evi gösterdi. Tacir öfke ile hamalın elindeki ekmeği al

dı ve bir yığın azar sonunda,

- Bir daha, dedi, seni buralarda görmeyeceğim! Hamal uzaklaşınca tacir hışımla eve girdi. Hatunu

na sordu:

- Bu ekmeği o fakire sen mi verdin?

- Evet ben verdim.

Size anlatacağımız hikayeyi IV. Murad zamanının ünlü hikayecilerinden Hemdem oğlu Ahmed Süheylfnin Garaibü'n-Nevadir'inde okuduk.

Petrole henüz nefi yağı denildiği, savaş yerine huzurun telaffuz edilip bir masal ülkesi olarak bin bir geceler boyu dimağlara lezzet verildiği zamanların Bağdat'ında zengin ama cimri mi cimri bir bezirgan (tüccar) yaşardı. Ömründe bir kişiye bir pul bağışladığınıgören olmamıştı. Ve yine Bağdat'da fakir mi fakir ama güzel huylu bir hamal vardı. Çoluk çocuğunun rızkını aramak üzere yollara dökülmüş, ancak üç gün boyunca iş bulamamıştı. Hikmeti Huda yolu o tacirin kapısına düştü. Meğer evde ekmek pişirirlermiş. Hamal ekrneğin kokusuyla kendinden geçeyazdı. Kapıyı çaldı ve

- AHah rızası için bir parça ekmek!..

dedi.

Tacirin hatunu merhamete gelip kızını çağırdı ve,

- Al şu ekmeği, dedi. Kapıda Allah rızası diyen di lenciye ver.

Kız ekmeği götürüp kapı aralığından hamala verdi ve o da bin bir dua okuyarak oradan uzaklaştı.

Gel gelelim yolda evin sahibi olan tacire rastladı. Tacir hamalın elinde böyle hlliis undan pişirilmiş, buram buram kokan taze ekmeği görünce sordu:

- Sen bu ekmeği kimden aldın? Bağdat'ta benden

başka kimsenin evinde böyle ekmek pişmez.

- Hangi elinle verdin?

- Ben kızımıza verdim, o herifin eline verdi.

Tacir hiddetinden hemen o anda kızının ekmeği veren sağ elini bileğinden kesti.

Kızcağızın bir müddet kanı aktıysa da sonra durdu ve çaresiz,

- Elden ne gelir. Yüce AHalı'ın takdiri böyle imiş, ka bulümdür, diye teselli bulur oldu.

Bu hadiseden sonra çok geçmedi tacirin işleri bozuldu ve fakir düşüp bir lokma ekmeğe muhtaç kaldı. Hanımı vefat etti. Kızıyla kalakaldılar. Nihayet bir gün kızına,

- Evde bir lokma yiyecek yok. Var bundan böyle başının çaresine bak ve kendin için topla, dedi.

Meğer kızcağız o güne kadar bir yere çıkmamıştı. "Ya Rab, nie'olur benim hlli-i pür-mellliim" diyerek çaresiz evi terk etti. Giderken yolu bir çarşıya uğradı. Varıp bir tacirin dükkanı önünde durdu. Velakin sımnı açmak elinden gelmiyordu. Tacir onun haline bakıp acepledi.

t

.tl

. k.hv. mn!.<,

,

'<k.nd., pala

"Görünüşte bir ehl-i ırza benziyor" diyerek biraz konuşturmak, halini öğrenmek istedi. Yanına vanp sordu:

- Sen baJ.iğ oldun mu?

- Beli:

- O halde sana vas! ve vekillazım değil; gel seni Allah Taala'nın emriyle helaJ.liğe alayım.

Kız çaresiz boyun büktü ve tacir onu evine götürüp nikah eyledi. Akşam olup da önlerine yemek getirilince tacir kıza bakıp yemek yemesini söylediyse de kız sofraya elini uzatmıyordu. İçinden şöyle geçiriyordu:

- Ya ben şimdi kolumu uzatırsam elimin olmadığı anlaşılır. O zaman efendi

"Ben seni sağ zannederek almıştım, elin kesik ise seni boşuyomm" derse ne yapar, bu gece vakti hangi kapıya giderim. Babarnın evini bulamam. Sokaklarda ne olduğunu bilmem...

Kızcağız bu düşünceleriçinde terleyip halden hale girerken içine gaibden bir nida oldu ki:

- Elem çekme. Seni yoktan var eden, seni ewelki gi bi etmeye kadirdir.

Kız o heyecan ile "Bismillah!" deyip sofraya uzandı.

Hak Taala'mn izniyle eli eskisi gibi sağ ve satım oldu.

Bu sırada tacir kızın halini görüp meraklanmıştı.

- Sana üç defadır yemek teklif ederim, neden bek le din?

Bunun üzerine kız macerayı başından sonuna an

lattı. Tacir sordu:

- Sen beni bildin mi?

- İşte sizin kapınıza ekmek için varan fakir hamal benim. Beni gördügün dükkan da ewelce babanın idi,

. bana sattı. Allah'ıma çok şükür ki benim yüzümden kesilen elin yine sağ oldu.

İmdi bundan ibret alıp fakir fukaraya yardımdan kalmayasın, benden sana izindir, malımdan ne istersen tasadduk et.

Hale uygun beyti biz söyleyelim ve kıssadan hisseyi varın siz tefekkür edin.

Kimsesiz hiç kimse yok, var herkesin bir kimsesi Kimsesiz kaldım meded ey kimsesizler kimsesi Laedri

-Yok!

tl

k.hvo mnl...

i,kondor p'l,

Meyyitzade

Yeniçeri yanılmıştı. Kendisi gider gitmez genç kadın hastalanmış ve dört ay sonra da doğurmadan vefat etmişti. Mahalleli onu getirip söz konusu mezarlığın bir köşesine defnettiler. ışin garibi kadının karnındaki çocuk henüz sağ idi.

Mezara konulduktan birkaç gün sonra dünyaya geldi ve hikmeti Huda, annesinin vücuduna tırmanıp göğsüne yetişerek emmeye başladı.

çocuğun bu ölü memesinde süt bulması, karnını doyurması ve nerede olduğunu bilmeden kararılık bir dünyada kah uyuyarak, kah ağlayarak hayatını devam ettirmesi akıl ile elbette izah edilemez. Ama Evliya'nın araştırmalarına göre gerçek tam da böyleydi.

Bir hafta kadar sonra Ordu-yı hümayun Eğri Seferi'nden döndü. Bizim Yeniçeri neferi hasret ateşiyle so

luğu evinde aldıysa da nafıle, kapı duvardı. Hakikati öğrendiği zaman inanamadı. Durmadan,

- Olamaz! diyordu. Ben karımı ve çocuğumuAllalı'a emanet etmiştim. O benim emanetimi korurdu.

Nihayet mahallenin erkekleri ona karısının mezarını gösterdiler. O kaytan bıyıklı dağ gibi yiğit, henüz bir haftalık taze toprağa sarılıp ağlamaya başladı. Fakat bu da ne! Kulaklarına bir ses geliyordu. Bu bir bebeğin masum çığlıklarından başka bir şey değildi. Hemen yerinden doğrulup yanındakilere haykırdı:

- Bre kazma kürek getirin; evladım aşağıda sağdır. Bir koşu, mezarcının kazma ve küre ği getirildi ve

derhal mezar açıldı. Gördükleri manzara akıllara ziyan idi. Erkek bir bebek, annesinin çürümeye başlayan vücuduna yapışmış, sağ memesinden süt emiyordu.

."Seyahat ya Rasülallah!" desturuyla bütün bir ömür, ayaklarına kara sular inercesine bilumum Osmarılı topraklarını gezip dolaşarak bizlere bir şeyler bırakabilmenin sancısını çekmiş koca Evliya'mız eserinin ilk cildini ıstanbul'a ayırmıştır ve orada çok ilginçvak'alar, rivayetler, hikayeler arılatır. Bir tanesi şöyle:

Vaktiyle Kasımpaşa'daki Zindanarkası kabristanında (Şimdi Haliç Tersanesi'nin sırtlarında kalır ve ana cadde bu kabristanın içinden geçer.) kavuklu bir mezar şalıidesi var imiş. Buna halk, Meyyitzade kabri diye isim vermişler, ama kimse niçin böyle denildiğini bilmezmiş. Yalnız ağızlarda bir

tek rivayet dolaşırmış: Burada bir ana ile oğlu beraber yat_aktadır.

Evliya Çelebi, elbette böyle bir rivayeti araştırmadan rahat edecek adam değildir. Araştırmalarını tamamlayınca ortaya şöyle bir hikaye çıkar: Osmanlı askerleri Eğri örılerinde savaşırken aralarında kırkina yaklaşmış, şakaklarında kırçillar oluşmaya başlamış bir yeniçeri de vardı. Aklı sık sık ıstanbul'a kayıyor ve altı aylık taze bir gelin olan hanımı ile karnındaki çocuğunu düşünmeden edemiyordu. Bu savaşa gelirken onları emanetedecek kimsesi yoktu. Ferman padişalıın deyip yola koyulacağı sırada iki rekat sefer namazı kılmış ve Aılah' a şöyle yalvarmıştı:

- llahi! Halim sana malumdur. Kalbime öyle gelir ki ben seferden dönmeden şu hatuncuk doğuracaktır. Artık çocuğum sana emanet.

tl

k.hv. mn!..,

i,k.nd., p'l,

Hayrete şayan olan şey, annenin vücudunun rengi ve şekli değişip çürümeye başladığı halde sağ memesinin olduğu gibi korunmuş olması idi.

Evliya'nın zikrettiğine göre annesinin koynundan alınan bu çocuk delikanlılık çağında ulema sınıfına da

. hil olmuş ve Sultan Ahmed zamanına kadar itibar gören, sözü dinlenen bir zat olarak yaşamıştır. Halk onu daima Meyyitzade (Ölü kadının oğlu) diye çağırmış ve öldüğü zaman da yine doğduğu yere, annesinin mezanna defnetmişler.!

Garip bir hikaye! Hale uygun beyti biz söyleyelim: Hayata ve Memata Dair

Dili anlaştırma adı altında kelimeleri değiştirmek isteyenlerin bazılan, aslında kelimeleri değil, o kelimelerin arka planını oluşturan düşünce sistemini, anlayışve dünya görüşünü hedef edinmektedirler. Bunda da başanlı olduklan bir vakladır. Ancak öyle kelimeler vardır ki bu hoyrat1ığa direnir ve adeta "Yel kayadan ne aparır!" meselini tekrar eder durur.

Bir kelimeyi değiştirip yerine başka bir kelimeyi koymamn o kelimeyle ilgili kültür birikimini yok etmeye yetmeyeceğini ve milli hafızadan silinip atı1amayacağını hayat kelimesi çok güzel ispat eder. Şimdilerde hayat karşılığı olarak yaşam kelimesinin tutunmuş olması ve yaygın biçimde kullanılması, onun unutulmasına, hele hele deyim ve terimleşmiş anlamlarını değiştirmeye

yetmemiştir. Görünen o ki yaşam, -kelime itibariyle doğru yahut yan1ış-dilimizin bir zenginliği olarak yaşayacak, ama hayatın tahtına asla oturamayacaktır. Çünki dilimizden kültürümüze, oradan milli hafızamıza uzanan çizgide hayat kelimesinin öyle bir ağırlığı vardır ki diğer bazı örneklerde olduğu gibi kelimeyi değiştirmek o kelimenin gerçek yahut

mecaz anlamlanyla yer aldığı deyimler, terimler Yahut kelamlan unutturamayacaktır.

Hayat işte bunun için direniyor.

Atatürk, "Sanatsız kalan bir toplumun hayat damarlanndan biri kopmuş demektir."

demiş. Buradaki

4Hak tecelli eyleyince her işi asan eder Halk eder esMbını bir lahzada ihsdn eder Laedrf

oı Hika.yeyi M. Şevki Yeşim'in "Meyyitza.de" başlıklı makalesinden özet ledik. bk. Hayat Tarih Mec. Sayı ll, Aralık ı965, s. 41.

il

i,k.nd.r p'l,

k.hvp mnl."

hayat kelimesini "Ayda hayat yok!" cümlesindeki hayat ile izah ne mümkün? Necip Fazıl'ın,

Bir sevgi ifadesi olarak birisine" Hayatım!" diye hitap edebilmenin asaleti yanında "Yaşamım!" denildiği gün acaba insanlar birbirlerine karşı ne hissederler?

Biz eminiz, 'hayat memat meselesi' asla 'yaşam so runu' pe karşılanamayacaktır.

Bu kadar hayat dolu bir fıkir jimnastiğinden sonra size Ahmet Turan Alkan'ın yaptığı gibi şu soruyu sor

sak, acaba onu nasıl tarif edebilirsiniz?

"- Hayat nedir?

Herhalde şimdi;

- Bilmeyecek ne var; hayat..."

diye şaşırıp kaldınız. Öyleyse bırakalım Cenap Şahabettin cevap versin:

- Hayat, hiç şaphe yok ki bir komedyadır; fakat için de çoğumuz ağlarız.

Şair de "Güleriz ağlanacak halimize!" derken her halde bunu anlatmış.

Elindeyse zamana, dur, geçme diye dayat - Bir sigara içmekten daha kısa bu hayat

dizelerindeki hayat ise başka bir mana yüküdür. İmdi bu kelimelerden her üçünün de ayrı anlamları varken hepsini yaşam ile değiştirdiğimizde hangisini anlamalıyız? Düşünelim bir kere, "Hayatını simit satarak kazanırdı." yahut, "Bu işte hayat yok." diyen insan acaba hayatın hangi anlamını ön plana çıkarmaktadır?

Bizce bütün bu farklılıklar, asırların birikimiyle kültür atlasımıza sinmiş

birer renk, birer çizgidir. Yaşam kelimesinin bu anlamları karşılaması mümkün değildir; yahut bunun için hayat kadar uzun soluklu olmasıve düşünce dünyamıza hükmetmesi gerekir.

Şimdi söz gelirni, "Hayat budur sevgilim, geçenler unutulur" mısraındaki hayatı yaşam ile değiştiriniz. Hayat kadını, hayat ağacı, hayat pahaiiitğı, hayat arkadaşı, hayat bulmak, hayat fışkırmak, hayat geçirmek vb. deyim ve tamlamaları bir de yaşam kelimeleriyle kurmaya çalışınız. İnsanın gülesi ve utanası gelir.

Ya kaydoz hayat, hakk-ı hayat, terkoi hayatgibi tamlamalara ne demeli?

Hafazanallah yaşam kelimesi yaygınlaştığı zaman hakk-ı yaşam der miyiz acaba?

Acaba hayat kavgası ve hayat macadelesindeki hayatı yaşamla değiştirirsek ne olur halimiz? Hayat göriişanüze değer veren insanlar, yaşam görüşünüze iltifat ederler mi

acaba? Birisinin hayatına girmek yahut hayatıyla oynamak nasıl değişebilir?

,.....

_il

isk.nd., p.l.

k.hvp mnl.,ı

Esperanto'nun Atası: Balibilen Dili .

Doktora Esperanto bir dünya dili meydana getirmeye çalışmıştı ve dünyada bütün milletlerin birbirlerini anlamalarının ekonomik, siyasi, sosyal yönlerden şüphesiz pek çok faydaları olduğuna inanıyordu. Ancak o, tarihte bunun için gayret sarfeden ilk insan değildi. Esperanto'dan evvel bu fikri hayata geçirmek isteyen ilk kişi bir Türk idi: Ekmekçizade Mehmed Muhiddin Efendi.

Daha XVI. asırda bütün insanların tek bir dili konuşmasının önemine inanan Mehmed Muhiddin Efendi aslen Edimeli idi. Sultan 1. Ahmed devrinin başdefterdarı olan Ahmed Paşa onun ağabeyi olurdu. Zekast ile dikkatleri çeken Muhiddin,

daha çocukluğundan itibaren kendini ilme adamıştı. Felsefi ve tasavvufi eserler okumaktan hoşlanırdı. Osmanlı ülkesinin pek çok yerini dolaşmış, insanların farklı diller ile konuşmalarının sakıncalarına şahit olmuştu. Mısır defterdarı bulunan kardeşinin yanında kalırken Arapça üzerine de incelemelerde bulunmuş, Farsça, Arapça, Türkçe esası üzerine kurulu bir dünya dili oluşturmayı başar

) mıştı. Bu çizgi dışı ilim adamı 1605 yılında vefat ettiğinde, Osmanlı kütüphanelerine giren eserlerinin sayısı 26'yı bulmuştur.

Mehmed Muhiddin, en azından Ortadoğu milletlerinin aynı dili kullanmalarının sonsuz faydalarına inanmakta idi. Gerçi onun yaşadığı dönemde Arap, Fars ve Türk milletleri birbirlerinin dillerini bilir, en azından aydınlar medreselerde bu dilleri okuyup öğrenirler idi. Ne var ki bu öğretim yazılı metinleri esas alır; iş konuşmaya gelince hemen pek çoğu bu dilleri konu Bundan yaklaşık bir asır evveldi. Yahudi kökenli bir Polonyalı, Lejzer Lhd_

Zamenhof, içinde yaşadığı toplumun dil ve ırk ayrİlıkları yüzünden sık sık birbirlerine karşı düşmanca davrandıklarını görüyor ve üzülüyordu. Kendist insan sevgisine ve hoşgörüye inanmış; bütün düşmanlıkların, halkın birbirini anlamamasından kaynaklandığını yaldnen görmüştü. Sonunda oturup kavga eden insanların hepsine birden hitap edecek ortak bir dil oluşturmaya kararverdi ve 1887 yılında Doktora Esperanto takma adıyla yapay bir dil oluşturup kitap halinde yayımladı. Esperanto, "umut eden" demekti ve o da, insanların birbirlerini anlayarak dostça yaşayabileceklerini umut ediyordu.

Zamenhof'un dili Fundamento de Esperanto adıyla 1905 yılında yeniden ele alınıp geliştirildi. Buna göre 16 temel kural ve 917 kök belirlenmişti. Dilin.

temelini la hecesi oluşturuyor ve toplam 28 harf kullanılıyordu. Kelimelerin (köklerin) sonuna -o getirildiğinde isim, -a konulduğunda sıfat oluyorlardı.

Çokluk hali -j ile yapılıyor; tüınleçler -n ile bitiyor, 'zarflar -e ile sona eriyordu_ Kelimeler yazıldığı gibi okunuyor, kelime kökleri yalın halde birbirlerine eklenerek birleşik kelime yapılıyordu. Bu dilde 8 ön ek; 38 de son ek vardı.

Bugün dünyada 100.000 civarında insan Esperanto dilini kullanabilmektedir ve bu dil ile basılmış 30.000'i aşkın kitap vardır.

i:L4.

k.hvp mnl...

i<kpndpy p'l,

şamazlardı. Yani medreselerin pek çoğunda lisan, şifahi değil, kitabi olarak öğretiliyordu. Mehmed Muhiddin ise herkesin ortak bir dil ile konuşmasından yana idi ve bu hususta yazdığı kitabının mukaddimesinde şöyle diyordu:

"Dillerin kurucuları insanlardır. Bunu da Allah'ın kendilerine verdiği kudret -Sayesinde yapartar.- Allah, insanlara bütün isimleri öğretmiş olduğunu Kur'an-ı Kerim'de söylüyor. Şu halde kelimeleri biz icad ederiz. (...) Bu dilin kelimeleri tarafımdan ya Allah'ın verdiği il hamla meydana getirildi ve

olduğu gibi bırakıldı; veya öbür dillerden alındı ve değiştirildL"

Mehmed Muhiddin'in "Bu dilin..." dediği dil, onun isimlendirmesiyle Balibilen diliydi ve bu dili anlatan kitabını, Sultan III. Murad devrine rastlayan 1580

yılın

da, yani Zamenhofun Esperanto'yu hazırladığı tarihten tam 307 yıl evvel yazmıştı. Alfabe, sentaks ve gramer kuralları bakımından Esperanto'nun bir başka çeşidi olan Balibilen'in, gayet kolay öğrenilebilen, bütün kurallarının muntazam ve akılda kalıcı olduğunu kitabın bir nüshasına sahip olduğunu bir yazısından öğrendiğimiz Midhat Sertoğlu söylüyor.ı Yine onun ver_ diği bilgilere göre Balibilen dilinde mastarların sonuna -m harfi geliyor. (Muhiddin'in hazırladığılügatte Ber= bil anlamı taşıyor.) Berem= bilmek. Başına ki-sesi gelen kelime yer adı (Ki-ber= bilinecek yer, okul); sonuna bk. Hayat Tarih Mecmuası, Yıl 2, Sayı ı (ı Şubat ı966), s. 66.68 Kitabın bir nüshasının Londra'da, British Museum'da bulundugunu haber veren Sertoglu'nun makalesine konu ettigi ve örnek sayfalarımn resim. lerini yayınladıgı elyazmanın bugün nerede oldugu bilinmemektedir.

-ek gelen kelime alet ismi (Kevem= açmak> kevek= açkı, anahtar) oluyor. Kelime sonuna -nek eki gelirse bir şeyin fazlalığı bahis konusu ediliyor demektir (Bernek=

çok bilen, allame). Yine kelime\?onuna

gelen -ke

G) ,

ise küçültme ekidir (Berke = Bilgicik). Görülen geçmiş zaman için -es eki (Beres= bildi); geniş zaman için -er eki kullanılıyor (Berer= bilir). Olumsuz anlam için kelimenin başına 1-getirmek kafidir (Leberes= bilmedi; leberer=

bilmez). Muhiddin'in kitabında daha pek çok kaide böyle açık açık belirtilmiş.

Sayın Sertoğlu kitabın sonunda yer alan sözlüktedört bin kelime olduğunu yazıyor ve bunların sesli harf esasına göre sıralandığını (sesli harfi e, a ve ü olanlar şeklinde) belirtiyor.

Mehmed Muhiddin Efendi'nin Balibilen dili ne yazık ki Esperanto gibi yayılmamış ve yazdığı beynelmilel gramer, yeterli incelemeden geçirilmemiştir.

Sanırız onun bu dille yazdığı şiirleri de kendisinden başkası okumamıştır. Bu, Balibilen'in bir dünya dili olarak düşünüldüğünü ve yeryüzünde ilk defa bir Türk tarafından icad edildiğini asla gölgelemez; ama bizim kültürümüze ve atalarımıza karşı ne derece gaflet içinde 01duğumuza delildir.

il

—

ok.hv. mol."

Adı meçhul kalmış bir şair, zamanındaki yöneticilerin anlayışsızlıkları hakkında şöyle buyurmuş:

lma ile mümkün mü olur maksatlı ijhttm

Bilmez misin ol taife tasrihi güç anlar

Maksadı ıma yoluyla anlatmak ne mümkün! Sen de bilirsin ki bu adamlar detaylı bir açıklamayı bile güç anlarıar.

i,k.nd., p'l,

Hatırlıyor musun Yeniçeri?

Evladım! Rızkım iyi/erle paylaş.

Çünki iyi/er arkadaşsız yemek yemezler.

Keıam_ı ı&_iG)

Sarı Saltuk'un heybesinde bir tohumdu Balkanlar'a gittiğinde. Yeşermiş, uç vermişti oralarda; ama toprağa düşmek için yine de Hüdavendigar'ı beklemişti yıllar yılı.

Onun, Hacı Bektaş Ocağı'nda pişen erlerinin, hani şu yollarda girdikleri bağların asma kütüklerine, yedikleri üzümün akçesini bağlayarak geçen erlerinin gelişi, gözlerinin önünden hiç gitmiyordu. tık suyu o alp erenlerden biri vermişti köklerine.Kosova ovasının serin rüzgarlarıyla beslendi yıllar yılı. Zamanla toprağa karıştı, toprak oldu, vatan oldu.

Adına çınar diyorlar, itibar ediyorlar, altında toplanıyorlardı. Otağ oldu, sancak oldu, tuğ oldu; dosdoğru, dimdik, ayakta ve başı yukarda.

Cömert ellerini çevresine uzattığı günlerden birindeydi, hatırlıyordu.

Karayağız bir akıncı neferi, gövdesine yaslanıp Anadolu'daki yavuklusundan yadigar yemeniyi koklamıştı, hatırlıyordu. Başka bir gün bir yeniçerinin kendisine "Güzel çınar, sen de benim gibi buralarda yabancılık çekiyorsun, biliyorum." diye söze başlayıp sıraladığı şu cümleleri hatırlıyor, hatta hiç unutmuyordu: "Ama yumuşakbatı rüzgarı dallarını okşuyor, köklerin bu münbit arazide yayılıyor, başın da göğe doğru yükseliyor. Sen bu ovanın merkezindeki sayeban, yolcuların uğrağı olacaksın. Dallarının altında

,...

li

k.hvp mnl..,

I,k.nd.. p_l

gölgelenecek garipler. Akşamları seyyahlar neşeli türküler söyleyecek kanatlarının altında. Adalet ve iyilikle kucakladığın canlar, din, dil, ırk farkı gözetmeksizin hatıralmnı dinleyecekler asırlar boyunca. Benim şimdi gözyaşı döktüğÜme bakma sen. Beni ağlatan, senin gölgendeyken İstanbul'da, Bursa'da, Edirne'de, Konya'da, Erzurum'da, velhasıl Al-ı Osman diyarının her yanında gördüğÜm çmarların hışırtısmı duymaklığımdır. Sakın gevşeme, kendini bırakma, gün gelecek ve sen buraların sahibi olacaksm. Yine de ben geri dönüp yurduma vardığımda, sen burada yalnızlık çekersen eğer ve başın sıkışırsa bir zaman, bir mektup yazar bırakırsın Tuna'ya. O bana ulaşır, elirnden geleni yaparım."

Hala hatırlıyor yaşlı çmar. Aradan geçen bunca asra karşı hala hatırlıyor.

Kosova'yı yurt bildiği günü, o yeniçerinin sıcak sohbetini ve verdiği sözü hala hatırlıyar. Acılar çekmiş, hatıraları gözyaşlarıyla yıkanmış, nice zamanlar gövdesine, dallarına baltalar indirilmiş, yıkılmak istenmiş oralarda. Yalnız kalmış, hüzün yaşamış meğer yıllar yılı. Direnmiş, yılmamış, kendisini bırakmamış...

Dün, gün batırnmda, üsküdar sahilinde, Boğaz'ın Karadeniz'den mahzunlaşarak gelen suları arasından bir sayfa ilişti gözümüze. Meğer Kosova'nın mahzun çmarı, son gücünü harcayarak kökünü sağlam tutmaya çalıştığı şu günlerde, o asil

yeniçerinin sözünü hatırlayıp Tuna'ya bir mektup bırakmış, mahçup, perişan ve üzgün... İşte o satırlar:ı

"Beni burada yalnız bırakıp giden Yeniçeri'ye, Öksüzün halini bilir misin?

Köksüz ağaca benzer o.

Ağaç kökünü kaybedince yeşerip sünbüllenebilir mi?

Başı eğik, boynu bükük ve çaresiz bir yetim görünce, ke,ıidi çocuğunu kucaklama hemen. Ağlayan yetimin nazmı kim çeker? Öfkesini kim hoş görür?

Öksüze karşı merhametli ol! O ağlayınca göğün en yüksek tabakası değil mi titreyen? Öksüze karşı merhametli ol!..

Babam, bağrına bastığında beni, kentlmıi zümrüt taçlar takınmış bir sultan gibi hissederdim. üzerime bir sinek konsa ev halkını azarlardım. Şimdi düşman beni tutsak ediyor da yardım elini uzatacak bir tek dos

tumbileyok.

Yetimlerin derdini bilirim ben!

Çünki çocukluğumda beni bırakıp göçmüştü babam.

Hatırlıyor musun, Yeniçeri!"

oMektubun metni Sadi'nin Bostan'ındaki bir hikAyenin Sadık Ya1sızuçanlar tarafından yeniden yazılan versiyonundan

ilham ile kaleme alınmıştır (bk.

Bostan, Istanbuıı997, TimaşYay. s.ıo7)

il

k,hv. mnl",

Evladını Satışa Çıkaran Anne

Yıllardan 1913. Osmanlı devleti pek çok cepheden sıkıştırılmış. Asker yokluk; halk yoksulluk içinde. Cihan harbi kapıda. Dünyanın pek çok yerindeki Müslümanlar Osmanlı'ya yardıma koşuyor. İşte bir sahne:

"Peşaver'de yardım toplanırken verebilecek hiçbir şeyi olmayan yoksul bir kadın, çaresizlik içerisinde kundaktaki çocuğunu satışa çıkarmış ve karşılığında alacağı meblağı Osmanlılar'a yardım için vereceğini açıklamıştı. Durumu öğrenenleri son derece duygulandıran bu hadise, nihayet bir zenginin, kadının istediği kadar parayı onun adına yardım sandığına vermesiyle herkesi memnun eder bir şekilde sonuçlanmıştı.!"

'ı

bk. Azmi Özcan, Pan-lslamizm, II. bs. Ankara ı997, tSAM Yay. s. ı92

(__

i,k.nd., pal,

Verene Elsiz Gerek

Hz. Peygamber bir gün ashabına şöyle buyurdu: - İki kişilik yiyeceğ1 olan kimse, Ashab-ı Suffe'den bir üçüncüsünü; dört kişilik yiyeceği olan da bir beşinci veya altıncısını beraberinde (evine) götürsün.

Bizce Osmanlı'ya altın çağını yaşatan şey, dedelerimizrn, ninelerimizin işte bu hadiste tavsiye edilen hayırseverlik, nefis feragatı ve içtimm alanda birbirleriyle giriştikleri yard_m yarışları idi. O devirlerde bizde aç yoktu, açıkta kalan yoktu. Müslüman-Türk milletinin güzel hasletleri bunlara mahal vermezdi çünki. En yakın akrabadan başlayarak suya atılan taşın dalgalarımisali yardım dairesini genişletmeyi dini vecibebilen ve birine yedirip ötekine baktırmayı kıyamet olarak gören o anlayışı biz nerede bıraktık Allah aşkına!

Nerede o hayırsever insanların evlatları, torunları?!.. Nerede o,

Şeriatta şu senindir, bu benim Tarikatta hem senindir, hem benim Hakikatte ne senindir, ne benim

diyen erler.

il

k.hve mnl...

i<kendpr p'l,

ı!l)j

Her Seherde Besmeleyle Açılır Dükkanımız

Bizim birtakım asar-ı atika arasında gördüğümüz yukandaki türden beyitlerin yazılı olduğu levhalar içinde Selman-ı Fak (berberlerin piridir), Şeyh Şazeli (kahvecilerin piridir), Ebu Said (keçecilerin piridir) ve Ekber Yemeni (ayakkabıcılann piridir) gibi adlar yer alıyordu. Yani, Büfe, bakkaliye, şarküteri, market, süpermarket, hipermarket vs.

Hepsinin en temelortak özelliği fıyat etiketleri olsa gerek. Içeriye girdiğinizde pek çok etiket, levha, afış, reklam, ilan, tanıtım panosu vs.

mevcut; ama.farzımuhal şöyle güzel bir söz, tutulacak bir öğüt, ahlaki bir prensip yazılı değil. Halbuki insanların en ziyade uğra- (dıkları bu tür mekanlarda bazı mev'izeler, darb-ı meseller, vecizeler, seçkin mısralar, bercesteler, beyitler bulunsa fena mı?

Hazret-i Selmiln-ı Pilk'dir pErimiz üstildımız

veya,

Hazret-i Şeyh Şi1zeli'dir pErimiz üstildımız i gibi mısralar.

Heyhat!..

Bakınız, eskiden ticarethanelerin, adına bugün kı raathane denildiğİ halde kumar oynanan kahvehanelerin -ki o zamanlar kahvehaneler birer kıraathane imiş-, küçük işletmelerin ve özellikle dükkanların göze çarpar bir köşesinde şu yolda bir beyit asılı durumuş: Her seherde Besmele'yle açılır dükkilnımız Hazret-i (

) vErirniz üstadımız

Beytin boş bırakılan kısmına her esnaf kendi meslek pirinin adını yazdırır ve böylece mesleğin pirine saygı ile dükkanının bereketleneceğine inanırmış. Bir tür rabıta sayılan ve pirden manevi himmet uman bu anlayış karınca duası, nzık tılsırnları, Ayete'l-kürsi vb. dini argümanlarla birlikte düşünüldüğünde, ticari ahlakın ve rızka tevekkülün engin boyutu karşımıza çıkar.

li

k.hv. mol...

Türkçe Sözlüklerin Hacmi

Redhouse'un 1890'da hazırladığı Türkçe-İngilizce leksikonda mevcut Türkçe kelime adedi 90.000 civarındadır. 19S0'lerde hazırlanan sözlüklerimizde bu rakam 40.000 civarında seyreder. Gelişmiş teknoloji ve üstün baskı hizmetlerinin

yarıştığı zamanımızdaki çağdaş Türkçe sözlüğümüzde bu rakam 20.000 do laylarındadır. Yanlış hatırlamıyorsam, 2000 yılı Dil Bayra- (_

mı dolayısıyla Türk Dil Kurumu'ndan yapılan bir açıklamaya göre hazırlanmakta olan yeni Türkçe sözlükte kelime sayısı 70.000 kadar olacakınış. Bu sözlüğü millet olarak hahişle bekliyor ve kısa zamanda Redhouse'u da aşacak çalışmalar görmek istiyoruz.

',k. nd., p'l,

Öt Gidinin Kekliği Öt!

Kiziroğlu türküsüne bakılırsa Mustafa Bey, Köroğlu ile çağdaş bir halk kahramanı. Ancak biz yine de tarihten bir not düşelim ve bir asır öncesine gidelim:

Anadolu'nun Celali isyanlarıyla kavrulduğu çağlar. Kuyucu Murad Paşa Diyarbakır'da ve Toroslar'da yüzlerce şakiyi kılıçtan geçirip tepeledikten sonra halkın elinde ne kadar ateşli silah, çakaralmaz ve tüfek var ise toplar. Tabii bu arada köylünün elindeki av tüfekleri de alınır. Av olmayınca da av hayvanları gittikçe çoğalırlar ve hatta köylerin çevresinde dolaşmaya; köylülerle neredeyse ünsiyet kurmaya başlarlar. O günlerden birinde Kiziroğlu Mustafa Bey ve birkaç arkadaşı yaşlı bir palamut ağacının koyu gölgesinde sohbette iken iki keklik gelip ağaca konarlar ve gevrek gevrek ötmeye başlarlar. Meclistekilerin hepsi attığını vuran cinsten

avcılardır ama ellerinde bu keklikleri yere indirecek silah yoktur. O sırada Kiziroğlu kekliklere doğru bağırır:

- Ot gidinin kekliği öt, Kuyucu Murat gibi arkan olduktan sonra!..

tl

k.hv. mnl...

Başlar ve Ayaklar

Sultan III. Selim devrinde dürüstlüğüyle bilinen fakir .bir alimi kadı tayin etmek isterler. Paşalardan biri onu görünce,

- Böyle ayağına giyecek ayakkabısı bile olmayan adam nasıl kadı tayin edilir, deyince şu cevabı alır:

- Biz hükümlerimizi ayağımızia değil kafamızla

veririz.

i,k.nd., p'"

Berceste:

Söylenilmez söylenilse fehm olunmaz neyleyim Pes leb-i hitmtlşumuz bu defterin imzasıdır Esrar Dede

(Aşkın gerçekleri) bir türlü anlatılamaz (yani söze sığmaz); hatta anlatılsa da anlaşılması mümkün değil. O yüzdendir ki susan dudaklarımız bu defterin mührü olarak daima kapalı durur.

il

k.hv. mol."

isk.nd., p'l,

Kıztaşı'nın Efsanesi

lis'in Konstantiyana mahallesinden Fladelfium meydanına doğru genç ve güzel bir kız, birilerinden kaçar ve saklanır gibi acele acele ilerliyordu. Birden, kenardaki porfir sütunun üzerinde asırlardır durmakta olan yarı çıplak bir kadın heykeli ona doğru eğilip elini yakalayıvermiş ve şöyle demişti:

- Kızım sen ne kötü bir iş yapmışsın; eteğini (namusunu) kirletmişsin!..

Üç defa tekrarlanan bu sesin muhatabı, meğer iüstinyen hanedanından imparator II. Iusten'in (hakimiyeti: 565-578) baldızı idi. O gün bir asilzade hanımınıziyaretten dönerken tenha bir sokakta kötü niyetli bir askerin saldırısına uğramış

ve terk edilmiş bir ev harabesinde kirletilmişti. Olup bitenlerin sarayda duyulması Uzun sürmedi. Bütün kraliyet ailesi bir materne bürünmüş gibiydi. lmparatoriçe, ailesine sürülen lekenin altında eziliyor ve lusten' e, kızkardeşine ait bu leke ile yaşayamayacağını, canına kıyacağını söylüyordu. lusten ise baldızının iffetsizliğini bir türlü hazmedemiyor, otoritesinin sarsıldığını hissediyordu. Nihayet saray nazırına emir verdi:

- Cellatbaşına söyleyiniz, atları hazırlasın!... Hipodrom'da (Şimdiki Sultanahmet Meydanı'nda

dikili taşların bulunduğu yer) dört haşarı atın hazırlandığını duyan halk akın akın gelmeye başlamıştı. Tribünler dolunca suçlu (!) zindandan çıkartılıp ellerine ve ayaklarına sağlam urganlar bağlandı. Urganların diğer uçları da dört ayrı köşede, halkın çığlıkları, bağırışları ve tezahüratları ile iyiden iyiye huysuzlaşan dört

haşarı atın boynuna dizginlendi. Suçlu (!) kı_cağız Ekonomi ve maddeyi ön plana çıkaran modern dünya sistemine gelesiye kadar dünyanın her devrinde toplumlar ahlaka (ve buna bağlı olarak aile yapısına) önem vermişler, ancak yine de pek çok devletin çöküşü ahlakl dejenerasyon sebebiyle olmuştur (Pers, Asur, Mısır vb.). Bunlardan birisi de Bizans'tır.

Miladı iv. ve VI. asırlarda, muhteşem Roma imparatorluğunun, hatıraları henüz taze olan çöküşünden ve Pompei ile Atina'daki sefIl hayattan örnek alan Bizanslılar ahlak kurallarına sıkı sıkıya sarılmışlar; aile namus ve iffetini büyük bir titizlikle korur olmuşlardı. O asırlarda evlenmeden kirlenen bir kızın cezası idam idi. Zina yapan erkek veya kadın önce ağır cezalara çarptırı-J

lır, sonra toplumdan dışlanır idi. Kadınlar ayaklarını da örten ve endamları ile vücut hatlarını gizleyen uzun ve bol elbiseler giyerler; evli kadınlar erkeklerle bir arada yemek yemez, haremlik-selamlık uygulamalarına riayet ederlerdi. Kadınların gündelik hayatları, atrium (harem) denilen iç bahçede geçerdi. Kadının en mühim görevi namusunu korumak idi. Tecavüze uğrasa da durum değişmiyordu. Velhasıl Bizans'ta iffetsizliğin hesabı kadından sorulurdu.

Şimdi anl_tacağımız hikaye uydurma da olsa, hatta efsane kokusu da taşısa, eski Bizans'ın ahlak titizliğini göstermek bakımından manidardır.

Hz. Peygamber'in Mekke'de dünyaya teşrif ettiği yıldan iki yıl sonra idi.

Bizans başkenti Konstantinepo

5...D.

k.hv. mnl...

omumya gibi sapsarı kesilmiş, adeta kendisini kaybetmiş gibi donuk gözlerle etrafa bakıyordu. Bir müddet sonra görevli askerlerin ikazıyla çığlıklar, bağrışmalar ve hareketlilik kesilmiş, etrafı derin bir sessizlik kaplamıştı.

Şimdi heyecan, ham ayva gibi seyircilerin gırtlaklarına düğümlenmiş, herkes verilecek son emri bekliyordu. Nihayet cellatbaşı at seyislerine işaret edip atların dizginlerini

bıraktırdı. Aynı anda elindeki kırbacıhavada şaklattı ve bir siyahi köle de meydanın kulesindeki büyük çana tahta tokmağını indirdi. O

anda tribünlerden gelen ıslıklar ve vahşi zevk çığlıkları ayyuka çıktı.

Gürültüden ürken atların her biri ayrı istikamette koşmaya başladıklarında kızın cesedi çoktan dörde ayrılmış, kolları ve bacakları atların arkasından yılan gibi sürünen urganın ucunda sürükleniyordu.

Müteakip günlerde cesedin her parçası ayrı bir taşın üs.tünde teşhir edildi.

Günahkar (i) kız böylece cezasını çekmişti.

Bizans tarihlerinde anlatılan bu idamın sebep 01

e

duğu dikilitaşa bugün biz Kıztaşı diyoruz. İstanbul'un ,_

Fatih semtinde bulunur. Bizans devrinde bu yekpare sütunun üzerinde tanrıça Mrodit'in (Venüs) heykeli bulunurmuş. Hikayedeki masumun elini tutan da o aşifte olmalı.

Bu hadiseden sonra Mrodit heykeli halk arasında gitgide bir kutsallık kazanmış ve ı;nüteakip asırlarda Bizans'ta bir kız yahut kadının namusundan şüphelenilecek olursa bu sütunun altına götürülür ve Mrodit'in (n namus konusunda karar vermesi b

eklenir olmuştur. Fatih'in İstanbul'u fethettiği yıllarda bu hurafe en zirve i,k.nd.r p.l.

noktada bulunuyor ve Kıztaşı, bütün Bizanslı kadırıların korkulu rüyası olarak dimdik ayakta duruyordu. Ne var ki herhangi bir kadının suçunu yüzüne vurduğunu gören olmamıştı.

Ürılü tarihçi Tayyarzade Ahmed Ataullah Efendi (1810-1882) Tarih'inin ilk cildinde der ki (s.42):

"Saraçhane ve Sarıgüzel taraflarında olan Kıztaşı deililen sütun, yekpare mermerden, altmış kadem irtifmnda olarak yapılmış ve 'Markiyanus Sütunu' namıyla şöhret bularak bunun üzerine bazı tarihçilerin kavlince Venüs nam ma'budenin sanemi vaz' olunmuştur. Buna Kıztaşı denilmesi, üzerinde sanem-i mablide mevzu'

bulurımasına veya Rumlar zamanında etrafında karhaneler inşa edilmesine veyahut zikrolunan taşta afife kadınları fahişe takımından fark ve temyiz eden bir hassa ve kuwet bulunması zu'muna mebni idüğÜ ve bu taşın yanında Lion İsavros nam kayserin asrında bulunan İlidoros nam müneccim tarafından bir rüzgar rasathailesi yapılmış idüğÜ ittifak-kerde-i erbab-ı tevarmdir."

..,...

5..2.

k.hv. mnl."

Yalanın Mübah Olduğu An

Hükümdarlar zaman zaman memleketin dahili vaziyetini öğrenmek için tebdil-i kıyafet ile halk içine karışırlardı. Sultan IV. Murad ile III. Mustafa'nın tebdil gezmeye düşkün olduklarını tarihler yazarlar.

Sultan Mustafa bir bahar günü derviş kıyafetiyle çarşı pazarı dolaşınış ve yorgunluk gidermek üzere kırlara doğru yürümeye başlamış. Samatya taraflarında bir tepecik üzerinde oturmuş dinlenirken musahibi Nakşi'nin taşıdığı dürbünü isteyip bir müddet çevreyi temaşa etmiş. Meğer uzaklarda bir kadınla bir erkeğin sarılıp

öpüştüklerini görmesin mi!?. Nakşi'ye seslenmiş:

- Derhal git! Şu karşıdakiler kimlerdir, öğren gel!.. Nakşi emri yerine getirip nefes nefese dönmüş ve - Efendimiz, demiş, bunlar hayli zamandır birbirlerini görmeyen iki kardeş imişler. Oracıkta rastlayınca dayanamayıp sarmaş dolaş

olmuşlar. Zat-ı şahaneye

ge' arz-ı ihlas eylediler.

Padişah gülmüş:

- Nakşi! Yalan söyledin amma zararı yok; bir yalanla iki kelleyi birden kurtardın.

oI<k.nd., p'l,

Berceste:

Sirkat çoğatıp laIZ-ı sadakat modalandı Namus tamam oldu hamiyyet yeni çıkdı Ziya Paşa

Günümüzde sadakat sözleri moda haline geldi ama hırsızlıklar çoğaldıkça çoğaldı. Namus anlayışı rafa kaldırıldı, yerine

"hamiyyet (insaniyet, özgürlük)" denilir oldu.

tl

kahv. mola"

insanların ve Cinlerin Müftüsü

XVI. yüzyıl Türk-İsHim aleminin en büyük bilgini sayılan Kemalpaşazade hakkında tarihler Müfti's-sakaleyn lakabını kullanırlar. Bu, "İnsanların ve dnlerin hocası, müftüsü" demektir. Hocaya bu lakabın verilişi için Evliya Çelebi, Edirne medreselerini yazdığı bahiste, şu ibretli hikayeri anlatıyor.

Seyahatname'den (TS Ktp. Bağdat Bl. 305, v. 157 a) kısmen sadeleştirerek veriyoruz:

"Medrese-i Kemalpaşazade: Bu medresede bir hücreyi ednni zabt edüp içine hiç kimse giremediği için nice sene kapısı örtük kalıp boş ve atıl beklerdi. Nihayet 888 (1483) tarihinde, Sultan Bayezid-i Veli asrında, Kemalpaşazade Ahmed Çelebi talib-i ilm iken Edirne'ye gelip burada kendisine kalacak bir yer ararken yolu bu medreseye uğrar. Dersiamından bir hücre talep ettiğinde aralarında şu konuşma geçer:

- Molla! Medresemizde yalnızca bir tek boş hücre vardır amma onu da dn taifesi zabtettiği için senin ka

lacağın bir hücremiz yoktur.

Kemalpaşazade:

- Sultanım, o hücreyi bize ihsan eylen de cenabınız dan teyemmünen ve teberrüken biraz ilim okuyalım.

- Hoş mollam; Sizden hücre esirgemezüz ve güzel buyurursuz; amma ol hücreye kim girdi ise sabahısı meyyiti taşra çıktı.

- Ne olursa olsun, siz yine o hücreyi bize bağışlayınız.

i,k.nd., pal.

Dersiam bu ısrar üzerine hücrenin anahtarını Ke malpaşazade'ye uzatırken üzgün ve düşünceli,

- Mollam, der, dünya ahiret hakkını heıaı eyle.

Kemalpaşazade Bismillahile hücrenin kapısını

açıp yerdeki pöstekiyi silkeleyerek üzerine yerleşir.

Yatsı vaktinden sonra medresenin görevli kapıcı ve müderrisleri Kemalpaşazade'nin hücre si önüne, eski adetleri gereği bir teneşir, bir tabut, kazan, tencere ve gayrı levazımatları getirip sabah için hazır ederler. Herkes techiz ve tekfin için hazırlanmaya başlar.

Nihayet gece yarısına doğru, genç molla dersiyle meşgul iken duvarın kıble tarafı birden iki şakk olup, yaşlıca ve zayıf bir ihtiyar, elinden tuttuğu 15

yaşlarında bir kız ile içeri girip "es-selamu aleyk" diyerek bir müddet konuşup sohbet ederler. İhtiyar, sözlerinin sonunda der ki:

- Ey oğul! Bu evladımı sana Allah emaneti veririm. Buna ilm talim edip namazın şartlarını ve rükünlerini öğretesin.

Kemalpaşazade o gece kızcağıza namazı öğrettikten ve gerekli süreleri ezberlernek üzere bir kağıda yazdıktan sonra kendi dersiyle meşgulolur.

Sabah ezanlarıyla birlikte duvar yine yarılıp ihtiyar içeri girer ve der ki:

- Oğul! Allah senden razı olup saadet - i dareyfi e nail olasm. Ben ednni meliklerinden Esfail nam melikim. Her defasında bu hücreye gelip konanlara bu evladımı emanet verip giderim. Onlar Allah emanetine hıyanet edip evladıma el uzatırlar. Ben de derhal onları katle

r5...6.

k.hv. mn I."

i,k.nd., p'l,

derim. Şimden gem var sana bütün gizli ve saklı ilimler, bütün acaibat u ilmiyyat keşf ola ve müfti's-sakaleyn olasın. Bu Bayezid oğlu Selim nam hükümdar istikbalde Mısır fatihi olacaktır. Onunla bile Mısır'a gidip, orada benim biraderim melikdir, onda dahi ecinniye sol tarafından, beni Adem'e sağ

tarafından fetva verüp şeyhülislam-ı sakaleyn ol. Asla dünya çirk-abına tamahetme. Her sabah seccaden altında biner altun bulup fukaraya tasadduk eyle.

Bu duadan sonra ihtiyar, evladını yine elinden tutarak duvardan kaybolur gider. Sabah olup da Kemalpaşazade taşra çıkınca görse kim kapusu önünde imam ve müezzin ve cemaatler tabut hazır edüp su ıs sı eylemişler. Molla'yı görüp hepsi hem hayret; hem şükrederler. Kemalpaşazade de keşf-

i raz etmeyip daha sonra o hücrede tekmil-i ilm ile öyle alim ü fazı! olur ki asrının yeganesi, mütebahhirinden mana denizlerinin dalgıcı olup Süleyman Han gazi asrında Mısır kadıaskerliğinden ma'zUl ıslambol'da şeyhülislam iken darol selamıselamlayıp yani vefat edip Edirnekapısı haricinde medfundur. Masru' (sar'alı) olan canlar yedi cumartesi sabahında ziyaret edip misk ü anber kokulu toprağından bir tadımlık tenavül etseler, Allah'ın izniyle kurtulurlar." Çelebi'nin ifadesiyle; aceb hikmeti Huda'dır!..

Müftünün Kibri

Kemalpaşazade ilirnde mütebahhir ve allame olunca bir ara kendisine bir kibir ve gurur arız olmuş. Öğrencilerinden birisi bu hali ayıplayıp ona bir oyun oynamak istemiş ve bir ders sonrası sormuş:

_ Hocam! Bir sualim var; Allah'ın ilmine nisbetle kulların ilmi ne kadardır?

- Be hey torlak molla; bu söylediğin teşbih kabul et mez şeydir.

- Öyle de üstadım, farz ederek de mi ölçemeyiz?

Bunun üzerine Kemalpaşazade büyükçe bir kağıda

bir yuvarlak çizip içine de küçük mü küçük bir nokta koyarak,

- Bak a molla, demiş, bu daire Allah ilmi olsun, işte kulların bildiği de ancak şu noktacık kadardır.

Molla fırsatı fevt etmeyip taşı gediğine koymuş:

- Hocam, kerem buyurup şu noktanın içinde siz de kendi ilminizi bize gösterseniz!..

Kemalpaşazade o günden sonra böbürlenmeyi bı

rakıp mütevazı bir alim olarak yaşamış.

o

r5..B.

k>hv. mol><ı

Berceste:

Neşv ü nema bulamaz düşmeyicek hilke nebiit Mütevazı olanı rahmeti Rahmo'n büyütür Laedri

Tohum, büyüyüp gelişmek için önce topraga düşmek zorunda. Öyle ya, her mütevazı olamAllah'm rahmeti büyütür.

’–

j,k.nci., p>l>

Osmanlı'da ilk Kahvehane

ii

"Dokuz yüz altmış iki (1554) tarihine gelinceye kadar ıstanbul'da ve kesinlikle bütün Rum ilinde kahve ve kahvehane yok idi. Söylenen yılın başlarında Halep'ten Hakem adında esnaftan bir adam ile Şam'dan Şems adlı kibar bir kişi gelip Tahtakale'de açtıkları birer büyük dükkanda kahve satmaya başladılar. Keyiflerine düşkün bazı kişiler, özellikle okur-yazar takımından birçok büyük kimse bir araya gelmeye ve yirmişer otuzar kişilik toplantılar düzenlemeye başladılar. Kimisi ıdtap ve güzel yazılar okur,

kimisi tavla ya da satranç oynardı. Bazen yeni yazılmış gazeller getirip şiir ve edebiyattan söz edilirdi. Ahbap toplantıları yapmak için büyük paralar harcayarak ziyafetler çeken kimseler artık bu masraftan kurtulup bir iki akçe kahve parasl vermekle toplantı safasını sürmeye başladılar.

ış o dereceye vardı ki işlerinden çıkarılarak yeniden görevalmak için belli bir süre beklemek zorunda olan memur adayları, kadılar, müdenisler, işsiz ve güçsüz takımı, böyle eğlenecek ve gönül avutacak yer bulunmaz diye kahveler dolup taşmaya başladı ve oturacak, hatta duracak yer bulunmaz oldu. Kahvehaneler o kadar ün s_ldı ki mevki ve rütbe sahiplerinden ayrı, ileri gelen büyükler de bunlara ellerinde olmadan sürekli gelir oldular.

ımamlar, müezzinler, sahte sufiler ve halk, kahvehanelere dadandılar.

Mescidlere kimse uğramaz oldu

li..IL

k.hvp mnl."

deniliyordu. Din bilginleri ise "Kötülükler yuvasıdır, kahveye gitmektense meyhaneye gitmek daha iyi olur." _iye laflar söylüyorlardı. Özellikle vaizler, yasak edilmesi için çok çaba gösterdiler. Müftüler de "Yanarak kömür haline gelen her şey düpedüz haramdır." diye fetvalar verdiler.

Allah'ın rahmeti üzerine olsun, Sultan III. Murad zamanında kahvenin yasak edilmesi için sıkı tedbirler alındı ama yine de önüne geçilemedi. Kimi dostlar

"Koltuk kahvesi" diye çıkmaz sokaklarda ve bazı dükkanların gerisindeki arka kapıdan işlemeye baştadılar. Daha sonra bir subaşı ya da asesbaşıya baş vurarak özel izin aldılar ve kahveden vazgeçmediler. Hatta rahmetli Manav İvaz Efendi'nin İstanbul kadısı iken "Kazanlarını yaktıkları sürece, yalaklarını yolaklayın..." diyerek fincanlara işaret ettiğini söylerler. Ama o zamandan sonra o kadar sürüm buldu ki artık yasaklanmaktan kaldı. Vaizlerle müftüler artık "Kömür derecesine gelmezse içilmesinde sakınca yoktur." der oldular.

Ulemadan, şeyWerden, vezir, büyük vezirler gelir kaynağıolarak kahvehaneler açtılar ve gerek büyüklerden gerekse küçüklerden kahve içmez adam kalmadı. Hatta o hale geldi ki birer İkişer altın kira alır oldular."

Bu satırları Peçevi İbrahim Efendi yazıyor (Tarih-i Peçevf, C.I, s. 158-159).

Osmanlı tarihi kahve ve kahvehaneyle ilgili zengin anekdotlar ile doludur.

Müverrih ve vak'a-nüvislerin hemen hepsi bu konuda muhtelif hikayeler anlatmış

lardır. Kimisi İstanbul'a kahve getiren gemileri deldirterek hamulesinin denize döktürüldüğünden, kimisi

kahve bahanesiyle işsiz-güçsüz takımının bir araya gelip fitne çıkardığından, kimisi kahveye değilse de kahvehanede toplanan halka karşı olan devletin tutumundan dem vurur ve örnek hadiseler anlatırlar.

Galiba Osmanlı, Yemenli o esmer dilbere değil de onun çevresindeki potansiyel fitneye karşı çıkmıştı. Benim şaştığım ise, işsiz güçsüz takımından Yeniçeri ocağının haşarı mensuplarına; hezele güruhundan eşraftakımına, her gruptan insanı bir araya getirip dedikodu kumkumasına çeviren ve düzensizliği zaman

zaman İstanbul sokaklarına da yayılan kahvehaneleri tarih boyunca bir türlü faydalı biçimde kanalize edemeyişimizdir. Bugün dahi kahvehaneler kayıp ekonominin, ruh çöküntüsünün ve he der edilmiş hayatların mekanıdır. Adını değiştirip kıraathane (okumaevi) desek de kahvehaneler hep kumarın, kÖtü alışkanlıkların ve zaman israfının merkezi olarak yaşamaktadır. Çare, bir yol ile, buradaki halkın eğitilmesi ve topluma kazandırılmasıdır.

6.1

k.hvp mnl."

Kahve ile Nescafe

Atasözlerinden deyimlere, manilerden ninnilere, türkülerden gazellere varasıya dek sözlü gelenekte zengin bir kahve kültürümüzün bulunduğu bilinir.

Oysa şimdilerde kimsenin kahveye itibar ve iltifat ettiği yok. Büyük babalar kuşağından itibaren hemen her yaşta insan artık nescafe (nes-kahve) ile ünsiyet peyda etmiş durumda. Ne acı kahvenin kırk yıl hatırı, ne de o zarif fincan zarfları artık kalmadı. Beykoz-kari fincanlar ile çini cezveler. artık yabancı ülkelerdeki müzayedelerde görülebiliyor. Gençlere sorarsanız "Yaşasın nescafe!"Yabancılar aynı tercihi Türkkahvesi'nden yana kullanıyorlar. Hatta anlatırlar:

Turist taşıyan bir tur otobüsü, tarihi bir mekanda asırdide çınarların gölgesinde mola verir. Muavin restoran görevlisine, 35 turist ile kendisi ve şoförü kasd ederek seslenir:

- 35 kahve, iki nescafe!

nisk "n n"' ".la

uii

Nasuh Tevbesi

Tarihimizde birkaç kereler kahve yasağı konulmuş, kahvehaneler kapatılmış ve kahve içenler takibata uğramışlardır. Sultan i. Ahmed devrinin ünlü sadrazamlarından Nasuh Paşa (ö.1614) da kahve yasağı koyanlardandır. Bu yasak üzerine devrin şairlerinden biri, adını gizleyerek şu beyti söylemiş ve tevbe-i nasuh

(bozulmayacak tevbe) ile Nasuh adı arasında bir nükte dü_ürmüştür: Derilüp bir yere geldi zurefa

Dediler kahvesiz fütUh olsun

Biz dahi zemm ü gıybet etmeyetüm

Tevbemiz tevbe-i nast1h olsun

Bunu söyleyen şair, Nasuh Paşa'nın sadrazamlıktan azlini dört gözle beklemiş olsa gerek.

Şu beyit de kahve fiyatlarının arttırılması üzerine, geçtiğimiz yüzyılda Sadullah lzzet Bey tarafından söylenmiştir:

Kahve narhın arttıran kahve gibi çeksin azilb

Hem yanıp hem ra-siyah hem hurd ola hem gark-ı ab Şöyle demek: Kahvenin fiyatını yükselten, inşallah kahve gibi azab

çekerek hem yanar, hem yüzü kapkara olur, hem un-ufak parçalanıp dögülür ve hatta hem de suya batar!..

ii,

_i

r

i

uk.hv. mo'."

isk.nd., p.l.

i..5

HUkat GüzeU Kağıthane

Kağıthane civarında ilk köprü, Sütlüce ile karşı yamaçlar arasında kurulmuş

olup zincir üzerinde dururmuş. Bu köprünün öte yakası Türk İstanbul'un ilk gezi ve eğlence yerlerinden biri olmuştur. Burada akan derenin iki yanında kalan düz arazideki çimenli vadiler, beyaz zambaklar, ışılışıl katır tırnakları, dimağı sarhoş eden erguvanlar, karaağaç, dişbudak, servi, kavak ve yaşlı çınarlar vs.

kış hariç her mevsimde ayrı bir güzellik ve taravet ile asırlar boyu insanl8;rın cazibe merkezi

olup durmuş. Dere çevresinin bllfıassa o devirlerde

\

umran seviyesinin en üst düzeyinde\bulunduğunu ta e

rihler yazarlar. Kanuni'nin Kağıthane dolaylarında sık sık ava çıktığı, konakladığı ve yine böyle bir avesnasında Kırkçeşme suyunun kaynağını bularak ünlü mimarbaşı Sinan Usta'ya bu tepelerin karış karış

ölçümünüyaptırdığı meşhurdur. Büyük Türk alimi Ebussuud Efendi kendisi kadar ünlü tefsirini buradaki yalısında yazmıştır. Tabii o devirlerde Kağıthane'ye ulaşım deniz yoluyla yapılırmış. Defterdarzade İbrahim Paşa'nın bahçesi iken sonradan Osmanlı hanedanı tarafından satın alınan Karaağaç yalısını No Murad pek beğenir ve sahilde oturarak Kağıthaneye süzü!üp giden gelinler misali kayıkların, sandalların, peremelerin, çekdirmelerin, üç çifte, beş çifte, yedi çiftelerin seyrinden haz duyarmış.

Kağıthane'nin her asırdaki şöhreti yurt dışında da bilinmiştir. Değişik zamanlarda yolları İstanbul'a uğrayan bütün seyyahlar Kağıthane hakkında az veya çok ama mutlaka övücü bir üslup ile bahsetmişlerdir. Edmond de Arnicis, Lady Monteque, A. Boppe, Jean

ooLale Devri yahut Nedim denildiği zaman hemen hepimiz Sadabad'ın büyülü bir güzellik yurdu olduğu zamanları hayal etmeye çalışırız. İstanbul Haliçi'nin Eyüp Sultan'dan öteye uzanan kısmını tanımlar Sa'dabad. Vaktiyle Sultan III. Ahmed devrinin ünlü veziri Nevşehirli Damad İbrahim Paşa tarafından buraya Sa'dabad adında bir köşk yaptırıldığı ve Osmanlı'nın eğlenceye en ziyade meylettiği Lale Devri'nin (17181730) şenlik merkezlerinden biri olduğu için Sa'dabad adı o bölgenin tamamı için kullanılır olmuştur. Halbuki buranın asıl adı Kağıthane'dir ve Nedim'in şarkılarından önce de burası çok büyük bir şöhrete sahiptir.

Evliya Çelebi burayı öve öve bitiremez ve Kağıtha ne'nin en güzellalelerinin Kanuni devrinde yetiştirildiğini yazar. Çelebi, Lale Devri'ni teneffüs etmiş olsaydıkim bilir şu satırlarına ilaveten daha neler yazardı, neler: "Kağıthane lalesi demekle meşhur lale-i günagOn (rengarenk lale) burada yetişir ki lale vaktinde bu mesireri görenin aklı perişan olur."

Osmanlılar İstanbul'u fethettikleri zaman o bölgede, Bizanslıların bir kağıt imalathanesi bulunuyordu. Fetihten sonra buradaki dereye Kağıthane deresi adı verildi ve bu imalathane uzunca bir müddet Türkler tarafından işletildi. Eski yazmacılık terminolojisinde geçen "İstanbuli", Kağıthane'de üretilen kağıtların adı imiş. Sultan II. Bayezid, vakfıyesini İstanbuli kağıt üzerine yazdırdığını kendisi söyler.

6.

ok.hvp mn!."

Thevenot vb. bunlardandır. Zamanında Arabistan'dan, İran 'dan, Hind'den, Yemen'den ve Habeşistan'dan Kağıthane safası sürmek için ıstanbul' a seyyahlar, tacirler ve zenginler gelirmiş. Ticaret kervan1arı yüklerini Kağıthane'de çözerler, Hindli tacirler metalarını Kağıthane suyu ile yıkamadan pazara çıkarmazlarmış.

Kağıthane'nin Lale Devri'ndeki hali ve imarı apayrı bir bahistir ve hilkaten müstesna bir güzelin ayrıca makyaj yapması, meşşata elinde süslenmesi demektir.

Bir sala bahş edelim gel şu dil-i nitşade Gidelim serv-i revamm yürü Sa'dahad'e

,ışte üç çifte kayık iskelede amMe Gidelim serv-i revamm yürü Sa'dahad'e Nedtm (ö.1730)

isk.nd.r p'"

il

u,

Suyu Donduran Adam

XVIII. asır sonlarından itibaren, Osmanlı sultanları gerek cuma selamlığında gerekse diğer özel zamanlarda halkın arasına çıktıklarında, halktan herhangi bir dileği olanlar, yaz(dır)dıkları arzuhalleri havaya doğru kaldırır ve "Padişahım çok yaşar' diye alkış okurlardı. Bunun üzerine hükümdarın yakınlarından biri o arzuhali alır, saraya varıldığında ilgili mercie vererek gereğinin yapılmasını sağlardı.

,r Sultan II. Mah_tıd bir bayram günü vükela ve maiyyetiyle birlikte Divanyolu'nda at sırtında ilerliyordu. Topluluğun arasından bir adamın bütün enerjisini se

sine toplayarak bağırdığı duyuldu:

- Padişahım çok yaşaL. Padişahım çok yaşaL. Serkarın efendi adamın yanına doğru ilerledi ve arzuhalini istedi.

- Ben, diyordu adam, hünkara halimi şifiihen arz edeceğim, müsaade buyurulsun. Serkarinin ısrarlarına adamın ısrarları galip geldi ve hünkarın atına doğru ilerleme başladı. Hususi muhafızıarın yanına kadar gelince de üzerindeki mintanı çıkartıp" -ışte benim arzuhalim!" diyerek sırtını hünkara dönüverdi. Adamın bedeninde morarmamış ve çürümemiş yer yok gibiydi.

Sorulduğunda şöyle cevap verdi:

- ıhtisap ağası Hüseyin Ağa kulunuz beni bu hale getirdi. Adaletinize sığınıyorum.

Hünkarın emri ile adamın künyesi ve adresi alındı.

ıktiza edenin yapılacağı kendisine bildirildi.

J....

&..a

k.hv-mnl...

Sultan Mahmud'un ertesi günkü ilk işi ihtisap ağa sını huzura çağırtmak oldu:

- Bre nabekar. Falanca adamı ya niçin bu kadar

dövdün?

ıhtisab ağası gayet sakin ve kendinden emin cevap verdi:

- Haşmetmeab! O bir yoğurtçu Türkmen ışığıdır (Kalenderi-Bektaşi dervişi).

Değil dövülecek, hakikatte öldürülecek adamdır o. Suyu dondurarak halka yoğurt diye satıyor; nasıl dövmeyeyim.

Sultan II. Mahmud, Yeniçeri Ocağını kaldırdıktan sonra yozlaşmış inançlarıyla ıstanbul'u ifsad eden Bektaşileri de takibata aldırmış, pek çoğunu şehir dışına sürdürtmüştü. Ağanın bu cevabı karşısında, yüzüne bir tebessüm yayıldı ve yavaş

sesle mınıdandı:

- Suyu donduruyor ha!. Böyle mahir ışıklann önce elini öpüp sonra dövmek lazımdır aL.

".....

I,k-nd-, pal.

6Koca Ragıp Paşa

Ragıp Paşa (1699-ı 763), Osmanlı devletinin düşüş sath -ı mailine girdiği dönemlerde 6 yılı aşkın bir süre vezirlik makamını doldurmuş, çöküşün bütün illetlerini teşhis ettiği halde derman bulmak konusunda çaresiz kalmış, kaht-ı rica! yüzünden teşebbüslerinin netice sini alamamış bahtsız bir sanatkarımızdır.

Yirmi yaşlarında küçük bir memuriyet ile başladığı devlet hizmetinde kademe kademe yükselerek bütün

)

ömrünü harcayan bu ıstanbul efendisinin bizce büyük bir devlet adamı oluşunu sağlayan dört özelliği vardı: Yetenekli bir bürokrat, zeki bir maliyeci, otoriter bir kumandan ve ender yetişir siyasi bir deha. Ancak Paşa'nın daha da önemli yanı şairliği ve kültür adamı oluşudur. Zira bu kadar devlet dağdağası içinde biyografıden siyasete, tarihten edebiyata uzanan yelpazede 8 ayrı eser kaleme almak o devirler için oldukça zordur. Ama daha da önemlisi, onun bize, şekil ve muhteva yönünden tam da çağını yansıtan mısralarıyla insanın parmağını ısırtacak kadar mükemmel, güngörmüş, zevkli tarih tecrübelerine rastlayabileceğimiz bir divan bırakmış olmasıdır.

Koca Ragıp Paşa, içinde yaşadığı çağı isabetle de ğerlendirebilen feraset sahibi bir vezir idi. Herhangi bir karar alırken meseleyi etraflıca tedkik ettikten sonra kararını verir ve asla bu kararından dönmezdi. Devletin askeri gücünü daima hesaba katar ve düşmanların tuzaklanna düşmernek için müteyakkız bulunurdu.

LO.

k.hvp mol."

i.. Nitekim o sıralarda Osmanlı'yı savaşa çekmek isteyen Rusya'nın oyunlarına gelmemiş ve Sultan III. Mustafa'ya, uzu.nca bir hazırlık yapmadan savaşa girmenin hezimet olacağını anlatma hususunda oldukça zorlanmıştı. Paşa'nın

istihbarat ve araştırmaları, XVIII. yüzyılın ikinc'i yarısına girildiğinde Osmanlı İmparatorluğu'nungeniş sınırlarına rağmen askeri bakımdan zayıf olduğunu ve Avrupa ile kıyaslandığında çok gerilerde bulunduğunu gösteriyordu. Bu durumda gözü kapalı harbe girmek hezimete kendi eliyle davetiye yazdırtmak olacaktı. Öte yandan padişah Balkanlar' a inmişolan Rusların yayı1macılığından endişelenmekte ve sadrazamına,

- Eğer maksat para ise Edirnekapısı'ndan ta Rusçuk'a kadar iki geçeli altın dizerim, diyordu.

Koca Ragıp Paşa ise cevaben söylediği şu tarihi cümlelerle, o gün hünkarın gönlünü teskin etmekle kalmıyor Osmanlı ordusunun toparlanmasına da fırsat tanıyordu:

- Yüce devletiniz, eskiden beri yapmış olduğu savaşlarda bir muharip aslan olduğunu düşmanlarına göstermiştir. Ecnebiler geçmiş yıllardaki zaferlerimizi unutmamışlardır. Bunu bildiklerinden bizden korkarlar. Fakat şu anda aslanın tırnakları aşınmış olup savaşesnasında düşman bu halini anlarsa vaziyet kötü olur. Hünkarımız tensip buyururlarsa askere nizam verildikten sonra bu iş

düşünülsün.

Ne diyelim; olur olmaz yerde esip gürh;meyi marifet sayan diplomat ve devlet adamlarımızın kulaklarıçınlasın.

ro

i,k_nn_, pal.

Türbedar

uKoca Ragıp Paşa hem bir vezir, hem de kitap te'lifiyle uğraşan bir alim idi. Halkın arasından geldiği için vezirliği vaktinde sık sık İstanbul sokaklarında dolaşır, insanlarla konuşurmuş. Nüktedan, şakacı ve alicenap bir mizacı varmış. Bir günyanında birkaç devletlu ile Bayezid'denAksaray'a doğru giderlerken arkadaşlarından biri ona, yolları üzerindeki Kuyucu Murad Paşa türbesinde, sözünü dudaktan esirgemeyen bir türbedar bulunduğunu söylemiş. Paşa biraz sonra türbeden içeri dalmış. Tabii diğerleri de. Türbedar sadrazarnın geldiğini görünce pek sevinmiş ve onu elinden geldiğince ağırlamış. Lakin o gün paşanın muzipliği üzerindedir ve adamı sinirlendirip sözdeki cesaretini görmek ister. Sonra aralarında şu konuşma cereyan eder:

- Bak a türbedar efendi! Burada yatanın eski ve büyük bir sadrazam olduğunu biliyorsundur. Bu sebeple

mezarına çok dikkat ve itina göstermelisin.

- Biliyorum devletlum; gösteriyorum da!..

- Haa çok güzel. Memnun oldum. Her gün sandu

kasının ve sarığının tozlarını alıyor musun?

- Alıyorum efendim.

- Çok iyi, zira rahmetli büyük adamdı. İhmale gel mez ha, ortalığı her gün silip süpür e mi?

Türbedar bu ısrar karşısında biraz renk değiştirerek cevap verir:

- Peki efendim, ihmal etmeyiz.

il

k_hv. mn!_"

- Amma bilhassa tekrar ediyorum, kavuğunda, pu

şidesinde bir zerre toz bulunmamalı.

Artık türbedarın tepesi atmıştır:

- Olur, olur dedik ya devletiüm. Lakin şurasında burasında biraz toz olsa ne çıkar sanki? Bu kerata yerinden kalkıp düğün bayram alayına gitmiyor ya!

Paşa ağzının payını aldıktan sonra kahkahayı koyverip türbedarın gönlünü almış, bir kese altın bırakarak oradan

çıkmışlar.

Şu beyit Koca Ragıp Paşa'dan:

Şikayet etmez idik cevr-i çerh ü ahterden Şemiitet eylemese şdd olup adulaTırnız Düşmanlarımız mutluluktan dört köşe olup ortalıgı şamataya bogmasalardı, [elegin ve yıldızımızın bize ettigi eziyetten asla şikayette bulunmazdık.

',k.nci., pal.

uUnuıkanlık

Türk eğitimcilerinin öncülerinden yazar Emrullah Efendi'ye (l858-ı 9 ı 4) son yıllarında bir unutkanlık hali arız olmuş. O sıralarda dostlarından biri kendisine rast geldiğinde:

- Dün, muhallebicide saatlerce bekledim, hani kütüphaneye gidecektİk, deyince Emrullah Efendi büyük bir sevinç izhar ederek,

- Hay, Allah senden razı olsun, demiş. Ben dünden beri düşünüp merak ediyordum. Evet birisiyle bir mülakatımız olduğunu biliyordum. Fakat kiminle idi? Nerede idi? Ne günüydü? Saat kaçtaydı? Nereye gidecektik? ışte bunları bir türlü hatırlayamıyordum. Şimdi hatırladım, sana nasıl teşekkür edeyim bilmem ki!..

LA

ro,

kohvp mnlo..

Bakırköy'de Oç Deli

Türkiye/nin modern tıp tarihinde Mazhar Osman kadar ünlü başka bir hekim var mıdır bilmiyorum. Çünki o yalnızca hekimliğiyle değil, nükteleriyle de tevatür derecesinde ünlüdür. Şu hikayeyi Hikmet Feridun Es'e bizzat anlatınış:

"Manisa'dan Bakırköy Hastahanesine 3 ağır akıl hastası sevk etmişlerdi.

Bunları görenler, kendilerini Bakırköy çarşısmda bir kamyonete sokmaya çalışıyorlardı. Fakat hastalar şiddetle direniyorlardı. Bunlardan biri de Mahmud Şevket Paşa olduğunu iddia ediyordu. Baktım, iş fenaya saracak; müdahaleye mecbur oldum. Hastaları güzel sözlerle arabaya soktum. Sadece Mahmud Şevket Paşa bundan pek memnun olmamıştı, bir ara bana döndü:

- Sen ne karışıyorsun yahu; deli misin?!.. Git kendini Mazhar Osman'a muayene ettir."

i<kpnrl_r po i.

Tuna'nın Buzları ve Osmanlı'nın Kış Sporları

Evliya Çelebi anlatıyor:

"(...) Ve niçe bin aded SilisITe şahbazlan Tuna buzu üzre haymelerin kurup ayş u işret edüp cümle dilberanlar (gençler) buz kayarlar; garib temaşadır. Kimi pabuçile, kimi nalm ile, kimi kızak ile, kimi iki elinde harbe değenek ile ayak üzere buz kayarak şehirden şehire berk-i hatif (yıldırım) gibi gider ve eğer ıyd-i şerif (bayram) olursa nehr-i Tuna üzre azİm salmcaklar kurulup aşık ma'şük birbirlerine kolan çeküp sallanırlar. Zira Tuna buzu altı-yedi karış donar. Şiddeti şita şedıd olsa (kış şiddetli olsa) on karış donup beş ay nehr-i Tuna sedd olduğunu (kapandığını) biliriz. Aceb, hikmeti Allah'tır.

Ve niçe bin sayyad-ı mahiler (balık avcılan) buzu delüp 500-600 vakiyye (okka) morina balığı ve mersin balığı çıkarup kar ederler.

Sair elvan (çeşit) mahilerin hisabm Huda bilür. Amma hikmeti Huda Cenab-ı Bari, semeklerine su içre hayat vermek içün Tuna nehrinin bazı yerinde niçe bin delikler halk eder; kim ol mahallerde asla Tuna buzu olmaz. Mezkür deliklere niçe kerTe yüz bin azım mahiler (büyük balıklar) gelüp başların buzdan taşra çıkarup teneffüs edüp, insan su içtiği gibi cümle mahilerin rüzgar içdiklerin gördüm. Aceb hikmettir!... Mısra, "Şu mahiler ki derya içredir deryayı bilmezler" mazmunu içre bu solugan delikleri garıb ü adb temaşagah (seyredilecek) yerlerdir. Amma yanma vanhp maniler asla sayd olunmaz (avlanmaz) mümkün değildir.

ıs.

k.hvp mol."

(...)

Ve niçe bin adem Tuna üzre buz kayarken ra'd (şimşek) gibi şa.kıXUP giderken bir perende atup, yine asla tetiğin bozmayup kayarak gider.

Niçesi şa.kıyup giderken buz üzre duran kemter

(küçücük) akçeyi alıp geçer.

Niçesi yıldırım gibi giderken bir ayağın kaldırup Mevlevi gibi eyle sema eder ki, asla vechi (yüzü) görünmeyüp yine çiftesin bozmadan buz üzre kayıp gider.

Niçesi arkasında bir gulam (çocuk) ile kayıp giderken buz üzre önüne bir adem aykırı yatup anun üstünden pertab edüp (atlayıp) çiftesin bozmadan ubür eder (geçer gider).

Bazılar, kemandarlık ederek (yay çekip ok atarak), niçesi tüfelik atarak, niçesi duhanın içerek (çubuk tüttürerek) ikişer üçer kişi musahabet ederek (elele tutuşarak ve konuşa görüşe) buz kayarlar. Niçesi cem'iyyeti kübra edüp (kalabalık toplanıp) buz üzre toprak döküp azim vezni üzre (dağlar gibi) ateşler yakup bütün sığırları ve koyunları kebap çevirüp

ayş u nüş ederler (yiyip içerek eğlenirler). Niçe kerre buz çözülüp üzerinde bulunan ademlerin fetaları (yiğitleri) buzdan buza pertab ede ede (atlaya atlaya) bir kenara çıkup niçesi gark olur (boğulur).

Bazı adem, arkasında yüküyle ayağı altında iki pare sığır (kaburga) kemikleri koyup elindeki asasıyla billurmisal mücella (parlak cilalı) buz üzre beş-altı konak yeri kayarak bir günde varır(Seyahatname, TS. Bağdat Bl. m. 305, v. 118

b.)."

L5ko",npy p.la

11

Bu satırlar için yoruma hacet yok sanırız. Modern dünyanın buz pateni ve kar sporlarının her çeşidini meğer atalarımız daha ı 700'lerin ilk çeyreğinde bili

yorlarmış.

Osmanlı nasıl büyük olmasın!?.

–

LS.

Ti,k.nd., pal.

k,hv. mol",

Derviş ve Padişah

Berceste:

Siyasi gücü elde bulunduranların kendilerini manevi bir otorite ile desteklemek istemeleri, manevi güçsahiplerin,in de işi maddiyata dökmeleri zaman içerisinde İslam'ın temelini oluşturan barış ve geçimliliği dejenere ederek akıl almaz boyutlara ulaşmıştır. Dini kullanan devletlUlarla, devlete ermek için din istismarı yapanlar, bu bakımdan birbirlerinden farklı değiller gibi geliyor bize. Dindar insanların tamamı, dini, siyasi emelleri için kullananlardan şikayetçidirler. çünki ne dindarlığın, ne de irticanın sınırı nerede başlar, nerede biter henüz tanımlanmamıştır. İşte o sınır için size tarihten bir sahne anlatacağız. Hadise, maddi gücütemsil eden Orhan Gazi ile manevi gücü temsil eden Geyikli Baba arasında geçer. Aşıkpaşazade Tarihi'nden alıyoruz (İstanbul 1332, s.46):

"Şimdi görelim, Orhan Gazi Bursa'da neyler: Devlet le geldi. İmaret yaptı. Vilayetin dervişlerini teftiş etmeğe başladı.

İnegöl taraflarında Keşişdağı'nın arasında bir nice dervişler gelmişler, anda makam tutmuşlar idi.

Bu dervişlerden birisi ayrılır, varır, dağda geyicikleriyle yürür ve ol Turgut Alp anı severdi. Orhan Gazi'ye haber gönderdi kim, benim köylerim yanında

bir derviş, daim anın .yanında gelir, anınla musahabet eder. Turgut Alp pir olmuş idi, Orhan Gazi'ye geldi, mukim oldu, "Hayli mübarek dervişdir." dedi.

Orhan Gazi eydür (söyler):

- Acaba kimin mürididir?

4Cihiin-ara cihan içindedir arayı bilmezler O milkller ki derya içredir deryayı bilmezler

Haydlf (ö. 1557)

Cihanı süsleyen (Allah), cihan içindeki her zaman ve mekanda mevcuttur; ama insanlar Unu aramayı bilmezler. (Insanların bu hali,) tıpkı denizde yaşayıp da denizin ne oldugunu bilmeyen balıklar gibidir...

o

BJI

kahv. mola"

Turgut Alp eydür:

- Sorun kendüden, der.

Geldiler, sordular. Eydür:

- Baba llyas müridiyim, der, Seyyid Ebülvefa tarika tinden.

Orhan Gazi emretti kim, "Getirin!" dedi. Geldiler, davet ettiler, gelmedi. Derviş dahi haber gönderdi kim:

- Sakın gelmesin!..

Orhan Gazi'ye haber verdiler. Orhan Gazi haber

gönderdi kim,

- Niçin gelmez veya beni niçin komaz anda varma ğa?

Cevap verdi kim:

- Dervişler göz ehU olur. Gözedirler, dahi vaktinde varırlar, kim dualan makbulola.

Bir nice günden sonra derviş bir kavak ağacını omuzuna kodu, doğru Bursa'nın hisarına geldi. Gördüler, Han'a haber verdiler:

- Ol derviş geldi. Bir ağaç dahi getirdi; kapıya dikt.

yor.

Orhan Gazi çıktı, gördü. Tamam dikmiş, dahi sor madan. Han'a aydur:

- Teberrükümüz oldukça dervişlerin duası makbul dür.

Hemandem dua etti, durmadı, gerü makamına vardı. KaVak ağacı şimdi dahi vardır; saray kapusunun içinde, kurucasın giderirler.

Orhan Gazi dahi dervişin mekanına vardı:

i'

i.konrl-, pal.

u-Derviş, bu İnegöl yöresi senin olsun, dedi. Derviş eydür:

- Mal ve mülk Hakk'ındır. Ehline verir, biz anın eh li değiliz, der.

Sordular:

- Ehli kimdir?

Eyitti:

- Hak Taala'dır. Dünya mülkünü sizin gibi hanlara ısmarladı, kullan birbiriyle dirliğin görsün diye. Orhan Gazi eydür:

- Derviş, nola benden şu sözleri kabul etsen! Derviş eydür:

- Şol karşıkı tepecikten biriciği dervişlerin havlucuğu olsun, ded!.

Orhan Gazi dahi dua aldı, yine mekanIna gitti.

r,_

_a.z

k.hvo mnl..,

i.konrlo, p.la

1..3

Arpa Boyu Yol - Arpa Ağın YUk

Şimdiki çi_gifılm çocukları belki bilmezler, eskiden masallarda kalıramamar,

"Az gittik, uz gittik; dere tepe düz gittik; bir de baktık ki bir arpa boyu yer gitmişiz." derlerdi. Bu tekerlemedeki yol ölçümünün arpa ile yapılmasının hikmetini o zamanlar anlayamazdım. Evliya Çelebi'yi okurken bu sır çözüldü (c.

IV, v. 324 b - 325 a):

Fersalı; on iki bin adımdırı. Mil; dört bin adımdır. Bir adım; dört ayaktırve bir ayak-ı meyan (yarım ayak); uc uca yigirmi iki arpa boyudur.

Bir zira-ı hayyat (terzi ziraı); üç karıştır. Ve bir karış; yigirmi arpa boyudur ve çuka arşını üç karış iki parmaktır. Ve mimar arşını bir zira-ı hayyati ve bir sülüs

(üçte bir) ziyadedir."

Çelebi ağırlık ölçülerini de şöyle veriyor: "Hesab-ı gez (gez hesabı); 748.800

dirhemdir. Sak;

62.400 dirhemdir. Nakin; 12.480 dirhemdir. Nakiz; 12.000 sakdır. Mekul; 1.560

dirhemdir. Sa'; 1.040 dirhemdir. Mud; 520 dirhemdir. Menn; 260 dirhemdir. Ratl (Rıtl); 130 dirhemdir (Divan şairlerinin andığı ratl-ı giran, bu ölçekte veya daha ziyade sıvı alan kadeh olsa gerektir. ı. P.). tstad; 600 dirhemdif.

Dirhem; 33 arpa ağındır. Miskal; 100 arpa ağırıdır.

!

Kırat; 5 arpa ağındır."

Berceste:

Destimde cam görse benim sernigtln eder

Nadiina sagar istese ratl-ı giran verir

Ne!'ı (ö.1635)

Felek, benim elimde küçük bir kadeh görse onu baş aşagı çevirip döker de; layık olmayan cahil kişiler bir kadeh isteseler, onlara ratl-ı giran verir.

ı Adım < at-ı-m (ayagı bir defa öne dogru atmak) u.

kahve mn!,.,

Hayran Kime Denirdi?

Hayret ve hayran kelimelerinin sözlüklerdeki karşılıkları her ne kadar

"olağanüstü güzellikCler) karşısında şaşa kalma, beğeni ve takdir haliyle şaşkınlaşma" şeklinde yazılagelmişse de biz hayret, hayranlık ve hayran olma gibi hallerde daima gizli bir esrar sarhoşluğu bulmuşuzdur. Hayret denildiği zaman görülen olağandışıbir güzeıiik veya hal karşısında hislerin iflas etmesi gelir aklıımza. Klasik şairler bu kelimelerden birini kullandıklarında, perde arkasında ekseriya esrar içenlerin kendinden geçmiş hallerini tasvir eder, bir esrar sarhoşunu (hayran) mazmunlaştırırlar.

Hayret içinde kalan yahut hayran olan kişi, tam da esrar çekip kendinden geçen kişi gibi davranır. Gözleri donuk bakar, parmağı ağzında kalmıştır, kendisi far

kında olmadan gülümsemektedir, hareketleri gayr-i"

iradidir, şaşkın ve dalgındır, hissi ve zihni melekeleri tam çalışmaz, velhasıl kendinden geçmiştir işte. Yani esrar onu tam manasıyla etkisi altına almıştır.

Esrar Dede'nin (ö.1796) şu beytine bakalım:

Aceb ki bülbül-i abdalı almaya hayret Ki gösterir ana her sebze suret-i esrar Eskilerin beng dediği esrar; eroin; morfin gibi uyuşturucu cinsinden bir madde olup halis Hind keneviri yaprağı üstündeki yağlı sakızın işlenmesi sonucu elde edilir. Bunun için bir nebat sayılır veya yenilerek, ya

',k-n d-' pal.

!ij

_hut nargile, sigara vs: yoluyla çekilerek (esrar-keş) kullanılır. Osmanlı'nın esrar tiryakileri, önceleri ışık veya abdal denilen Kalenderi dervişleri, sonraları da yozlaşmış Bektaşi tayifesidir. Bunlar esrar çekerek hayrcın olurlar (hayran abdal deyimi burdan gelir) ve hayret makamına girerlermiş (n.

Esrar kelimesinin, Arapça'da (ve tabii Osmanlı Türkçesİ'nde) "sırlar" demek olduğunu söyleyerek esrar sarhoşu olan hayranların ve hayretin yönünü değiştirelim ve Esrar Dede'nin beyitteki esrarına (sırlar) tekrar dönelim:

'_bdal (derviş) halini alan bülbül, (gül karşısında) hayrete düşmeye görsün; artık onun gözüne her bitki esrar (sır _üpü) olarak görünür."

ıbn Arabi'ye göre "hayrete duçar olan kimse bir daire çizer" ve hayret zorunlu olarak dairesel bir hareket şeklini alır. Böyle bir yürüyüş, llahi tecelli dairesini yansıtır. Allah ile (Ma' allah), Allah'tan (Ani'nah) ve Allah'a (lla'llah) olan her hareket, ister istemez Hakk'ın Ahadiyyet mertebesinden somut varlıklar mertebesine nüzul ve lataayyün sırnna yönelir.

Hayret makamındaki bu gayri-ihtiyari dönüş, bir merkez etrafında gerçekleşmektedir ki o merkezin miline Kutup deriz. Tabii insan, pergelin müteharrik ayağı misali bir merkez et

rafında dönüyorsa Allah' a olan uzaklığı hiç değişmiyor

)'

demektir. Bu durumda vahdet veya kesrette kalması fazla önemsenmez. O halde hayret, vahdet makamında olabildiği gibi kesret makamında da gerçekleşebilir. Vahid-i Mutlak'ın her şeyde (ummanda da, katrede de;

LG.

ok.hvo mnl...

güneşte de, zerre de de) mevcut (taayyün) ama gizli (lataayyün) olması, ister istemez bizi de aynı buutlarda hayrete düşürecektir. Bu durumda insan aklı, birbirine zıt olan ahadiyYet veya kesret yönlerinden birinde kilitlenir kalır.

Ama eğer bunu keşifyoluyla biliyorsa (tasavvuf mertebelerini geçmişse), o vakit insan Allah'ın değişik tecellilerinde hayrete düşmeyecek, bütün bunların bir görünüşten ibaret olduğunu bilecek ve "La mevcüde ma'llah" diyerek gerçeği kavrayacaktır.

;<k.nd., pa la

II

Berceste:

Ey hiice tutuldu nefesin kabre de girdin Bu aleme sığmam der idin şimdi ne dersin Sami (ö.1733)

A efendi! Sonunda nefesin tutuldu ve kabre de girdin. Evvelce "Bu aleme sıgmam!"

diye böbürlenerek geziyordun; (merak ediyorum, acaba) şimdi (içinde bulunduğun hale) ne diyorsun?!..

<o

ILB.

k.hvo mol...

Türk Halkbilimi "

oModern dünyanın yönelişlerine dikkat ettiniz mi hiç bilmiyorum. Son yıllarda yaşanan evrensel gelişmelere bakarak hemen her milletin kendi kültürünüön plana çıkarmaya başladığı, milli ve manevi değerlerin daha aktif rollerle gündeme taşındığı gözlerden kaçmıyor. Ekonomiden

siyasete, sanattan aktüaliteye, edebiyattan müziğe hemen pek çok alanda artık milli çizgiler daha keskin hatlarla belirmeye başladı. Şimdinin devlet modası, kendi kökenlerine bakarak her alanda stratejiler ve politikalar geliştirmek. Yani köklü kültürler, XXI.

yüzyılın yüksek medeniyetlerini oluşturmakta belirleyici olacaklar. Bu açıdan bakıldığında Türk kültürünün önü açık görünüyor. Umarız zengin tarih, edebiyat, sanat ve folklor birikimimiz ile bu mücadelede biz de kendimize bir yer edinebiliriz.

Folklor, halkbilimi demektir. Halkın geleneğine bağlı olarak maddi ve manevi kültür birikimini konu alır. Elde ettiği veriler bize tarihe ait etkileşim, değişim, gelişim, farklılık ve benzerlikleri gösterir. llgi alanının genişliği sebebiyle folklor araştırmaları tarihi, edebi, sosyolojik, etnolojik ve antropolojik açılardan ayrı ayrı bilim dalları içinde ele alınabilir.

Folklorun özünde halk kültürüne ait her türlü hayat serüvenleri ve ürünleri bulunmaktadır. Geçmişe ait zamanı günümüze taşımak bakımından fevkalade öneınli bir araştırma alanıdır. Dünyanın hemen her milletinde bu çalışmalar için geniş ödenekler ayrılır, i,konrl-' p.la

il

!i

projeler hazırlanır, insan kaynakları ve altyapı hazır edilir. Ülkemizde ise folklor, maalesef bir bilim dalı olarakbile kabul edilmeyecek noktalardadır. Üniversitelerimizde bu alanla ilgili kürsülerin sayısı bir elin

parmaklarını geçmez. Bu sahada çalışan araştırmacı ve ilim adaınları ise içinde bulundukları imkansızlıklar yüzünden ya yeteri kadar çalışma yapamazlar, yahut haftalık ders yüklerinin çokluğu sebebiyle araştırmalarımdaima erteleyip dururlar. Halbuki bir ülkenin gele

ceğe yönelik diplomatik ve siyasi stratejileri kadar geç mişe yönelik folklorik ve kültürel araştırmalarını da üst seviyede tutmasılazımdır. Öyle ya, geçmişten birikim almadıktan sonra geleceğe ne bırakabiliriz? Dünya, milli sanatları folklor üzerinde temellendirir, bu alan

da sayısız enstitüler kurarken bizim folklorumuzu üni versite kürsülerinden bile uzak tutmaya çalışmamızı anlamak mümkün değildir.

Ne yazık ki bizde hala folklor denilince, halk oyunları ekibinin otantik müzikler eşliğinde oynadıkları geleneksel oyunlar akla geliyor.

a

9..0.

k.hvp mnl:'--ı

Berceste:

Yemez içmez bir oruç namına şaha tutulup

Neye müncer olacak za'file hdl-i Ramazan

ŞerefHanım (ö.1861)

Şu Ramazan'ın hali, bunca zayıjlıkla neye varacak bil miyorum. Şimdi de "Oruç" adında bir şaha turu/up ye meden içmeden kesilmiş.

oisk.nd., p.l.

Zincirler ve Şehirler

Atinalı kumandanlardan Alsibiades, Hz. ısa'nın doğumundan 500 yıl kadar ewel Kizik zaferini kazanmışve Boğaziçi'ne hakim olarak buraların vergisini almaya başlamıştı. Bu arada aklına bir fıkir geldi. Eğer Karadeniz'den gelen gemileri Boğaz'da bir yerde durdurabilirse onlardan geçiş vergisi (müruriye) alabilirdi.

Bunun

. için, şimdiki Kız Kulesi'nin bulunduğu döküntü adacık üzerine bir kule yaptırıp buradan Sarayburnu'na doğru uzattığı bir zincir ile Boğaz'ı kapatmış ve gemilerden, yüklerinin onda biri nisbetinde, çok yüksek bir vergi alır olmuştur.

Aynı vergiyi 1143-1180 yılları arasında Bizans imparatoru olan Emanuel Komenen'in de aldığı bilinmektedir. Hatta kralın işi ciddi tuttuğu ve buradaki kule ile Salacak arasını da duvar ördürerek kapattırdığı bilinmektedir.

Tarihin kaydettiği ünlü zincirlerin bazıları hakkın da şunlar söylenebilir:

Evliya Çelebi'nin yazdığına göre Anadolu Kavağı'ndaki Yoros Kalesi ile Rumeli Kavağı arasında bir zamanlar zincir bulunurmuş.

ıkinci Bayezid, ınebahtı kalesini aldığı vakit bu kalenin içine kadar uzanan limanın ağzı bir zincirle kapatılmış bulunuyordu.

Pid Reis, Venedik Körfezi'nden bahsederken Care ve Zadira adlarıyla kaydettiği Zare kalesini tarif ederken kalenin denize açılan kısımlarının tamamen zin- '.J cirlerle korunduğunu yazmaktadır.

c

tl

k.hvp mnl...

-r

i

i

L5konnp, p.ta

.9..3

Fatih'in askerleri Mesih Paşa kumandasında 1480 yılında Rodos'u kuşattıkları zaman kalın bir zincire bağlayarak yanyana sıraladıkları kayıklar ile deniz üzerinde hareket edebilen bir köprü yapmışlar ve batıdaki kuleyebağlayarak Rodos şövalyelerini bir hayli yormuşlardı. Ancak bu zincir üç yerinden kırıldığı için, ne yazık ki kesin netice alınamamıştır.

Bazı kaleler ve şehirlere de kapıları arasında zincirler gerdirilmiş olduğu için Zincirler şehri (Beldetü's-selasil) veya Zincir kale (Kal'atü's-selasil) gibi isimler verildiği bilinmektedir. Bunlardan birisi de Ankara'dır. Gerek Evliya Çelebi Seyahatname'si, gerekse Mu'cemü'l-Büldan, Ankara kalesinden bahsederken Kal'atü's-selasil ve zatü's-selasil adım anmışlardır. Ankara kalesinin giriş kapıları önünde zincirli bariyerler ve kapılarda emniyet zincirleri bulunduğu bilinmektedir.

BeTceste:

Değildir httl-i alem ber-karar hiç gam yeme ey dil Bu bilzilra gelen geh sad eder gahi ziyan eyler Htişimı

A gönül! Hiç azülme; dünya oldum olası hep kararsızlık üzeredir. Onun için bu pazara gelenler bazen kilr ederler, bazen ziyan.

o

tl

ri<k.nrl.' paLa.

iS

k.hv. mn I...

Hala Sultan

muhassılı Seyyid Emin Efendi de buraya 1816-17 yılın da bir cami yaptırarak külliyeye son şeklini verir.

Hala Sultan Türbesi, Kıbrıs Türkleri tarafından bay ram günlerinde ziyaret edilir. Buna mukabil Rumlar da Dipkarpaz'daki Apostol Andreas'ın mezarını ziyaret ederler. 1974'ten sonra imzalanınış bir anlaşmayla be lirlenen bu ziyaretlerde her iki tarafın insı,ınları büyük bir

misafırperverlik ve hoşgörü içerisinde hareket eder, karşılıklı dini duygularını incitmeyecek şekilde saygı, yakınlık ve dostluklarını sergilerler.

Keşke günümüzün çıkarcı Rum ve Yunan politika

cıları Hala Sultan ile Apostol Andreas'ın iki milleti ya kınlaştırıcı ruhaniyetlerine uygun hareket edebilseler.

oMilletler kültür varlıkları ve sanat eserleriyle var olabilirler ve nesillerin milli duyguları mevcut ata yadigarı eserlere göre şekillenir. Kıbrıs da bu özelliğe sahip olup tarihi besleyen sayısız mekan sayılabilir. Ama içlerinde bir tanesi vardır ki Kıbrıs Türkü'nün yüreğinde hazin ürpertiler yaratır. Şimdi Güney Kıbrıs'ta kalan liman kenti Larnaka'da, Hala Sultan Tekyesi diye anılan Ümmü Haram Türbesi'nden bahsediyoruz.

Hala Sultan'ın asıl adı Ümmü Haram Rümeysa bintü Milhan'dır. Kızkardeşi Ümmü Süleym Hz. Peygamber'in süt annesi olduğu için (Arapça'da hale kelimesi teyze anlamında kullanılır) Hala Sultan olarak bilinir. Halife Hz. Osman zamanında Abdullah ibn Kays kumandasındaki büyük ıslam ordusu Trablusşam'dan Kıbrıs'a çıkartma yaptıklarında Hala Sultan da eşiyle birlikte (Ubadetü'bni Samit) bu orduda bulunuyordu. Görevi, yaralıları tedavi etmek ve askere moral vermekti.

Ordu Lamaka'ya çıktığı vakit Cenevizlilerin saldırısına uğradı ve o sırada Hala Sultan şehid düştü. Onu hemen bulunduğu yere defnettiler ve zamanla Memlaha olarak bilinen Thz Gölü kenarındaki külliye teşekkül etti. Kıbrıs 1570'te Osmanlılar tarafından fethedildikten sonra burası önem kazandı ve ziyaret yeri oldu. 1760 yılında Şeyh Hasan tarafından Hala Sultan'ın merkadi üzerine bugünkü türbe

yaptırıldı. Tekkenin yapımı ise 1797 yılına rastlar. Şadırvan Kıbrıs muhassılı Mustafa Ağa'ya ai_tir. Kıbrıs'ın daha sonraki

4

ll6.

kahvp mnla.ı

Geyik Muhabbeti

Ziya Gökalp 1913'te Ala Geyik diye bir masal-şiir yazmış ve Türklük i\lküsü uzun yıllar bu şiir zaviyesin den çocuklara tanıtılmıştır. Benim ilkokul Türkçe kita bından aldırnda kalan şekliyle şiir, sonunda Turan Me leği'ne dönüşen bir alageyiğin hikayesini anlatıyor ve şöyle başlıyordu:

Çocuktum, ufacıktım Top oynadım acıktım

Buldum yerde bir erik Kaptı bir Alageyik Kaçtı hemen ormana Bindim bir ak doğana Doğan yolu şaşırdı Kaf dağından aşırdı

Burada sözü edilen alageyik, pek çok Türk desta nında aktif olarak hayatı yönlendirmiştir. Ergene kon'da çocukları bir alageyik emzirir, Altİn Işık'ta gü zeller güzeli olan yine

alageyiktir. Türk kulağı alageyik türkülerini OrtaAsya bozkırlarından bu yana tanır. Ge yik oyunu diye folklorik oyunlar oynanıp, Geyikpı nar'larından sular içilir. Geyik avı bir merasim olarak düzenlenir ve sonunda tazıya ödül (tazı hakkı) verilip avcıların reisi, konuklardan birine ayak ikramını (ğeyi ğin sağ ön bacağı) yapar. Taşbaskısı Mevlid kitaplarının yahud Muhammediye'lerin zahriyelerinde yahut son larında Hikaye-i Geyik başlığı altında hazin destanlar i i

i

i

r

isk en de, pala

.9.1

yer alır; Oç Anadolu Efsanesi'nden birinde geyik avcısı Bineger'in başından geçenler anlatılıp Alageyik filminde bir geyik avcısının gerdek ile çakışan av ihtirası gösterilir. Geyikler köyü yahut Geyikli ilçesinde insanlar yaşar, Toroslar'da Bozgeyik Dede'den himmet dilenilir. Hz. Hamza dağda av peşinde iken Efendiler Efendisi olan yeğeninin yaralandığını bir geyikten haber alır; Pİr-i Türkistan Hoca Ahmed Yesevi'nin halifesi Hakim Ata'nın kabri başında geceleri geyikler toplanıp ta seher vaktine kadar zİkrederler. Geyikli Baba, efsanevi bir Türk dervişi olarak XIII-XIV. asırlarda Osmanlı Devletinin kuruluşuna nezaret ile Kayı boyunun irşad görevini ifa eder ve nihayet yaşı ilerlediği vakit Uludağ'a çekilip orada geyiklerle birlikte yaşar. Müteakip asırlarda zaman zaman bazı dervişler geyik suretinde dolaşırlar, mistik tabiriyle "geyik donuna girer"ler. Yahut tam tersi olarak Kaygusuz Abdal'ın vurduğu geyik, sonunda Abdal Musa olarak halk içine kanşır ve halk vicdanında her geyiğe bu nazarla bakılır.

Velhasıl hala evlere nazar boncuğuyerine geyik boynuzu asılır.

Bütün bu hikaye, destan ve masallarda geyiğin kutsal bir çerçeveye oturtulduğunu ve dini bir misyonu üstlendiğini görürüz. Eski Türklerde şamanlar geyik kılığına bürünerek ayİn yönetirmiş. Milattan önceki zamanlarda geyik motifinin Avrasya'daki bütün milletlerce belli başlı bir ongun kabul edildiğini ve bozkır halklan için geyik peşinde olmanın kutsallaştırıldığını o dönemlere ait mitoloji izlerinden takip etmek mümkündür. Hun avcılarının önüne düşen bir geyiğin onlan gide gide İskitlerin ülkesine iletmesi ve Hunlar bura

o

tl

kahv-mnl."

ya ayak basar basmaz geYiğin kaybolması; Budist Uy gurlarda avcıların mucizevI bir geyik tarafından doğru yola sevk edilmeleri, tıpkı İbrahim Edhem hikayesinde olduğu gibi konuşan geyiklerin lIahi hakikatleri dillen dirmeleri vs. bunlardandır. Orhun Kitabeleri'nde Bilge Kağan şöyle der:

- Davul gürler gibi dağda yabani geyik gürlerse /

öylece materne gark olurum.

Velhasıl Türk töresinde, attan sonra kurt ve geyiğin destanları okunur. Türkler İslamiyet'i kabul edince ge Jik de Müslüman olarak efsanelerdeki yerini alır ve İs lami kültür içinde yaşamaya devam eder.

i i

i

i

i i

i

i

isk_n d_, pa la

Evliya Çelebi Mübalağacı mıydı?

Evliya Çelebi denildiğinde birçoğumuzun aklına iki kelime düşer. Birincisi onun Türk kültürüne armağan ettiği "Seyahatname"si; diğeri de Seyahatname'de var olduğu belleklerimize kazınmış olan aşırı "mübalağa"dır. Mamafih Çelebi'nin üsıo.bunda bir mübalağa (abartma) edası vardır, ancak o bunu .asla hakikatleri çarpıtma yahut değiştirme sınırına vardırmaz. Çelebi'nin mübalağalı satırları ya okuyucunun ilgisini çekmek için söylenmiş sözler; yahut da Çelebi'nin başkalarından duyduğu nüktelerden ibarettir. Bu yüzden mübalağalı cümleleri genellikle "... derler, ...diye anlatırlar, ...duydum." gibi hükümlerle son bulur.

Evliya Çelebi'nin Erzurum'un kışıyla ilgili kedi hikayesini hemen herkes bilir ve onun mübalağalı üslubuna örnek gösterir. Şimdi Erzurum'u anlattığı o satırları bizzat kendi dilinden veriyoruz. Hakikat hangisi, mübalağa hangisi, nükte hangisi, karar verin diye.

"Gerçi şiddeti şitadan (kışın şiddetinden) bağı ve bağçesi yokdur; amma Paşasarayı'nda gül bağçesi ve Hacı Murad Bağı gülistanı ve Kefeniğnesioğlu güllüğü ve Bedros Bağı güllüğü ve niçe gül bağları dahi vardır. (...) Kışı katı olduğundan iki ayda ekerler ve biçerler ve döğerler ve ale'l-

fevr (hemen) der-ambar iderler. Bizim senemizde atlar mah-ı temmuzda (temmuz ayında) atlar çayırda iken bir ra'd u berk (şimşek ve yıldırım) ve dipi ve boran yağup cümle atlar boşanup Erzurum

o

LJUJ.

kahvp mnl.<ı

sahrasında oLan Umudum Köyü'ne ve Kane ve Gez Kö yü'ne vannca(ya kadar) atlar serseri gezdiler. Böyle şi

tası (kışı) şedid olur. Hatta efvah -ı nasda (halkın ağzında) darb-ı meseldir kim bir dervişe "Kanden (nereden)

gelirsin?" derler; "Berf (kar) rahmetinden gelirim." der.

"Ol ne diyardır?" derler; "Ere zulüm olan Erzurum'dur."

der. "Anda yaz geldiğine rast geldin mi?" derler. Derviş

eydür (söyler): "Vallahi on bir ayyigirmi dokuz gün sa kin oldum, cümle halkı 'yaz gelir' derler, amma görme dim." der. Hatta bir kerre bir kedi bir damdan bir dama pertab iderken (atlarken) muallakda donup kalır. Sekiz aydan Nevruz-i Harzemşahı (ilkbahar) geldikde mez kur kedinin donu çözülüp 'mıfllav' deyüp yere düşer.

Meşhur lat1fe-i darb-ı meseldir. Amma hak1katü'l-haı (işin gerçeği) bir adernin eli yaş iken bir demir paresi ne yapışsa derhal müncemid olup (donup) elinden de mir ve demirden eli kopmak ihtimali yokdur. (oo.) Bu şiddeti şitayı (kış soğuğunu), diyar-ıAzak'da (Azak di yarında) ve Deşt-i Kıpçak'da (Kıpçak bozkırında) erba in (karakış) ve zemhedr geçirdik, böyle keskin kış görmedik. (Seyahatname, Topkapı Sarayı Ktp. Bağdat Köş

kü Bl., c.II, ur. 304, v. 288 b)."

i i i i

i

i

i

i i i

"k_n d-, pa la

ili

Berceste:

Halkın emvdlin alıp sonra teselli vermek

Füls-i mdhfyi soyup yağda pişirmek gibidir GCtsfendiinın edip kat' tank-ı nefesin Ayağından ü.fürüp sonra şişirmek gibidir Nabt (ö.1712) Halkın malını elinden alıp sonra da ona teselli vermek, balığın pullarını soyup yağda kızartmak gibidir. Yahut da bu, koyunun önce soluk borusunu kesip sonra ayağından üfürerek şişirmeye benzer.

1Jl2.

kahvp mnla"

Türkçe Kaba Usan (mı?)

Kitap Zamanı'nın devamlı yazarlarından olan Sayın Sabri Koz, günümüz Türk Halkbilimi'nin önde gelen isimlerinden biridir. Onun çalışmalarını, bu sahanın sınır taşlarını yerine koyınak bakımından fevkalade önemli bulduğumu zikretmeliyim. Titiz, müdakkik ve mükemmeliyetçi tavrı, Türk halk bibliyografyasına her geçen gün yeni kitap ve makaleler ekliyor. En son okuduğum yazısı Kültür Bakanlığı'nın Pertev Naili Boratav'a Armağan kitabındaki (Ankara 1998) "Türkçe Kaba Lisan", -Olmayan Bir Kitapçığın 90 Yıllık Serüveni-başlığını taşıyordu.

Bu "Türkçe Kaba Lisan" adlandırması Türk folklor araştırmalarının öncülerinden Macar Türkolog Igm'icz Kunos'a (1860-1945) ait.

Kunos'un "kaba lisan" dediği dil, Türkçe'nin halk arasında konuşulan biçimi.

Kunos,

muhtemelen Osmanlı'nın işlenmiş, incelmiş ve sanat değeri kazanmış lisanına kıyasla bu dile "kaba lisan" demiş ve Türk kelimesinin eskiden, medenileşmemiş

bozkır insanından kinaye "kaba, köylü" gibi manaıarda kullanılıyor oluşunu da ima etmeye çalışmıştır

lIgili dökümanda Kunos, Türkçe Kaba Lisan adı altında Türk atalar sözü, bilmece, mani, türkü, kocakarılakırdısı, fıkra, Karagöz ve ortaoyunu muhavereleri, meddah hikayeleri ve masal örnekleri vermektedir. Aşağıda bu metinden alınmış bir küçük hikaye okuyacaksınlZ. Lütfen o zamanlar kaba lisan olarak adlandırı

iii

isk.nd., pa la

1.D..3

lan Türkçe'nin günümüz sokak diline kıyasla ne kadar nezih, zarifve nezaketli olduğuna dikkat buyurunuz:

Efendinin biri misafir ile beraber sofra başında taam ederken, her nasılsa efendinin sakalma bir pirinçtanesi

düşer. O aralık uşak, efendisinin sakalına bir pirinç tanesi düştüğÜnü ve efendisinin haberi olmadığını görünce; "Efendim, gül dalına bülbül kondu, beşpençeyi gönderin de öğretsin." demesi üzerine, efendi sakalını silkele(ye)rek düşürür. Uşağm bu sözü, misafir efendinin ziyadesiyle zevkine giderek kendi hanesine avdet eder.

Birkaç gün sonra öteki efendi bu efendinin hanesine gelir ve biraz muhabbetten sonra yemek çıkar. Hemen efendi dışarı çıkarak kendi uşağını bir kenara çağırıp, "Ben yemek yerken sakalıma bir pirinç tanesi düşüreceğim, sen pirinç tanesinin düştüğünü görünce 'Efendim, gül dalma bülbül kondu, beş pençeyi gönderin öğretsin' de." diyerek uşağma tembih ettikten sonra içeri gelerek sofraya oturur.

Taam ederken çalışa çabalaya sakalma bir pirinç tanesi düşürebilir. Hemendir uşak pirinç tanesinin düştüğünü görünce, efendisinin kendisine evvelce talim etmiş olduğu sözü unutarak, "Efendi, dışarıda dediğin işte oldu" der.

L..OA

kahv. mnla<J

isk.on., pala

1JIJi

değildi. Bahçelerden birinin duvarından sarkmış bir dal, hayvanın içini çekti.

Boynunu uzattı, daldan kopardı. Derhal atı tutup çektim. Bu sırada duvar kenarından bir ihtiyarın öfkeli öfkeli gelmekte olduğunu gördüm. Yüzü sert ve bir kaplan kadar kızgındı. Elinde bir taş vardı. Taşı ata doğru attı. Gözün bakmağa bile kıyamadığı o güzel hayvan o anda bir tarafa yığılıverdi; öldü. Bu hal karşısında kendimden geçtim. Hemen taşı alıp ben de o adama attım. Eceli gelmiş olacak ki o da bir feryiid ile oracıkta can verdi. Kaçmak istemedim değil; fakat bu delikanlılar benden atik davrandılar. Tutup işte huzurunuza getirdiler.

Hazret-i Ömer:

- Anlaşıldı. Cinayetini itiraf ettin; kısas lazım geldi, buyurdu. Delikanlı aynı vakar ve ciddiyetle:

- Madem ki şeriatın hükmü budur, dedi, halifenin emrine itaat gerekir. Fakat benim bir küçük kardeşim var. Ölen babamız ona hayli para ayırmış, "Oğlum!

Bunlar kardeşinindir ve büyüyünceye kadar bunun muhafazası sana aittir."

demişti. Ben bu paraları bir yere gömdüm, yerini benden başka kimse bilmez. Eğer şimdi kısas hükmünü yerine getirirseniz o para orada kalır. Yetimin hakkı zayi olur. Yarın alemlerin Rabbi'nin huzurunda, o yetimcik, hakkını isteyince ben

belki özür dileyebilirim. Ama üç gün müsaade buyurursanız gider o emaneti güvenilir bir adama teslim ettikten sonra döner gelir, nefsimi size teslim ederim. Bu hususta bana kefil de bulunur.

Cenab-ı Faruk bir müddet düşündükten sonra:

oGeçenlerde bir hikaye okudum; çok etkilendim. Size de aktarmak istiyorum (C.

Yıldırım, lsliim Türk Tari

htninAltın Sahile/eri, s. 141 vd.)

Bir gün Hz. Ömer, ashabın ileri gelenleriyle birlikte bulunduğu bir sırada iki delikanlı huzuruna girdiler. Kollarından sımsıkı tuttukları yakışıklı ve mert tavırlı,

temiz giyinmiş bir genci halifeye getirmişlerdi. Mak satlarını şöyle anlattılar:

- Biz iki kardeşiz; ahlakının güzelliğiyle kabilesi ara sında pek sevilen babamız bugün bahçesinde dolaş

makta, meyva toplamaktayken bu genç tarafından öl dürüldü. Hak ve adaletin yerine getirilmesi için size getirdik.

Hz. Ömer gence sordu:

-Işittin değil mi? Ne cevap vereceksin?

Delikanlı büyük bir vakar, ciddiyet ve sekinetle şu cevabı verdi:

- Ey müminlerin emiri! Bu iki genç doğru söylüyor.

Fakat müsaade ederseniz hadiseyi bir de ben anlata yım. O zaman ne emir buyurursanız, adalet ondadır.

Ben bir çöl adamıyım. Ailemi alarak buralara gez meye gelmiştim. Tuttuğumuz yol bizi bahçeler arasına sevk etti. Atlarım, kısraklarım, beraberimde idi. Içle rinde asil bir at vardı ki diğerlerinin ortasında endamı nı, yürüyüşünü görüp de meftun olmamak mümkün

1.il6.

ok.hv-mn i."

- Kim bu gence kefil olur?

buyurdu. Delikanlı bir an mecliste bulunanlara dikkatle baktı. Sonra Ebu Zer Gıfari hazretlerini göstererek:

- ışte bu zat!

dedi. Hazret-i Ömer:

- Ya Eba Zer! Bu delikanlıya kefı1 olur musun?

diye sOfdu. Ebu Zer:

- Evet, üç güne kadar döneceğine kefilim.

cevabını verdi. Kadr u kıymetinin yüksekliğiyle ashab-ı kiram arasında bile imtiyazlı bir mevkii olan Ebu Zer hazretlerinin kefaleti tabiatıyla davacılarca da makbul ve kafi idi.

Genç bırakıldı. Aradan üç gün geçti. Mühlet bitmek üzere idi. Davacı gençler gelmişlerdi. Ebu Zer de hazırdı; fakat delikanlı ortalıkta yoktu. Davacı gençler,

- Ya EM Zer! Kefalet ettiğin şahıs nerede? Hiç giden gelir mi? Biz ise, sen kefilliğini yerine getirmedikçe yerimizden kımıldamayız, dediler. Ebu Zer hazretleri,

- Daha vakit var, hele müddet bitsin. Delikanlı dönmediği takdirde Allah hakkı için kefalet hakkının icrasına hazırım, dedi. Hz. Ömer de,

- Delikanlı gelmezse Cenab-ı Hak şahid olsun ki ben de dinin hükmünü elbette infaz ederim, buyurdu. Ebu Zer ahlakının güzelliği ve takvasıyla ümmetin göz bebeği idi. Bütün ashab ümitsizlik içinde Ebu Zer' için ağlıyorlardı. Davacı gençlere diyet teklif ettiler, fakat gençler kabul etmiyor; kısasta ısrar ediyorlardı. Nihayet vakit dolmuş ashab-ı kiramın hayret ve heyecanı

'i

wisk_nci., p.l.

il1

son dereceyi bulmuştu. Tam o sırada delikanlı çıkageldi. Yüzünden ter taneleri dökülüyordu. Nefes nefese anlattı:

- Yetimi dayısına teslim ettim ve ona paraların bulunduğu yeri gösterdim; fakat ancak gelebildim. Görüyorsunuz hava çok sıcak ve yerimiz de hayli uzaktır.

Ashab-ı kiram delikanlının ahdine vefasına hayran kaldılar ve bunu kendisine açıkladılar. Delikanlı,

- Merd olan sözünde durur, diye cevap verdi önce. Kim ölümden kurtulur?

"Dünyada ahdevefa kalmadı." sözünü söyletir miyim?

Mertliğin bu kadar parlak bir misalini veren delikanlının aile ve kabilesi hakkında Ebu Zer hazretlerinden bilgi istendi. Büyük sahabi şu cevabı verdi:

- Ben bu delikanlıyı tanımam. Emirü'l-mü'mininin huzurunda ve birçok ashab-ı kiram arasında yaptığı teklifi reddetmeyi mürüvvete uygun bulmadım.

"Memde fazilet kalmamış mı denilsin?"

Bu ulvi tablo karşısında davacı gençler derhal davalarından vazgeçtiler.

Babalarının diyeti verilmek istenildiği zaman da cevapları şu oldu:

- Biz Allah rızası için davamızdan vazgeçtik. "Dün yada kerem sahipleri kalmadı mı denilsin?"

Kendimizi bir yoklayalım mı; ne dersiniz?!..

o

1JL8.

kahvp mnta"

Berceste:

Reng ü bUdur güle ziynet, güzele hüsn ü baM Gül denir her güle ammil gül-i rana denmez Pertev

Renk ve koku, güle ziynet ise güzele eda ve kıymettir. Her çiçeğe gül denir ama gül-i rana (parlak ve taze gül, dışı kırmızı içi sarı renkli gül) denmez.

i,konno, pal.

1Jl9

Kelimeden Kültüre

Arap kökenli "Dar" kelimesi dilimizde "ev, yuva, mesken, yer, yurt, memleket, ülke" gibi anlamlarda kullanılır ve daha ziyade birleşik kelimeler yahut tamlamalar kurar. Dar-ı dünya, darοı cihan, daru'l-imtihan yahut darοı fena (dünya evi) ve darοı beka (ahiret yurdu), daru'l-huld, daru's-sürür (cennet), daru's-saade (kutluluk evi, padişah sarayı) gibi. Fıkıh terimi olarak dfu-u'ı-ıslam, daru'l-harb, daru'l-eman gibi tamlamalar hatırlanabilir.

Kelimenin Osmanlı Türkçesi'nde ism-i mekan (yer adı) olarak oluşturduğu bir hayli tamlama mevcuttur. ıstanbul için Daru'l-hilafe, Daru'l-mülk(-i Osman!), Daru's-saltana(t) denilif. Daru'l-huffaz (hafız okulu, Kur'an kursu), daru'l-kütüb (kitapların evi, kitaplık), daru'l-mesai (atölye), daru'l-ulüm (ilimler evi, üniversite), daru'l-vilade (doğumevi), daru'l-istihzar (laboratuvar), daru'l-it'am (aşevi, imaret) gibi tamlamalar ise bunların eski günlük dilde sık sık kullanılanlarındandır.

Dar kelimesiyle yapılmış bazı kurum isimleri de vardır. Daru'l-aceze (acizler, düşkünler evi, şimdiki Darulaceze, kuruluşu: 1896), Darü'şşafaka (şefkat evi, yetimlerin kabul edildiği yurt, şimdiki Özel Darü'şşafaka Lisesi,

1863), Daru'l-bedayi (güzellikler evi, ıstanbul Şehir Tiyatroları, 1914), Daru'l-elhan (nağmeler evi, 1.0. Devlet Konservatuvarı, 1917), Daru'l-eytam (yetimler evi, yetimhane, i. Cihan Harbi yıllarında yetim kalan yoksul çocuklar için açıldı, 1914-1918), Daru'l

oUJL

kahvp mol."

fünün (fenler, bilimler evi; üniversite, Bu isimle ilk üniversite 1863'te açıldı ise de sonradan Istanbul Üniversitesi bu adla anıldı. Onun da mazisi Fatih'in Sahn-ıSeman'ına dayanır.), Daru'l-muallimin (muallimler evi, Erkek Öğretmen Okulu, 1848), Daru'l-muallimat (muailimeler evi, Kız Öğretmen Okulu, 1869), Daru'lmüsıki-i Osmani (Osmanlı musıki mektebi, 1908), Daru't-tıbaati'l-amire etstanbul basım evi, ıbrahim Müteferrika'nın kurduğu ilk matbaa, 1727) gibi.

Yer ismi olarak da Daru'l-hilMe etstanbu!), Daru'l mescid (Kemah) , Daru'l-fahr (Diyarbakır), Daru'lmülk (Konya), Daru'l-pehlivaniye (Niğde), Daru'r-rifa (Malatya), Daru'l-ulema (Sivas), Daru'l-feth (Kayseri), Daru'l-İkbal (Tokat), Daru'l-fevz (Harput), Daru's-sugr (Ispir ve Antakya), Daru'z-zafer (Aksaray), Daru'n-nasr (Erzincan), Daru'n-necat (Bayburt), Daru'l-bugat (Halep), Daru'l-celal (Erzurum) isimleri ortaçağ

Anadolu'sunun en ziyade telaffuz edilen isimleridir. Darü'sselam (Jerusalem, Kudüs) ile Daru'l-beyza (Casablanca) isimleri ise aynı ortaçağın günümüz Frenkçesine armağan ettiği kelimelerdendir.

Imdi, bizim buraya yazmadığımız daha pek çok kelimede dar ı isminin bu anlamlarıyla kullanıldığını da

"Dar" kelimesinin Osmanlı Türkçesi'nde kullanılmış, Farsça'dan alın ma bir de eş seslisi vardır. "Darağacı veya savaş (diir u,gir)" anıamın daki bu kelimenin de kullanımı hayli yaygındır. Ancak yine aynı dil den alınmış, "tutan, tutucu" anlamında bir de sıfat vardır ki isimlere birleşerek pek çok yeni kelime yapımında kullanılmıştır: Bayrak-diir =

bayrak tutan, defterdar = defter tutan gibi. Bu kelimenin aynı görev de "sahip" anlamında kullanıldığı da vakidir: Hüküm-diir, hisse-diir, aliika-dar gibi.

_rJII

;<kpnnpy pa la

LiJ

rı

göz önünde bulundurursak kültürler için kelimelerin ne kadar önemli olduğunu birazcık olsun anlarız. Bugün hepsini ya farklı kelimelerle, yahut da anlamlarınıuiiutmuş olarak ifade ettiğimiz yukarıdaki isimlerin kelime karşılıkları ve salt tercümeleri aslında ne kadar da arnamlı ve doyurucu geliyor insana. Alın Darüs-selam ismini; "selamet (emniyet) yurdu" demek. Böyle isimlendirilmiş bir şehirde hüküm süren her kim olursa olsun şehrin adına uygun hareket etmeye

mecbur kalmaz mı? Alın Daru'l-hilMe ismini; "hilafet evi" demek.

Bir şehir böyle bir isimle anıldıktan sonra orada bulunan hilafet makamının otoritesi ve sürekliliğine halel getirmek kimin aklına gelir?!.. Hayır kurumlarınızın adını "Şefkat evi, acizler evi, yetimler evi vs." diye vurguladıktan sonra kim oraların gelirine el uzatabilir; yahut suistimalde bulunabilir!?.

Medeniyet, biraz da kelimelerimizle yükselir ve kültür kelimelerle zenginleşir. Şimdi Darü's-selam'da devamlı kan akıtılıyor, darü'l-fününda eski Bizans fınldakları döndürülüyor. Yazık!.. Isimler çok şey ifade edi

- ,

yormuş meger...

li.1

i<kpnrlp, p.la

ll3

k.hvp mnt.<,

Bin Yıl Yaşasak Yine Cihan Bu

Sultan Reşad mesanesindeki bir rahatsızlıktan dolayı ameliyat olacaktı.

Güçlükle yürüyerek geldiği ameliyat masasının önünde herkesle heHHleştikten sonra ellerini açtı, yüzünü Kıble'ye döndürdü ve oradakilerin yüreğini parçalayacak şu ibretli duayı mırıldandı:

- Ya Rabbi! Milletimin ve memleketimin bütün mukadderatını hayırlara tahvil eyle. Eğer memleketim ve milletim için muzır olacaksaID beni bu ameliyat masasından kaldırma.

Ameliyat başarıyla sonuçlandı ve kendisine geçmiş olsun ziyaretleri yapılmaya başlandı. Bir ara yaverlerden birisi,

BeTceste:

Cemiilin zeyn eden hep dilber olmaz Her ayıne yapan ıskender olmaz Cem Sultan (ö.1512)

Yüzünü her süsleyen güzelleşmiş sayılmaz. Her ayna ustası !sken_er olacak degil ya!..

- Hünkarım, demişti, maşallah büsbütün atlattınız. Artık yüz seneden ziyade muammer olursunuz inşallah.

Sultan Reşad önce gülümsedi, sonra yaverine şunları söyledi:

- Ne kadar yaşayacağımızı Cenab-ı Allah bilir. Mukadder ne ise ömrümüz o kadar olacaktır. Yalnız şunu deriz ki:

Bin yıl yaşasak yine cihan bu Gerdiş bu, zemin bu, asuman bu (gerdiş: [elegin dönüşü)

o

LU.

k.hvp mnl."

Aşık Paşazade'den

"Osman Gazi ayda bir defa taam pişirtip fakirlere yedirirdi, yoksulları giydirirdi, dul kadınlara sadaka verirdi.

Orhan Gazi imaretler yaptı kim fakirler geleler her gün taam yiyeler.

Onun oğlu Gazi Hüdavendigar da imaretler yaptı ve cumaları sadakalar verirdi.

Aritlerden birine sordular:

- Padişahlara hazine gerek midir? dediler. Cevap verdi kim:

- Bir asıl hazine vardır; o gerektir, dedi. Sordular kim: - Ne asıl hazinedir?

Arif eydür (söyler):

- Tebaasının hayır duaları padişahlara hazinedir.

Şiir:

Ne han kim dünyeden adI ile gitdi ol ukMda dahi bil taht'a gitdi i<kpnı!pr p.la

ilj

'"

Cabir'in Hikayesi

'II' İnsan muhayyilesi her devirde kendini ve çevresini "'inandıracak hikayeler uydurmaya çalışmış ve bunun

u

için en güçlü nasların etrafını bile bazen hurafeler ile örebilmiştir. Klasik şiirin mesnevileri, halk masalları nın ve saz şairi aşıkların hayat hikayeleri, tasavvufi ba

«,

zı menakıpnameler vs. sık sık bu tür menşe'i şüpheli ri vayetlerle doldurulmuştur. Eskiden beri dinin özüne ve tefsirlere giren İsraili rivayetler de böylesi hikayele rin uydurulmasına zemin hazırlamıştır. Binaenaleyh Illortaçağ edebi eserlerinde olağanüstü epizotlaı:a sıkça rastlanmasını yadırgamamak gerekir. Batıda lvanho & Robin Hood'un macerası ne kadar abartılı ise, doğuda

Leyla ile Mecnun ancak o kadar mübalağalıdır. Home ros'un niada ve Odessa'sı ne kadar hayal ile karışık ise Şehname yahut Battalname de o kadar hayale bulaş

mışlardır. Robinson ile Hayy'ın hikayeleri de keza.

Şimdi anlatacağımız hikayenin bazı kısımları muh bir-i sadık raviler kanalıyla gelmemiş olsa bile asırlarca her nesle yeniden anlatılmış, dinletilmiştir. Çocuklu

ğumdan hatırlarım rahmetli babam da bana anlatmış, fedakarlığın ve diğergamlığın ne olduğunu bir defada zihnime yerleştirmişti.

Hikaye, kutlu kullardan Cabir' in, Hendek gazvesi esnasında Efendiler Efendisi'nin açlıktan midesine taş bağladığı sırada

bir tek ko yun ile bütün ashaba verdiği hüzünlü ziyafeti anlatır.

Hikaye kısaca şöyle:

nc

1.1.6.

;<kpnnpr p.la

k.hvp mol."

o"Hz. Peygamber'in emriyle ashabi hendek kazmaya başlarlar. Zor günlerdir. 72

saat boyunca bir şey yeyip içmemişlerdir. Ciibir, durumu hanımına anlatır. Evde topu topu bir şinik (7,5 kilo) arpa ve kapının önünde de bir koyun vardır.

Ciibir, koyunu kesip tandıra koyar, eşi de arpayı un yapar ve Hz. Peygamber'i akşama yemeğe davet ederler. Olacak bu ya, Hz. Peygamber de ashabına seslenip akşama Ciibir'in evinde yemek yenileceğini ilan eder.

Ciibir'in iki küçük oğlu bu daveti haber alırlar. Evdeki yiyeceğin onca insana yetmeyeceğini, babalarının mahcup olacağını düşünmeye başlarlar. O sırada büyük oğlan

küçüğüne, kendisini de kesip kebap yapmasını, insanlara yemeğin yetmediği yerde kendi etinin verilmesini söyler. Kardeşi önce kabul etmez, ama sonra ikna olur ve ağabeyini keser. Ne var ki onu tandıra asacağı zaman kendisi de tandıra düşecektir. Çocuklar bu yanda kebap oladursunlar, öte yanda

misafirler yola çıkmışlardır bile. Bir ara Ciibir'in eşi, etin kokusunda yavrularının kokusunu duyar gibi olur. randıra gidip durumu gördüğünde hemen bedenlerini ateşten alır ama olan olmuştur... Sonra kendisini toplar. Hz.

Peygamber ve misafirleri üzmemek için bir şey belli etmemeye çalışacaktır.

Akşam olur ve mucize eseri, bir koyun ve bir şinik arpa ununda yapılmış ekmekle bütün ashab doyarlar. Yalnız Hz. Peygamber ile dört dostu henüz yemek yememişlerdir. Hz. Peygamber Ciibir' e seslenerek bu son sofraya çocuklarını da çağırmasını söyler.

Bunun üzerine Ciibir dışarı çıkıp karısına çocukları sorar. Olanlar tam bir imtihan senaryosudur. Geri dönüp her şeyi bir bir Fahr-i Uinata anlatır.

Alemlerin sevgilisi ona çocukların bedenlerini getirmesini söyler.

çocukların yanmış bedenleri huzura getirilir. Efendimiz hırkasını çocukların üzerine örtüp dua eder ve oradakilerin de amin demesini ister. Kısa bir süre sonra iki çocuk mucize eseri hapşırarak ayağa kalkarlar ve Efendiler Efendisi'nin mübarek ellerini öperler.

o

LL..B.

kahv-mola"

Sultanu'lBerreyn ve Hakanu'l-Bahreyn

Evliya Çelebi anlatıyor:

"Hikmeti Huda, sene 600 (1203-1204) tarihinde Selçukiyan inkıraz bulup cümle ahali-i Rum re'y ü tedbiriyle Ertuğrul Beğ'i beğ idüp tuğ u alem (sancak) verdiler. Amma sikke ve hutbe sahibi değil idi. Niçe eyyam beğ olup İznik yakınında Söğütcük nam kasahada merhum olup anda medfundur. Andan yerine Osman Beğ müstaldl padişah olup sikke ve hutbe sahibi oldu. Bunların zaman-ı saadetlerinde ilk cuma hutbesin Tursun Fakıh okuyup (u.) ta Ebülfeth Sultan Mehemmed'e gelinceeye kadar) AI-i Osman'a Osman Beğ ve Orhan Beğ ve Murad Beğ ve Yıldırım Beğ derlerdi. Ebülfeth Kostantiniyye'yi feth idüp Akşemseddin hazretleri "Sultan" deyüp sikkelerine öyle tahrir ettiler. Selim-i Ewel'e Kemalpaşazade "Hadimü'l-harameyn" dedi. Süleyman Han'a Ebussuud Efendi

"Sultanu'lberreyn ve hakanu'l-bahreyn (Karaların sultanı ve denizlerin hakanı)"

dediler. Zira Malta ve Rodos'u feth idüp "sahib-i bahr" oldu. Bağdat'ı feth idüp

"Sultanu'lberreyn" dediler. Allah ko rus un ya Bağdat ya Rodos elden gitse

"Sultanu'lberreyn ve'l-bahreyn" demek sahih olmaz. Anınçün Al-i Osman, Bağdat ve Rodos üzre gayet muhafaza iderler."

-Kısmen sadeleştirilerek

(Seyahatname, Topkapı Sarayı, m. 304, c. II, v. 232 a.)

"'

;,k-nd-r pal.

UJI

nı 1'1

Inşallah'ın Yeri Değil

Lo

Adamın biri eşek satm almak için çarşıya çıkar. Yolda arkadaşıyla karşılaşır.

Arkadaşı nereye gittiğini sorunca "Eşek almak için çarşıya gidiyorum" der.

Arkadaşl "Inşallah de" derince "Canım, şimdi inşallahın yeri değil; dirhemler cebimde, eşekse çarşıda." der. Çarşıda eşek ararken paraları çalınır. Eli boş

dönerken aynı arkadaşıyla tekrar karşılaşır. Arkadaşı "Ne yaptin?" diye sorunca

"Paralar çalındı inşallah" der. Bunun üzerine arkadaşı onun dediğini tekrar eder ve "Şimdi inşallahın yeri değil" der.

İbnü'l-Cevzi'nin Ahmak ve Dalgmlar Kitabı'ndan (Şule Yayınları, İstanbul 1998, s. 152):

1.2Jl

kahv. mn!.'J

;,k.nn.r p.l.

1.ZJ

Börteçino ve Temüçin

yahut Teymur, Demirtaş yahut Timurtaş aynı şeyler.

Eski Türk kavimleri gibi Moğollar da doğan çocuğa isim koyarken doğumdan sonraki günlerde obaya gelen birinin ya adını, yahut mesleğini çocuğa yakıştımlarmış. Söz gelimi çocuk doğduktan sonra obaya ilk gelen kişi bir dilenci ise çocuğa Tilençi, bir aynacı ise Tuluy, yahut yakından bir kurt geçmiş

ise Kurtbay isimleri verilirmiş. Bunun gibi Çinggis i Cengiz doğduğu zaman Moğol beylerinden biri olan Temüçin tutsak edilip obaya getirilmiş. Bunun üzerine çocuğa Temüçin adı verilmiş. O güne kadar isimsiz yaşayan Temüçin daha sonra Çinggis adını alacak ve tarihin en ünlü simalanndan biri olacaktır.

Temuçin (temür+çin) demirci demektir (-çin i -çi eki ile meslek isimleri yapılır; kitap-çı, çiçek-çi... gibi). Bugün kelimeyi Timuçin, Timüçin, Temüçin, Temoçin gibi telaffuzlan ile kullansak da ıloğrusu Temuçin'dir. Bu da demirci demektir.

Türkler ile Moğollar arasında asli bir kan bağı yok tur. Ancak iki 'milletin ortak kültür akrabalıklan çok es kilere dayanır ve sanki ırk! bir bağ varmış gibi anlaşıl masına sebep olur. Türkçe ile Moğolca arasındaki bu kadim temas, özellikle Moğolların ıslamiyet dairesine girmeleriyle her iki dilde tabiilik kazanmış ve vaktiyle yekdiğerinden alınan ödünç kelimeler artık iyiden iyi

ye benimsenerek sahiplenilir olmuştur.

Babürname, Moğol şeceresini bir Bozkurt'a dayan dım ki bu, Türklerin Türeyiş efsanesindeki Bozkurt ile aynıdır. Bozkurt'un Moğolca karşılığı Börteçino'dur.

Yani bizim Börteçine, Burtaçino, Bortaçina gibi telaf fuz ettiğimiz kelime (Börte=boz, çino(a)=kurt, yani boz-kurt).

ılk efsanelerinde bile ortak zihniyet ve kelimeleri bulunan iki milletin daha sonraki dönemlerinde bir birlerinden ödünç alınmış kelimeleri sahiplenmeleri elbette ki çok tabiidir.

Çiçek i çeçek, er i erte, su i usun, balgasun i balgat, tenggis i deniz, sün i süt,

tengri, münkge, kagan, tarkan, bay vs. vs.

Demir kelimesini ele alalım. Aslı temür'dür. Muhte lif Türk kavimleri arasında temür, teYIDür, teYIDur, te mir, demir, tebir, tibir, timir, timur; teber, timer, ıömür şekilleri bilinen kelimenin her iki dildeki müşterek müştakları (türevleri) da bir hayli yaygındır. Temürgen,

temren, demren, temregü, temeri vs. Sonuçta, Timur .

LU

kahv-mnla'<,

11.3

i<k-n"-' pal.

'r, _"

Neyzen Bakışı

i dil musoo sevdalısının gayretleri de olmasa, Osmanlı'nın musoo medeI1iyetine elveda demek kaçınılmaz olacak. Ne var ki bu musıkinin içindeki cevher, bütün sıcaklığı ve gönül yakıcılığı ile hala aramızda yaşıyor ve ince bir çizgi halinde de olsa kendi rengini ve ışığını ruhlarımıza nakşetmeye devam ediyor.

Yanlış anlaşılmasın, ne pop müziğe, ne Batı müziğine karşıyız! Biz yalnızca Türk klasik musıkisinin gözden nihan edilmesine üzülüyoruz. Arada sırada bu uğurda yapılmış mükemmel çalışmaları da görmesek, herhalde teselliyi başka mecralarda arar olurduk.

Eskiler ne güzel söylemişler:

Şair Nabi'nin. bir beytini zikredelim isterseniz önce.

Diyor ki:

Nağmenin kadrini bilmezleri seyretükçe Kec-nigah etmemeğe çare mi var neyzenler Yani, "Neyzenlerin, nağmenin değerini anlamayanları seyrederken onlara taş çatıp yan gözle bakmamaları mümkün mü?"

\lı n

Neyzen bakış'ın, "göz ucuyla yana doğru bakış" demek olduğunu mutlaka biliyorsunuzdur. Bu durumda beytin arılamı birdenbire zenginleşmektedir. Düşüne biliyor musunuz, belli mecburiyetler sebebiyle insan i

ların hiç inanmadıkları bir işi yapıyor olmalarını? Dü şünebiliyor musunuz, söyledikleri sözlerin dirılenmeyeceğini bile bile söylemek zorunda kalarıların ıstırabını? Düşünebiliyor musunuz musıkiden anlamayan kulaklara hitaben sanat İcra eden bir neyzenin çilesini? Neyzenin ciğerinden gelip neyinden yayılan havanın aslında ateş topu olması bu yüzdendir.

Nabi üstadın beytini okuyunca günümüz klasik musıki ortamını hatırlamamak elde değil. Son birkaç yıldır pop müziğin, Batı müzisyenlerinin ve şarkıcılarının istila ettiği televizyon kanalları, radyomikroforıları, kaset ve CD büfeleri yahut Türk sanat musoosi diye söylenen piyasa malı şarkıların istiskaline maruz kalan Türk Klasik Musıkisini göz önüne getiriniz. Birkaç ehl iii

_ı

Musıkı hikmete dair fendir

Bilene bilmeyene rllşendir

Öyle de, şimdi artık o eski musıki, bilene bile n1şen (aydınlık) değil. "Ve ondan anlamayan bir şey anla

maz bizden':

Bir çemenden yaradıp hazret-i Mevlil nilyı

Halka bildirmek için hazret-i Mevlilna'yı

Laedrı

lı

UA

kahv. mnl.,ı

Bektaşi Fıkralarının Gizli Hedefi

oBektaşl'ye sormuşlar:

- Baba erenler, rakı içer misin?

Elini sallayarak cevap vermiş:

- Akşamdaaaaan akşama!

- Peki namaz kılar mısın?

- Her bayram, her bayram!

Bu fıkra, XVI. asırdan itibaren Bektaşiliğin kimlik tesbitini yapınak bakımından önemlidir.

Türk askeri, Hacı Bektaş kazanından aş yemeye

başladığı vakit hiç şüphesiz hem Bektaşilik, hem de as kerler güçlü itikadlara sahiptiler. Ancak zaman içeri sinde gerek Yeniçeri ocağına hakim olan devşirmelik ruhu, gerekse Hacı Bektaş Vell'den itibaren gittikçe ha kikatinden uzaklaşan Bektaşilik yolu, Yeniçeri zümresi ara_ında İslam'ın dah__<?ft ve batını yorumlarını yuva landırmış, itikad ve amel kpnularında yozlaşmaya kapı aralamıştır. Buna kökeni Hıristiyan kültürle yoğrulmuş

olan devşirme alt kimliğini de ekleyince karşımıza su reta Müslüman görünen, ancak hakikatte İslam'ın an cak kenarında dolaşan tipler ortaya çıkmıştır. Silahlı teşkilattan bulundukları için fazla müda_ale edileme yen, inanç sistemleri de giderek kendi aralarında ku"

rallar, ritüeller ve gelenek oluşturmaya başlayan bu zümrenin taşkınlıkları Osmanlı tarihini her devirde sarsıp durmuştur. O kadar ki, Sultan III. Murad devrin

den itibaren -içki yasağının gündemde olduğu zaman

',k.nd., p.la

lar dahil-Bektaşi tekkelerinde içki bulundurulması vak'a-i adiyeden kabul edilmeye başlanmıştır.

Fıkralara yansıyan Bektaşi tipi nedense bizde hep kıvrak zekllıı bilge kişiliği temsil eder. Oysa "Bektaşinin biri..., Bektaşi babasına..., Baba erenlerden birinin..." gibi tanımlarla başlayan fıkraların hemen hepsinde biz küçük düşürülmüş muvahhid bir Müslüman'ı görürüz. Gerçi bunların hedefleri arasında kaba sofu tiplerde vardır ama gerçekte Bektaşi fıkraları bir yönüyle İslam dinine yöneıtilmiş silah gibi kullanılmıştır. Onların dini nasıara karşı takındıkları alaycı tavır yahut dünyayı yalnızca Epiküryen zevklerin mekanı gibi gösterme gayreti, gitgide İslam dininin sadece bu zümre içinde değil, halk arasında da yozlaşması için menfi rol üstlenmiştir.

Türk folklorunda fıkralar, belli tipler üzerinden anlatılarak hayat bulurlar.

Nasrettin Hoca'ya yakıştırılan fıkralar ile İncili Çavuş'a yahut Bekri Mustafa'ya atfedilenler_ yahut "Karadenizlinin biri..." diye başlayanlar hep ayrı gruplarda yer alan ayrı içerikli fıkralardır. Bektaşi fıkralarının neredeyse tamammda İslam'ın küçük düşürüldüğü, ibadet yerine içkinin yüceltildiği görülür. Fıkralardaki Bektaşi tipi hep dini konuları sorgular. Oysa Bektaşi'nin din ile alakası, ancak Nasrettin Hoca'nın hocalığı kadardır.

Bektaşi denilince bizim gözümüzün önüne gelen kişi ya gezginci dervişler (ışık) yahut yeniçeri nefederidir. Her ikisi de yaka bağır açık, omuzlarda yahut göğüslerde dövmeler, saçı sakalma karışmış, elde teber, belde zünnar, koluna

köşkülünü, omuzuna nefirini takmış, kafası ya dumanlı, ya sermest bir insan azma ın.

kahv. mnla<ı

onıdır. Bu halleriyle bir din adamı olmak şöyle dursun belki günümüzün heavy-metalcilerine benzeyen tip lerdir. Son asırdaki Bektaşi babalarının fotoğraflarına ve topluca gezen dervişlerin resimlerine bakıldığı za man nasıl bir kimlikle dolaştıkları anlaşılabilir. Alevi dedeleri gibi bir torba sakalı ve makas yüzü görmemiş

pos bıyıkları ile bir Bektaşi babasını, seksenli yıllarda İstanbul Bayezid'de sık sık görürdüm. Topluma asırlar ca kendi inançlarını yayınağa ve kabul ettirmeye çalış

mış bu insanların asıl propogandaları hal ve tavırların daki serbestiyet ve ladinilik olmuştur. Medrese tahsili görmeden halk arasında veya tekkelerinde irfan (n tah sil eden sözde Bektaşilerin, fıkralara yansıyan yönle rinde halk psikolojisini iyi bilmelerinin büyük rolü ol duğu su götürmez. Kendileri dinin emirlerine uyma makla övünür, yasaklarını çiğnemekten sakınmazlar.

Amel ve dini hayatla ilgili meseleleri şekle müteallik görüp reddederler. Bu, İshlm'ı yozlaştırmakla toplu mun temeline dinamit koymak isteyen dönme zihni yetinin ta kendisidir.Ç;erek inançları hafife alan, gerek ahlak ve terbiyeyi hiçb, sayan, gerekse ibadet ve mu i

amelatı topyekün inkar eden Bektaşi fıkralarının Os manlının yıkılışını hızlandırıcı bir roloynadığı ve böy lece devşirme ve

dönme çocuklarının bir nevi Osman lıdan intikam aldığını bile söylemek mümkündür.

Sultan II. Mahmud, Yeniçeri ocağını söndürüp Bek taşilere karşı amansız bir siyaset takip ederken bu ger çeğin farkında idi şüphesiz. Onları sindirebildi, ama Bektaşi fıkraları hala yaşıyor. Zaten kültür kılıca hep galip gelmiştir. Milletleri yıkan, savaşta değil kültürde ki mağlubiyettir..

isk.nrl., pa la

il]

mllJi

ibretlik Bektaşi Fıkraları

'ii

Bir gün Bektaşi, madem ki Allah'ın evidir, o halde en güvenilir yer de orasıdır, diye eşeğini cami avlusun

!

daki bir ağaca bağlar. Bağlarken de '*lah'a emanet!*" \,\,\

demeyi unutmaz. İşinibitirir, eşeğini almak için cami-v'\

\o

ye döner. Bir de bakar ki

eşek yerinde yok. Başını göğe _)

çevirir ve der ki:

- Ey Allah'ım! Senin evinde sana emanet ettiğim başı bağlı bir eşeği bile 1ıekleyemedikten sonra cünıle alemi nasıl idare edeceksin?

m_",ıı.

_" *

ii!

Sultan II. Abdülhamid'in son devirlerinde Edirne'de vali ve kumandan bulunan müşir Arif Paşa, ramazan günlerinde vilayet ve ordu erkanına mükellef iftarlar yaparmış. Yine böyle bir davet günü iftar edildikten sonra paşa:

- Haydi efendiler, namazı da birlikte kılalım, der.

Davetliler arasında bulunan Bektaşi bir topçu bin başısı, ceketinin cebinden davetiyeyi çıkarıp baktıktan sonra tekrar cebine koyarak şöyle der:

- Efendimiz, davetiyenizde yalnız if tar yazılı olup namaz kaydı yoktur.

*

Bir Bektaşi her ne olursa, '_lah'tan!..." dermiş. Bir gün bir külhanbeyi bu Bektaşinin ensesine sultani bir sille aşk etmiş. Bektaşi arkasına dönünce külhanbeyi:

LU

kahve mol."

- Baba erenler, ne bakıyorsun "Allah'tan!.." demiş. Bektaşi hiç düşünmeden cevap vermiş:

- Amenna be imanım! Ben de Allah'tan olduğunu

biliyorum ama; hangi pezevenginin eliyle yaptırdJ diye merak ettim de ondan biliyorum.

*

Bektaşinin birinin karnı acıkınış. Su başına giderek ça murdan adam yapmaya başlamış. Yanına birisi gelerek,

- Ne yaparsın? diye sormuş. Cevap tam bir şirk:

- Rızkını vermeyecek olduktan sonra, ben de yapa nm insanı.

oi<k_nd.', pa la

1.1JJ

Beş Düğme için

Bugün Ortadoğu ve Arap topraklarının elimizden çıkmasında ve Arapların aleyhimize kışkırtılmasında en önemli rollerden birini oynayan Lawrance, bir vakit Araplar için şöyle bir emir yayınlatmış:

- "Osmanlı zabitlerinin üniforma düğmeleri altın kaplama olup her kim zabit düğmelerinden beş adet getirirse iki İngiliz lirasına satın alınacaktır."

Dönem Sultan Abdülhamid zamanıdır. Gerçi düğmeler altın suyuna batmlmamıştır ama örneklerini

gördüğümüz için biliyoruz gerçekten de hala pml pml dururlar. .

Lawrance'in bu hinliğini ilk duyduğumda,

- Lawrance, dedim kendi kendime, sen gerçekten

büyük adammışsın!

Bu emirden sonra ne mi olmuş?

Bedevi Araplar çarşıda pazarda Osmanlı zabitleri nin önce düğmelerini kopanp çalmaya, ardından da ceketlerini yürütmeye başlamışlar. Bir zabitin ceketsiz (veya pantolonsuz) sokakta kalakalması kadar

insan gözüne acaip görünen aşağılayıcı ve gülünç bir hal tasavvur olunamaz.

Sokakta şapkasız üniforma bile insanın gözüne garip görünürken bu hal, Osmanlı zabitlerinin asaletini Araplar nazarında birdenbire sıfırlayıp üzerlerindeki hürmet hissini kaldırmıştır. Dahası, bazı aç gözlü bedeviler bu emir üzerine elbiseleri çalmakla kalmayıp tenhada kıstırdıklan zabitleri soyar, hatta ya L3JL

i _J

k.hvp mnl...

kalanmamak için de onları öldürür olmuşlar. Lawrance'in bu zekice planı sonucunda komuta kademesi zaafa uğramış bir ordunun da başarılı olacağını düşünmek safdillik olurdu zaten.

Bugün Arapların Osmanlı'yı beş düğmeye sattığını söyleyerek İslam alemini parçalamak isteyenlere malzeme olan bu rivayet, yazık ki gerçektir ve bazı cahil bedevilerin marifetidir, ama bütün Arap alemine teşmil olunur.

i.kondp, p'l.

ili

Düğmeye Muhtaç Bir Ordu

Mizan Gazetesi'nin 2 Teşrinievvel 1890 tarihli nüshasında şöyle bir haber vardır:

"Rumeli fırkalarına gönderilecek asker elbisesine düğme tedariki kabil olmuyor. çünki elbise müteahhidi şimdiye kadar birçok alacaklarını kendisine ödememiş olan hükumete artık emniyet etmiyor. Nihayet Yahudilerin bile baş

vurmak akıllarına gelmeyecek bir çare buldular. Bütün fırkaların debboylarında mevcut eski elbiselerdeki düğmelerin kesilip yeni elbiselere takılması için ordudan kumandanlara yazıldı.

Bu iş böylece hallolundu. Ama kimin şüphe si vardır ki bu kullanılmış

düğmeleri bu şekilde tekrar kullanmayı akledenler, bunları günün birinde piyasadan yeni satın alınmış gibi gösterip paralarını ceplerine atmakta kusur etmeyeceklerdir."

oili

LU

kahv. mn la"

Berceste:

o tüfenkçi şahuna kundaktan aşık olduğum Falya verdi çaktılar gammiizlar üstadma Laedri

o tüfekçi güzeline ta kundaktan itibaren aşık oldugum ortaya çıktı da söz taşıyan ispiyoncular varıp sevgiliye bunu aşikar etti/er."

Şimdi beyitteki ayrıntıya bakalım:

Kundak, bilindiği gibi ateşli silahların arka kısmın daki ağaç veya metal kısmına denir. Fa/ya ise, ağızdan dalma topların ateşleme deliğini karşılar. Çakmak, ateş

lemek, kıvılcım çıkarması için sert bir cismi başka bir cisme, Vllrmak anlamlarını ihtiva eder. (Eskilikten dola _. f

yı kullanılainayacak duruma gelen tabanca ve tüfeklere

çakaralmaz denir.) astad da silah ustası demektir.

oi,k.nd., pa la

ll3

Argo ve Kültür

Argo deyince nedense hemen müstehcenliği anlarız. Oysa adi küfürler ile argo çok farklı kulvarlarda ilerlemekteler. Argo bir dilin, atardamarlarından birini oluşturacak kadar o dile hayat veriyor. Argoya nazaran müstehcen küfürler ise dilin ancak ifrazatı mesabesinde kalıyor.

Türk dilinde argo her devirde mevcut olagelmiştir. Daha Divanu Lugati't-Türk'ten itibaren muhtelif eserlerde argolaşmış kelimeler, deyimler ve ifadeler bulmak mümkündür. Ancak argo, bizde ilk defa külhanbeyi lisanında teşekküllü bir dil halini alır. Bunu daha sonra tulumbacıların kendi aralarında kullandıkları lisan takip eder. Ilginçtir, hem külhanbeylerinin, hem de tulumbacıların ortak özelliği ateş içinde olmalarıdır. Bunlardan ilki ateşi yakmakla, İkincisi de söndürmekle vakit geçirmişler. Zaten iki gurup arasında ezeli bir rekabet de mevcut. Tulumbacılisanındaki şu kelimele rin karşılıklarına bakıldığında bunu hemen görürüz:
Ana

: Külhan

Baba : Külhancı

Çamur: Ziyaret

Çiftlik: çarşı-pazar

Düşman: Tulumbacılar

Gül : Ateş, yangın (Buna tulumbacılar "kızıl bayram" derler)

Gülistan : Hamam

il!

k,hvp mnl,.,

Mektep : Zindan Nargile : Boşboğaz Sıvamak: lltifat Külhanbeyleri ile tulumbacıların ortak özellikleri bir yandan kanunsuzluk, diğer yandan mükeyyifat (es

rar) ile müskirat (alkol) gibi kötü alışkanlıklar olarak görülüyor. .

Argo şüphesiz dünyanın her 9.ilinde mevcuttur ve bazen bir kelime, bazen da bir ifade ile ortaya çıkar. Argo bir söyleyiş için illa ki argo kelimeler kullanmaya gerek yoktur. Alelade kelimelerle söylenmiş cümlelerin de argo anlamları bulunabilir. Zati'nin Letaifinden aldığımız "Eşekçilerde' eşekler, köylülerde öküzler çok ola. Gebci dükkanına gelenlere 'Gebe mi geldin?'

diyeler." cümlelerinde olduğu gibi.

Tarihimizde argonun sıkça kullanıldığı pek çok eserler vardır. Daha Fatih zamanında Molla Lütfi'nin nesir "Hamame"sinden itibaren Gazali Delibirader'in Dafiu'l-Gumo.m'u, bazı Letaif kitapları, Sabit'in Derename'si, Hevai'nin Hezliyyat'ı bunlardandır.

Argo, bir dilin işlenmişliği ve kültür birikimiyle doğru orantılı gibi görünüyor bize. Dilin ifade ettiği kültür ve medeniyet birikiminin büyüklüğüne göre argo da nezih ve asil kalabiliyor. Aksi takdirde argo diye adi küilir sözleri işitiyoruz. ışte o noktada televoleler, çarkıfelekler, huysuz şovlar giriyor devreye.

Lskpnc!p, paL.

li5

Anafor-Babafor

ii' "

Vaktiyle tulumbacı ocağına civan seçilecekmiş.

Adayların sayısı çok olunca sayılı fırtınalardan bir mü lakat heyeti kurulup adaylar birer birer sınanmaya başlanmış. Hemen hepsine külhani zıpır sorular soru luyormuş. Nihayet çirozun biri endamına bakmadan yumurta topuk, eğik fes, volta urur gibi huzura girmiş.

Civeleğin yaşı 15, ama kendisi pek bıçkın. Meclisin patronu çakanoz misali yampiri çekmiş:

- Ot bakalım, keştiler anaforda kalır da babaforu neden görmezler?

Cevap zıpkın gibi yapışmış:

- Babafingoya adam çıkarıp anafingoya savlo attık ları için.

Ne dersiniz, bu velet dersine iyi çalışmış değil mi?!..

ılı'

cl

,<konrio, p'l.

11..6.

k.hvo mn!."

"Yangın Var!" Diye Bağıralım mı Yani?

Kadım yapdı ayak yolun M ilzahref kalmasın tende Dedi Nabıyll tarihin S...yım hayriltına ben de

Söylemeğe lüzum olduğunu sanmıyoruz ama söyle

yelim. Söyleyelim, çünki bizim memlekette bunu her fırsatta söylemek gerekiyor: Kültürün ilk basamağı ana dilini iyi kullanmak, düzgün konuşup doğru ve kuralla rına uygun yazmaktır. Eski1er bunun için, "Dil insanın yarısıdır." derlermiş. Şimdi dil insanın tamamı oldu.

Elime kalem aldığım lise yıllarından beri bu konu da yazdığım satırları birbirine eklesem Uşak'tan lstan buı'a yololurdu. Son 25 yılda yazarların, Türkçe'nin müdafaasını konu alan bütün yazıları bir araya getiril se, herhalde ülkemize kitap ve gazete satırlarından bir sınır çizilebilir. Ne var ki bu konuda idarecilerimizi bir arpa boyu bile yerlerinden kımıldatmak mümkün ol muyor. Televizyonlar, eğitimciler, tiyatrolar, yabancı mm seslendirmeleri, gazeteler, popüler kitap ve maga zin yazarları, devletin resmi ve gayriresmi bir yığın ku rumunun üzerine ölü toprağı serpilmiş gibi. 15 yıllık memuriyet hayatım boyunca elimden bir tek resmi ya

zı geçmemiştir ki içindeki Türkçe hatalarını düzelt mekten bitap düşmüş olmayayım. Bu yüzden politikacıların, bürokratların, doktorların, avukatların, tacirlerin ve hatta bazı muharrirlerin siyasi söylevleri, ilaç re

çeteleri, iddianameleri, mazbataları, iş sözleşmeleri ve köşe yazıları beni hep ürkütmüştür.

Bir vakit bir avukatın Türkçe hatalarını söylemiştim

de bana gücenmiş ve,

- Ne yapalım, biz edebiyatçı değiliz.

oBerceste:

Vaktiyle Üsküdar kadısı olan bir zat, hayrat ve sebil olmak üzere meydana bir hela yaptırmış. Binanın tarih kitabesini Nabi söylemiş: Bu son dize, ebced hesabı ile binanın yapılış tarihini gösterir.

o

1.3

8.

k.hv. mnl...

demişti. Toplumun göz önünde tuttuğu bu mesleklerin en münewer adamları bile ana dilini güzel konuşup yazmayı e_ebiyat sanıyorlar. Onların dili düzgün kullanmayı kültürün en üst basamağı olarak algılamaları çıldırtır insanı. Oysa bir öğretmen ister tarih okutsun, ister fizik, dili fevkalade güzel kullanmak zorundadır. Bir siyasetçinin seçmenine kendini anlatarnaması kadar elim ne olabilir? Dil şuuru asla edebiyat demek değildir ki! Varsayalım öyle olsun, ed_biyat yalnızca Türkçe öğretmenlerine mi lazımdır? Bir mühendis niçin roman okumaz? Bir kasabın şiirden anlaması çok mu garip olur? Güzel deneme yazan bir marangozu ne zaman yetiştireceğiz?

Bizce edebiyat bir ilim dalı olmaktan ziyade bir tarz-ı hayattır. Edebiyatı özel bir eğitimin akademik sınırlarına hapsettiğimiz içindir ki aydın sınıfından addedilen bunca insan dilimizin kanunlarını hiçe sayıyor, destursuz girdikleri dil bağında paldır küldür bostan çiğniyorlar.

Üzüldüğümüz, kelimelerin söyleniş ve yazılışiarı, cümlelerin kuruluşları, noktalama işaretlerinin yerli yersiz kullanımı, atasözlerinin, deyimlerin, ünlü beyitlerin, meşhur müfredlerin bozuk düzen tekrarlanıp durması. Radyolar, ekranlar, sahneler birer külhanbeyi kahvesine dönmüş vaziyette. Tüyler ürperticihatalar ve insanı çıldırtan kullanımlar. Sokaklarda konuşulan dilin Türkçe olduğundan şüpheye düşmek, tabela ve tanıtım levhalarında yerlilik duygusunu yitirmek, turistik beldelerde hakiki bir turist gibi kalmak... Dil du

..

'"

'[<k.nd., p.la

wl!tJ

ılı

yarlIlığı olan biri için bunlar birer işkence. Böyle du rumlarda,

- Yangın vaaaaar! diye bağırası gelir insanın.

Bilsem ki ben böyle bağırınca itfaiye Türkçe'nin im dadına yetişecek ve tedavi için hastahaneye kaldıra cak, emin olunuz yaparım. Ancak Türkçe'yi hastaha neye kaldırmak yerine beni tırnarhaneye kaldırırlar di ye korkuyorum. Kimbilir belki de Türkçe, ancak yemek üstü konuşulan sade kahve konularından biri olmak tan çıkarıldığı zaman rahatça bağırabilirim.

00

c

Li.O.

_A/h v p m n i . < i

Başmakale

Süleyman Nazif "Hadisat"ı çıkarırken çalıştığı ahşap binanın üst katı da Refi Cevad'ın eUlunay) başyazarlık yaptığı "Alemdar"ın idare merkezi imiş. Bir gün Refi Cevad ile Alemdar'ın diğer yazarlanndan Pehlivan Kadri üst katta güreşe tutuşmuşlar. O sırada Nazif'i ziyarete gelmiş olan bir dostu, zaten eski olan binanın sallandığını görüp,

- Üstad, demiş, bu gürültü de nedir?

Nazif'in buna cevabı kara mizahın şaheserlerin

dendir:

- Refi Cevad başmakalesini yazıyor azizim.

i<kponpr p.la

ili

Berceste:

NZ_ ü bed herkes bulur aZemde bir gün ettiğin

Kendi çekmezse ceza miras kalır evladına

Ziya Paşa

ıyi veya kötü, dünyada herkes ettigini bir

gün bulur;

cezayı kendi çekmese bile evladına miras

kalacagından şüphe yoktur.

c

III

ok.hvp mnl...

Ben Amerikahyım!..

Amerikan aksiyon fılınlerine düşkün olanlar bilirler. Filmin kahramanı olan üstün yetenekli bir Amerikalı, söz gelimi bir ajan, bir eski komando, bir Vietnam gazisi gider, ikinci veya üçüncü dünya ülkelerinden birini karıştırır, iç işlerine karışır, siyasi ayaklanmalar çıkarır, ekonomisini çökertir, sonra da o ülkenin kolluk kuvvetleri tarafından yakalandığında şöyle bağırır:

- Ben Amerikalıyım! Bana dokunamazsınız; bana bir şey yapamazsınız.

Sonra gerçekten de ona bir şey yapılamadan fılm biter. Sonuçta zihinlerde bir Amerikalı kahraman kalır, diğer ülke veya milletin varlığı, haklılığı vs. hiç düşünülmez.

Amerikadaki ilk ve orta öğretimin amacı, çocukları iyi birer "Amerikalı"

olarak yetiştirmektir. Ataları 200 yıldır o topraklarda yaşaya,n çocuklarla birlikte dünyanın dört bir yanından yeni gelen ailelerin çocukları da aynı eğitimi alır. tıkokullarda üç temel ders vardır: ıngilizce (dil), Fen bilgisi, ve Amerikan tarihi demek olan Sosyal bilgiler. Orada Sosyal bilgiler ders kitabının adı her eyaletin kendi adıyla anılır. Mesela "Eyaletimiz Florida, Eyaletimiz Teksas... gibi" Çocuk önce yaşadığıeyaletin tarihini, coğrafyasını ekonomisini, turizmini vs. okur. Bir sonraki sene bu kitabın adı "Amerika Birleşik Devletleri" olur ve liseye gelesiye kadar her sene artan seviyelerde Amerika öğretilir. Keşfedilmesinden

i<kpndp, p.la

ili

itibaren Amerika'da olup biterıler, sosyal yapı, politik hayat, coğrafya, ekonomi vs. Amerika'ya ait her şey bu dersin konusudur. Orada ne Avrupa ülkeleri, ne Mezo potamya, ne Frig'ler ve ne de ıslam coğrafyası vardır.

YalnızcaAmerika. Lise ikinci sınıfta buna ilaveten tarih dersi (US History) devreye girer ve genç Amerikalı an cak lise üçüncü sınıfta başka ülkelerin, başka coğrafya ların da varlığını kavrar. Sonuç olarak öğrencinin zih ninde ilkokul dördüncü sınıftan itibaren her sene git tikçe genişleyip derinleşen bir tarih bilinci oluşur. Bu da yalnızca 200 yıllık modem Amerikan tarihinin 2000

yıl gibi algılanmasına yol açar ve bu bilinç, her Ameri kan vatandaşının kendine güvenini sağlar.

Şimdi anlıyorum ki yukarıda sözünü ettiğim Ame

rikalı film kahramanına "Ben.Amerikalıyım!" dedirten bilinç, onun şuuraltına daha ilkokulda iken yerleştiril mektedir.

Peki biz niye tarihimizden korkuyoruz? Osmanlı'yı öğrenirsek TürklüğÜmüze halel gelecek diye mi?!.. Yok böyle bir şey!..

"

LU.

k.hv. mol...

Ahlat Neden Harab Oldu?

Aşağıdaki satırlar Evliya Çelebi'den "Ahlat şehrinin harab oluş sebebi"

başlığını taşıyor. Kısmen sadeleştirerek veriyoruz:

"Eski zamanlarda bu Ah1at şehri, Mahan padişahının hükmünde idi. O tedbirsiz padişah Semenkan padişahı üzre sefer etmeyi planladığında, bu Ahlat şehrinin ahalisinden savaş yardımı olarak yüz bin yumurta vergi istedi. Bu ferman Ah1aı'a gelince, "Bid'attir (Böyle vergi mi olur?), amma ne çare vereceğiz!" deyü Oğuz kavmi yüz bin yumurtayı toplamışlar. Gelin görün ki bunca yumurtayı Mahan diyarına kırmadan götürmeğe adam lazım, yol masrafı lazım, yumurtaları yüklerneğe eşekler, develer, katırlar lazım. Ah1at Oğuzları çaresiz ve mecalsiz k;almışlar, meşveretle işin içinden çıkamamışlar. Nihayet bunların çaresizlikleri Mahan padişahının kulağına gidince padişahtan ikinci bir ferman gelmiş:

- Bre tayife-i Oğuzan! Sizden tavuk yumurtası istemezdim; yüz bin gümüş

yumurta isterdim. Şimdi ihtiyaç kalmadı; sizi bu vergiden muaf eyledim. Herkes yumurtalarını alsın, devam-ı devletim için duadan bizi eksik etmesinler.!

Bu afvname gelince Ahlatlılar pek sevinirler ve yumurtalarını geri almak murad edinirler. Amma ne var ki topladıkları yumurtalara nişan koymadıkları için herkes yumurtalardan rastgele bir tane alıp gider. Bu i<k.nd.' pa la

ili

aradaAllah eri, dürüstlüğÜyle erenler derecesine varan yiğitlerden bazıları derler ki:

- Benim yumurtam küçük idi. Bana şimdi büyük

yumurta düştü.

Bazıları da derler ki,

- Ben büyük yumurta vermiş idim, şimdi küçüğü

nü aldım.

Her iki taraf da memnun olmadığı halde bunlar ka rışıklıktan imkan bulup yumurtalarını değiştiremezler.

Aralarında bir hayhuy ve güft ü gü başlar ki herkes her yerde ileri geri yumurta lafı etmeye başlar. Içlerinden güngörmüş kocalar, aksakanı atalar derler ki:

- Biz şimden gerü birbirimizin hakkını yemişiz. Ar tık bu şehirden bed ü bereket kalkıp, bu şehrin harab u yebab

olmasına bu yumurtalar sebep olur. Bakalım ne tür belalara uğrayacağız, bekleyelim.

Bu korku ile bir nice zaman mürur ettikde, bir gün bir taun bunlara müstevıı olup bir gecede on iki bin ev cik yerinden kalkup menziller aşarak ta diyar-ı Mısr'a varıp halife-i Mısır bunlara Mısır'ın doğusunda Kayıt bay Yaylası nam yerde mesken verip bir senede toprak tan kurulmuş öyle sağlam bir şehir yaparlar ki, o zamana kadar Mısır diyarında kireçten duvar ve topraktan

tavan görülmemiş idi. Hala Mısr'ın doğusunda Topha ne tarafında Ahlat Mahallesi derler nice bin evlerin toprağa karışmış kalıntıları orada burada yatmaktadır.

Beri taraftan Mahan padişahı, ihtiyacı olmadığı halde şehr-i Ahlaı'tan yüz bin yumurta isteyerek zul o

li.&.

k.hvp mnl."

mettiği ve yumurtaların karışmasına vesile olduğu için ahir-i kar Allah onu Semenkan padişahına mağlub edip geri Mahan'a geldiğinde, Ahlaftan on iki bin evin Mısır'a göçtüğünü ancak bir yıl soma duyabildi. Ahlat o devirde öyle büyük bir şehir imiş ki, on iki bin hane şehirden göçe ve

ancak bir yıl soma duyul_; ne kadar belde-i azim olduğu ona kıyas oluna, ışte somaki yıllarda bu büyük şehrin günden güne harab u yebab olmasına sebep birbirlerinin haklarını yumurta ile yedillerindendir (Seyahatname, C. IV, v. 238 b.),"

j<kpndp, pala

L.U

BeTceste:

Sayesin miskın-i bı-berg ü nevildan dar eden

Saklasın arayiş-i tabata nahl-i kilmetin Mantık! (ö. 1635) Lütuf ve himayesine fakirlerden sakınan kişi, cesedini, üzeri şal örtülü tabuta saklasın!..

–

Lll

kahvo mn!as,

Halk Gülmeye Başlayınca

Vaktiyle bir memleketin idarecileri, halkın dertlerini unutmuşlar. Bir taraftan enflasyon ve hayat pahalıiığı artarken; diğer yandan halka özveri ve diğergam1ıktan bahsediyorlarmış. Bu arada bütçe açık vermeye, hazine boşalmaya başlamış. ıdareciler bunu önlemek için mallara yeni zamlar yapmışlar, yeni yükümlülükler ge

tirmişler. Ülkenin hakimi, adamlarını gönderip halkın tepkisini ölçmek istemiş. Tabii gelen haberler fena,

- Efendimiz, halk çok şikayetçi. Hepsi burnundan soluyor. Kızgırllıklan had safhada.

Ertesi hafta yeni zamlar yapılmasını emretmiş ha.kim. Sonra yine adamlarını gönderip halkın nabzınıöğrenmek istemiş:

- Efendimiz, bu sefer halk, ha ayaklandi; ha ayakla nacak. Sarayınızın kapılarına dayanırlarsa şaşmayın.

Hakim yine sakin, bir hafta sonra yeniden zamlar yapılmasını istemiş. Bu seferki zamlardan sonra gelen habercilerin yüzleri gülüyormuş:

- Efendimiz, çok şükür tehlike geçti. Halk sokaklara dökülmüş; gülüyorlar, oynuyorlar. Kimsenin hiçbir şeyden şikayet ettiği, hele zamları düşündüğü falan yok!..

Hakim bu haberi duyar duymaz sarayın kapılarını sürgületmiş ve demiş ki:

- ışte bu sefer halkın sabrı zorlanmaya başlamış; zamlara son verin.

Ukoorl-' pal..a

wBerceste:

Dil silfdır kederden ammil güler yüz ister

Rub olmayana neyler ilyıne-i mücelltt

Şeyhülislam Yahya (ö. 1644)

Gönlümde keder ve endişe bulunmuyor, bu dogru. An cak karşısında bir güler yüz olmayınca neye yarar!?.

Ayna istendigi kadar cilalanmış, parlatılmış olsun, güzel olmayanı gösterdikten sonra elinden ne gelir (o pırıl pırıl halinden zevk mi alır)?!..

–

Li..D.

kahvp mnr."

Meşin Yuvarlak Hakkında

Kültümmüz ne zamandır topu tanımaktadır?

Doktora çalışması yaptığım yıllardan aklımda kal mış bir beyit vardır:

Düşeli çevganı aşk ile bela meydanına Guyiya bir toptur başım benim binopareden Bu beyit Kanuni devrinde yaşamış bir şaire, Aşk! nyas Çelebi'ye (ö.lS74) alt. Beyitte anlatıldığına göre bir meydanda aşk çevganı ile bir top oyunu oynanmaktadır. Top, binopareden yapıldığına göre herhalde bez parçalarının yumak gibi bir araya getirilip bağlanmasıyla oluşturuluyordu. Bu oyuna eskiler çevgan veya gO.y u çevgan demişler. Burada söz konusu edilen top, kaynakların bildirdiğine göre iki avuç ile kavranabilecek büyüklükte, tam yuvarlak veya beyzi şekildir (yumurta biçimi).

Eski toplumumuzun eğlence ve sporu birleştirerek cirit, matrak vs. oyunlar ile idman ocakları oluşturdukları bilinir. Tomak ile gO.y u çevgan da bunlardandır. Bu oyunların Orta Asya'dan getirildiği sanılmaktadır. Tomak oyunu Türklerin en orijinal sporudur ve bugünküfutbolun babası sayılır. Türk anayurdunda çok makbul olan bu oyunun, öküz ödünü şişirip ayakla vurarak oynandığını, Ali Kuşçu, Tarih-İ Rıta ve Ruten tercümesinde anlatır. Guy u çevganın esası ise, at sırtındaki oyuncuların, çevgan veya savlecan denilen ucu. polo veya golf sopası gibi kıvrık bir değnek ile topa vurarak

L<kpndp, pal.

il

'ı1!

’–

rakip takımın sahasını baştanbaşa geçme esasına da yanır. Galibiyet, belli bir sürede belirlenen hedefe topu taşıyıp isabet ettirmekle belli olur. Bu tıpkı futbol alanı gibi bir sahada en az dört, en fazla on kişiden oluşan

takımlar halinde oynanır. Şimdiki polo sporuna ben zer. Keza bunda da seyirciler sahanın dışındadır ve te zahürat yaparlar. Ancak ilave olarak güy u çevgan' a kü çük bir mehter grubu da eşlik eder. Nakkare, tabı (da vul) ve kös gibi vurmalı sazların çoğunlukta olduğu böyle bir gösteri doğrusu bize pek otantik geliyor.

oyunda kullanılan çevganın uzunluğu 120-150 cm.

arasında değişir ve süvariler at sırtından eğilerek topu yönlendirirler. Çevganın çeşidine göre bu oyuna da iki tür isim verilmiştir: Kepçe ve çekiç. Mehter takımında kullanılan etrafı zincir ve çıngıraklarla donatılmış saplı

ritm sazlara da bu benzerlik yüzünden çevgan denilif.

Eski şairlet, savaş meydanlarında adının ayaklanyla çevgan oynadıklarını düşünmüşlerdir. Nef'i'nin (ö.1635) Sultan N. Murad'ın kahramanlığını anlatırken,

Düştükçe htike ga,y-sıfat kelle-i adüv Pay-i semendi tut ki ana savlecan olur diye kükremesi buna işarettir. Diyor ki şair: "Düşman kelleleri top gibi toprağa düştükçe, padişahın atının ayakları sanki ona bir çevgan olup çıkar,"

Güyve çevgan ile alakalı beyider, klasik şiirimizin bü tün zamanlarında görülür. Bu da bize Osmanlı ülkesinde bu oyunun çok yaygın bir idman vasıtası olduğunu gös terir. Bugün Uzakdoğu ve Türk coğrafyasında güy u çev gana benzer oyunların varlığı da bunun ispatıdır.

li1

k.hvp mol."

Polo'dan Futbola

Evliya Çelebi anlatıyor (Seyahatname, c. N, v. 234 a234 b'den kısmen sadeleştirerek):

"Çevgan oynamak oldur kim bu meydanın iki başında ikişer uzun sütun dikilmiştir. Bir tarafta bir ordu, diğer tarafta bir ordu toplanıp ellerinde kızılcık ağacından birer eğri sopa ile

amade dururlar. Mezkur meydanı muhabbete adem kellesi kadar, yuvarlak ağaçtan bir top korlar. Bir yandan sekizer kat mehter gümbür gümbür tarfalar vurmaya başlar. Kös ve davul sesleri göklere çıkınca bir taraftan bir adem ve diğer taraftan bir adem at bırağıp meydandaki topa birer çevgan (kızılcık sopası) urup kendi taraflarındaki mili geçirmeğe çalışırlar. Bir başkası dahi seğirdip at ile o yuvarlanan topa çevgan urup kendi hududundaki direğe getirmek ister. Biri dahi yetişip top havada uçarken bir çevgan urup, neticede iki tarafın çok sayıda askeri birbirlerine girip zavallı topa öyle çevgan üşürürler ki nice toplar o arada pare pare olup neticede bir taraf galip gelip topu kendi hudutlarına getirerek oyunu kazanırlar. Topu alanlar galip olup mağluplar galiplere büyük ziyafetler eylerler. Bir acaip temaşadır.

Bu arasatta nice atların ayağına top ve çevgan rast gelip kırar ve indtirler.

Amma içlerinde öyle atlar vardır ki; kedi fareyi gözler gibi çevgan atları da topu öyle gözetirler. Nice kerre çevgan oyunundan dolayı kavgalar çıkıp nice ceng-i azimler çıkmıştır. Bu yüzden artık

L5kpor!Pf 'P.I.a

wkavil ile oynanır. Mesela beş kerre yahud on kerre han gi taraf topu kendi direklerine götürürlerse meydan onlarda kalıp ziyafeti diğer taraf eyler.

Amma şeriat ehli bu topU oynamağa rıza vermezler.

Kaçan ki Kerbela çölünde hazret-i İmam Hüseyin şe hid olup şehitlerden nicelerinin kutlu başları şam'da Yezid-i bi-mezide geldikte Yezid hamamdan çıkıp atı na binip elindeki çevgan ile hazret-i Hüseyin'in başına çevgan ile vura vura yuvarlayıp, onu gören askerleri de diğer Kerbela şehidlerinin başlarını yuvarlayıp çevgan oynamışlardır. Anınçün Anadolu'da ve Mısır'da çevgan oynamak hoş karşılanmaz. ma bu rivayeti bilmeyen lranlılar ve Kürtler bu oyunu çok oynarlar."

***

Evliya Çelebi'nin anlattığı bu oyuna bugün polo adı verilmektedir. Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri bir tür idman oyunu olan çevgan (çöğen) ile polo aynı oyundur.

polonun nasıl oynandığı ve kuralları ansiklopediler de yer alır. Pek çok eski Türk yazılı metninde bu dina mik oyunun maç şeklinde oynanarak Türk geleneği oluşturduğu yer alır) Zaten polo, Tibetçe top anlamı ih tiva etmektedir. Orta Asya'dan göçlerle birlikte ve özel likle Kıpçaklar tarafından batıya getirilmiştir. Pek çok Türk boylarında ve bunların kurduğu devletlerde oy nanrnıştır. Gazneliler, HarzemŞahlar, Timurlular, Ba bürıÜler, Selçuklular ve diğerleri bunlardandır. Osman oı Bu konuda geniş bilgi için bk. özbay GÜVEN, Türk/erde Spor Kültürü, Ankara ı999, s. 2ıO-222

ı...u

«)

kAhv. mOIA<1

lı'nın ilk dönemlerinde Edirne Sarayı'nın Şikar Kapısı karşısında, Tunca kenarındaki meydanın çöğen alanı olduğu bilinmektedir. Selahaddin-i Eyyubi de Halep ve Şam 'da çöğen için "Gök Meydanı" hazırlatmıştır.2

Doğu coğrafyasındaki savaşçı ruh ve mücadele şartları, askeri devamlı idmanlı tutmak ve harekete yönlendirmek için bu oyunu yüzyıllar içerisinde geliştirip kurallara bağlamıştır. Vaktiyle mehter sazları eşliğinde oynanan oyun Batı'da askeri kimliğinden sıyrılarak oynanmaktadır.

Polonun bugün Türk dünyasından Batı'ya göç etmiş olmasının altında Batı'nın sömürgecilik ruhu kadar Müslümanların Hz. Hüseyin'in hatırasına gösterdilleri saygının da tesiri vardır sanırız.

Polodan at ve sopayı çıkarınca geriye futbol kalmıyor mu sizce?!.. Kuraldaki farklılık ise topu kendi direğine getirme yerine karşı kaleye göndermedir.

2 Türklerin buna benzer bir diger oyunları olan Gökbörü bugün lüUil Özbekler, Türkmenler. Kazaklar ve Kırgızlar tarafından oynanmaktadır. Bir oglak tulumunun içi saman doldurularak oynanan bu atlı oyunun da kuralları hemen hemen poloya benzer. Oyunun esasını meydandaki oglagı kapma oluşturur.

Lsk."ti., 'PAla

ll5

ii

LI!

Türk Futbolu

_Ben, ülke tanıtımında başarılı bir Türk milli futbol takımının milyarlar ödenerek elde edilemeyecek lobi faaliyetlerinden daha etkili olacağına inananlardanım.

Futbolun ekonomik, politik ve toplumsal faydalarını, yahut evrensel gücünü hiç inkar etmem. Sırf bu yüz den, AB kapısından geri çevrilen ülkemizin Asyalı takımlar arasında mücadele ederek dünya kupasına ka

tılmasından yanayım.

Futbol 1820'de İngiltere'de doğmuş. Önceleri kolej _

öğrencileri arasında oynanan hurling adlı bu oyun rugby kurallarıyla karışık olup el ve ayakların kullanıl dığı bir musabaka şeklinde imiş. Bilahare 1863'te el ve kolun topla teması yasaklanarak bugünkü futbol (foot ball = ayak topu) doğmuş. O yıllarda biz Tanzimat dö nemini yaşamaktayız.

Ülkemizde ilk futbolu İngiliz tüccarların gençleri oynamış (1890). İzmir'in Bornova çayırında kendi ara larında yaptıkları futbol musabakaları bilahare İstanbul'a sıçramış ve 4 yıl sonra Kadıköy ve çevresindeki

İngilizler ayak topuna merak sarmışlar. Çok geçmeden Bahriye Mektebi öğrencisi Fuat Hüsnü (Kayacan) ve Hariciye memuru Reşat (Danyal) tarafından ilk Türk futbol takımı kurulmuştur (1901). O devrin siyasi at mosferi gereği, işgüzar saray hafiyelerinin dikkatini çekmemek için bu takıma Black Stockings (Kara Ço raplar) adı konulur. Takımda iki tane de hafız vardır: Hafız Mehmet ve Hafız Mustafa. İlk maçından sonra ii

III

kahvp mnl."

Türk oldukları anlaşılan takım dağıtılıı ve oyuncuları takibata uğrar. Halbuki Sultan Abdillhamid Haı:ı futbola musamahalı yaklaşmış ve daha sonradan da bu tür musabakalara ses çıkartmamıştır.

Türkiye'de ilk futbol ligi İngiliz James Lafontaine tarafından tesis edilmiş

(1904). Karşılaşmalar şimdiki Fenerbahçe Stadyumu'nun bulunduğu yerde -eski adıyla Papazın Çayırı'nda- yapılmaktadır. O dönemdeki futbolcular arasında Fecr-i Ati şairlerinden Emin Bülend (Serdaroğlu) ve Tahsin Nahit gibi

isimler de vardır. (Şimdiki futbolcular acaba şiir yazıyor; yahut okuyorlar mı ola?!) Türkiye, futbolun kadından bir asır sonra, 21 Mayıs 1923'te FİFA'ya üye olur ve ilk milli maçını Cumhuriyet'in ilanından üç gün ewel (26 Ekim 1923) Romanya ile oynayıp 2-2 berabere kalır. Dünya Kupası'nda final grubuna katılma şansını

1949'da Ankara 19 Mayıs Stadyumu'nda Suriye'yi 7-0 yenerek elde eden takımımız, ne yazık ki gerekli ödenek bulunamadığı için Brezilya'nın Rio de Janeira kentine gidemez ve şampiyonadan e1enir. Daha sonra çeşitli olimpiyatlarda başarılı sonuçlar alırsa da dünya kupasında mühim bir varlık gösteremez. Buna mukabil 60'lı yıllara gelesiye kadar yirmiyi aşkın Türk futbolcu, Avrupa takımlarına transfer edilerek futboloynamış ve "Türk gibi güçlü" deyimini bizatihi çim sahalarda da göstermiştir.

L<k."rıpr pal-<ı

1.5.1

Baba Oğul Arasında

Sultan Abdü1hamid devri. Padişah Yıldız camiinde cuma selamlığında. Merasim bitince devlet ricali TÜt belerine göre arabalarına binip ayrılıyorlar. Zamanın nezaket ve adabına riayetle ünlü ferik (tümgeneral) Hasan Paşa ile oğlu müşir (mareşal) Deli Fuat Paşa da

yanyana araba bekliyorlar. Araba geliyor. Askeri TÜtbeye göre önce müşirin binmesi lazım. Fakat evlat baba

darı önce nasıl binsin? Babasına yol verip buyur ediyor.

Babası,

- Haşa paşa hazretleri, siz buyurunuZ, rütbeniz benden yüksektir.

Oğul bu söz karşısında müşkil duruma düşünce bir an tereddütten sonra kendini toparlıyor ve diyor ki:

- öyle ise emrediyorum paşa, evvela siz bininiz.

Ertesi gün bu hoş teşrifatı duyan hünkar, Hasan Pa şa'yı da müşirliğe terfi ettirerek meseleyi kökünden halletmiş.

LiB.

k.hvp mnl...

Bir Garip Rivayet

Çocukluğumun ilk futbol hatırasını, futbol topunu Hz. Hüseyin'in kesilen başı

'olarak anlatan dedemden kalma rivayetler oluştururdu. Bilindiği gibi LO

Muharrem 680 günü Hz. Hüseyin Kerbela'da tarihin en feci zulümlerinden birine maruz katarak şehid edilir ve kesilen başı da Yezid'e götürülür. Kazım Paşa'nın, Düştü Hüseyn atından sahra-yı Kerbela'ya Cibril var haber ver Sultanı Enbiya'ya diye hüzünle anlattığı bu elim hadise esnasında, rivayete göre Yezid'in askerlerince Hz. Hüseyin'in başı tekmelenerek ordan oraya sürüklenmiş. Güya ülkemize futbolu getiren ıngilizler de topa vururken Müslüman kellesine vurur gibi idman yaparlarmış.

Ne diyelim, o da bir rivayet imiş. Şimdi zaman değişti!

Ls.kpndp, p.la

LL.JI

Berceste:

Seni girdiib-ı belllya düşürürler ahir

Fülk-i devlette dahi mümkün ise olma reis

Sünbülzade Vehbı

Mümkün ise devlet gemisine kaptan olma; korkarım sonunda seni de bela girdabına düşürürler.

o

1.&...0.

L5konrlp, pala

ili

kahvp mnla<ı

Şimdi Tenkit: Ya Takriz; Ya Hicivdir

sına bağlıdır. Münekkit, eskilerin deyimiyle mütebah bir olmalıdır. Ama maalesef bizde, mütebahhir ve biri kim sahibi olanlar tenkit yazısı yazmayı bir hafiflik, ya hut faydasız iş gibi görüyorlar. Belki bu yüzdendir ki zamanımızın münekkitleri daha ziyade genç araştır macılar arasından çıkıyor. nmen kemale ermiş olanla nmız ise tenkitle vakit geçiremeyecek kadar mühim iş

ler yaptıklarını vehmediyorlar.

Başka memleketlerde aynı sahada çalışan iki ilim adamı birbirlerini tenkit ederken yine arkadaş kalabilirler ve tenkitleriyle ilmi yüceltirler. Bizde durum öyle

midir ya?! Onlar birbirlerinin yazdıklarına ya kayıtsız kalırlar, ya haklarında takrizler düzenleyip reklam faali yetlerine girişirler; yahut da hicivler yazıp meslektaşlığı düşmanlığa çevirirler. Ardından gelsin kuru çatışmalar, yersiz polemikler, ilim adına bir yığın laf u güzaf.

Bizde birbirini çok takdir eden alimlerin, şahsilikle rini dışarda bırakarak yekdiğerinin eserlerine, fikirleri ne, nazariyelerine; yerine göre samimi eleştiriler, uzun münakaşalar, sert itirazlar yöneltebildikleri zaman bilimsel tenkit yerleşmiş

olacaktır. Ama nedense onlar il

mi tartışmaları değil; politikacı kavgalarını yeğliyorlar.

Demokrasi, galiba politikacılar kadar ilim adamları mıza da lazım!.. Ve tabii hür düşünce ve objektiflik de...

Bizim toplumumuzda tenkit (eleştiri) kelimesinden oldum olası menfi (olumsuz) bir mana tevehhüm edilir. Tenkit aslında müessire değil esere yönelik olmasıgerekirken bizde maalesefbunun tam tersi anlaşılır. tlmin gelişebilmesi için ilim eserinin tenkit süzgecinden geçirilmesi gerektiğini herkes söyler, ama nedense ilmi tenkit adına xola çıkarılar hep müessiri (müellifi) hedef alırlar.

Bizde tenkit adına yazılanlar hakitatte ya takrizdir; yahut hiciv. Yani Ortaçağ

şark kültürünün makbul iki edebi türü.

Zamanımızın ilmi tenkidinden, nedense müellifi ya yerin dibine batırmak; yahut yedi kat göklere çıkarmak anlaşılıyor. Yani münekkit, müellifin ya yanında, yahut karşısında yer alıyor. Oysa gerçek münekkit bir fikri ya kabul, yahut red konumunda olması gereken kişidir ve onun şahıslarla bir alıp veremediği yoktur. O, en yakın dostu dahi olsa, bilimsel konularda müellifin bazı fikirlerine katılmadığını açık yüreklilikle söyleyebilmeli; bunu yaparken müellifin şahsiyetine de halel getirmemelidir.

Sanat tenkidinde eleştirmenin sübjektif davranmasının doğru mu yanlış mı olduğu tartışılabilir. Ancak ilmi tenkitte ilk şart objektifliktir. Münekkidin objektif olabilmesi için de o konuda zengin bir birikim ve geniş bir kültüre ihtiyacı vardır. Bu da münekkidin, yıllarını bu konulara hasretmiş olmasına, tenkidi yapılan ko

nuda hususi araştırmalarının ve vukufunun bulunma

o

li.2.

kahvp mola"

Cennete Sensiz Girmeyeceğim

İmam Ebu Hanife çok iyi kalbli bir insanmış. Her kes için iyilik düşünür, kimsenin zarara ıığramasını is temezmiş. Onu kIskaIlanlardan birisi, bir gün itidaline hakim olamayıp YÜZÜne şiddetli bir tokat atmış. İşte o büyük insanın karşılığı:

- Senin bana vurduğun tokatına bir tokatla muka bele edip sana bu hareketinin cezasını verebilirdim, fa kat vermiyeceğim. Seni halifeye şikayet,,_debilirim, fa kat etmeyeceğim. Bana yaptığın bu kötülü__e getirip Allah'a da şikayet edebilirim, fakat bunu dak_

yen yapmayacağım. Mahşer gününde senden intikam almasını bizzat Cenab-ı Hakk'tafldileyebilirim, fakat seni o dehşetli günde de şikayet etmeyeceğim. Kıya i

met şu anda kopsa ve benim senden şikayetim işitile bilse, derhal sözümü değiştirir ve cennete sensiz gir mek istemediğimi söylerim.

i,konnpr pa la

ili

Simya

dı'

Simya, ortaçağda sık sık gündeme gelmiş batıl bir ilimdir. Konusu" belli tılsımlar ve iksirler ile topraktan, bakırdan ve diğer alelade madenlerden altın elde etme yöntemlerini araştırmaktır. Eski kimya ilmi de bu olup modern kimya ile herhangi bir alakası yoktur. Tarih boyunca pek çok kişi bu ilimle uğraşmış, ancak hiçbiri

" başarılı olamamışlardır. Simyanın ana maddesi iksirdir. lksir, eldeki terkibin veya maddenin altına dönüş

mesini sağlayacak olan sıvıdır. Simya ilmi işte bu iksiri

’ –

elde etmenin yollarını aramıştır. Bu konuda kimya ilminin kurucusu sayılan Cabir b. Hayyan'ın "elHasıl" ve "Kitabü'l-Havaass" adlı eserlerinde birtakım formüller, terkipler ve simgeler yer alır. Yine bu konuda ünlü olan Tuğrayi, simyanın, Allah'ın sırlarından biri olduğunu ve ancakAllah katında yüce mertebelere erişen kişilerce başarılabileceğini itiraf eder. Bu konuda Muhiddin-i Arab!, "Simya, Allah'ın kelarnı ve güzel adları vasıtasıyla llahf bilgiler elde etme ilmidir." buyurur ve onu büyük ölçüde harf ilmi olarak görür. Harfler, bazı sırları taşımaktadırlar ve onları keşfeden kişi, iç dünyasında simyayı başarmış, her şeyi altına çevirmiş olur. Harfleri esas alan simyanın kurucusu, Hz. Süleym_n'ın ünlü veziri A.safb. Herhıye imiş. Harfler, kainatın esası sayılan dört unsur (toprak, hava, su, ateş) üzerinde guruplara ayrılmış olup bunların farklı biçimlerde yanyana gelişleri belli tılsımıarı oluşturur. lsm-i A'zam da bunlardan kabul edilir. Nitekim eski muska fe

LU

kahvo mnla"

larda muhtelif harfler, kelimeler, rakamlar ve Esma-i Hüsna'nın bulunması bu yüzdendir.

Eski çağlardan itibaren insanlar altın elde edip kolayından zengin olmanın yollarını aramışlar ve bu tür aslı astarı olmayan işlerle uğraşıp durmuşlardır.

Ne var ki bütün simya muhterisleri sonunda hüsrana uğramış ve çektikleri eziyetten gayrı ellerine bir şey girmemiştir.

Nabi (ö. 1712) der ki:

ismi var cismi veli na-peydii

l\ımyii ile cihiindaAnkii

.

Nabf(ö.1712)

Şöyle demek: Dünyada iki şf!Yin adı var kendi yok tur: Biri simya, digeri de Anka.

i<konno, pa la

ili

Bir Simya Hikayesi

Nabi'nin (ö.1712) ve Sünbülzade Vehbi'nin nasi

hatnamelerinde yer alan bir kimya hikayesi vardır. An latalım:

Vaktiyle şarlatanın birisi, bir miskal altını eritip bel li eczaların içinde bir şişeye koyar. Bilahare yabancı bir şehre gidip çarşıdaki aktarlardan birine teslim eder ve der ki:

- Efendi! Bu şişenin içinde tramon vardır. Ecza ola rak kullanılır. Mahallinde üç altın eder. Ben sana iki ak çeye bırakıyorum. Eğer birisi senden tramon isterse sakın üç altından aşağı satma.

'

Adam oradan ayrılıp şehrin simya ilmine merakıyla ünlü melikiyle görüşme talep eder. Ona,

- Ben ilm-i simya biliyorum. Toprağı altın ettiğim çok olmuştur. Bana bir şans verin ve tecrübe edelim; eğer başaramazsam verilecek her cezaya razıyım, der.

Melik kabul edince adam bir kısım eczaların isimle rini bir kağıda yazıp melike uzatır.

- Kerem ediniz, adamlarınız simya için gerekli olan şu malzemeyi hazır etsinler.

Kağıdın en altında tramon yazılıdır. Zaten diğer ec z_ar da birbirlerine karıştırıldığı zaman çözülmeyi sağlayan etkisiz sıvılardır. Melikin adamları istenilen malzemeyi getirirler. Ancak tramon diye bir şey bula madıklarını bildirirler. Adam der ki:

–

1Ji.6.

k.hvo mnl."

- Ama sultamm, simyanın ana maddesi tramondur.

O bulunmazsa altın da olmaz.

Melik adamlarım yeniden koştumr. Bütün aktarlar dolaşılıp, şehrin altı üstüne getirilir. Nihayet sonuncu aktar,

- Bende, der, bir şişe var. Ama içinde ne vardır unut

tum. Belki aradığımz budur. Isterseniz alın götürün.

Melikin adamları üç altın verip bizimkinin şişesini getirirler. O,

- Hah, işte, der. Tramon budur.

O gece melik ile düzenbaz adam bir odaya kapamr lar ve bizimki gayet maharetle ve ustaca birtakım kim ya deneyleri yapar gibi bir avuç toprağı potaya koyar ve

-J

üzerine tramonu döker. Birkaç saat sonra potadaki ha müle süzülür ve bir miskal altın ortaya çıkar.

Melikin gözleri hayretle parlar ve hilebaza der ki: - Aman efendi! Bu işi kimseye söyleme. Ikirniz or

tak olup çalışmaya devam edelim.

- Hay hay sultamm; ancak tramon bulmak lazımdır. - Bu tramon ne menem bir iksir ise ve nerede bulunur ise getirtiriz.

- Aman efendimiz, tramonun ması Hıta (Doğu Türkistan) ülkesinde bir ırmağın güneş görmeyen dehlizlerindeki yosunlarından elde edilir ve onu herkes bilemez.

Ancak benim gidip getirmem lazımdır.

- Pekala öyleyse, yarından tezi yok hemen yola ko yulmak gerek.

- Ama sultamm, ne param, ne sefer için hazırlı

ğım var!

i<kpnnpy p'l,

il1

- Merak etme efendi, gereken her şeyi ben verece ğim. Sen yeter ki tramonu getirmeye bak.

- Elbette efendimiz. Ortağız ve birkaç ay içinde tra mon ile birlikte geleceğim; zengin olacağız.

Ertesi gün bizimki 5-6 katır yükü azık ve yol harçlı ğım alıp yola çıkar. Gider ki gider!

Meğer o şehirde yaşayan bir garip derviş var imiş.

Nerede bir ahmak duysa defterine adını kaydedermiş.

Bu hadise duyulunca şehrin melikini de o defterin en başına yazmış.

Dervişin yaptıkları melikin kulağına gitmiş ve hu zura getirtip sormuş:

- Bre nabekar! Ne haddine beni ahmakların başına yazdın?

- Insaf ediniz hünkilrım, sizi de yazmayayım da bu deftere kimi yazayım. Adam sizden aldığı para ile ha

yatımn simyasına kavuşmuş, geri niçin dönsün?

- Neden dönmesin peki? Göreceksin tramonu alıp

getirecek.

- Bence hiç umutlanmayın efendimiz.

- Sana dönecek diyorum. Döndüğü vakit senin ce

zam elbette veririm. O zaman ne yapacaksın?

- Kolayı var sultamm, eğer geri dönerse sizin adım zı siler onun adım en başa yazarım.

***

Zamammıza da böyle bir derviş lazım değil mi? Ne dersiniz?

o

Li..B.

kahvo mnla"

Hakkımdan Fazlasını Yersem Namerdim Vaktiyle bir köyün hayvanlarına kurt dadanmış.

Hemen her gün birkaç hayvanı parçalıyor, öldürüyormuş. Köylüler durumu enine boyuna müzakere etmek

için kurdu köyodasına çağırmışlar.

- Ben, demiş kurt, sizin hayvanlarınızı keyfimden parçalamıyorum ki. Açlıktan yapıyorum bunu.

Köylüler sormuşlar:

- Peki ama günde birkaç hayvan öldürüyorsun, in saf ve mürüwete ne oldu?

<

- Canım, elimde terazim yok ki. Göz kararı öldürüp yiyorum işte.

Buna ne cevap verilebilir? Köylüler düşünmüşler, taşınmışlar ve nihayet kurdu haklı bulmuşlar.

- Sana, demişler, günde birbuçuk okka et vermeyi kararlaştırdık. Bundan böyle geçirnin boynumuzun borcudur. Her gün gel, rızkını ara.

Kurt memnun ayrılmış köyden. Ertesi gün köylüler, denildiği gibi birbuçuk okka eti iletmişler kurda. Köyün hane sırasıyla kurdun sofrasını ayağına götürmeye başlamışlar. Kurt da asla sözünden çıkmıyor, hayvanlara saldırmıyor, efendice hareket ediyor, hatta köylülere saygı bile duyuyormuş.

Gel zaman git zaman, iş tavsamış. Kurdun lokmala rı önce azalmış, sonra aksamış, hatta günlerce ona et götüren olmamış. Nihayet bir gece o da köye inip bir eşek ile sıpasını yiyivermiş.

i<konnor pal.

L6JI

Köylüler gene çağırmışlar kurdu köyodasına.

- Kavlimiz böyle miydi ya, demişler. Akşam yine bir eşekle sıpasını götfumüşsün.

Kurt cevap vermiş:

- Bu hususta bende hiç günah bulamazsınız. Az kaldı açlıktan tahtah köyü boylaya yazdım. Baktım et getiren yok. Bari ben de gidip kendim alayım, dedim ve eşekle sıpayı yedim. Terazim olmadığı için eşeği bir, sı payı yarım okka gözettim. Hakkımdan fazlasını yemiş

değilim.

Doğru söze ne denir! Köylüler gık diyernemişler.

Imdi; zorbalara fırsat verildi mi olacağı budur. Ar tık haksızlığın büyüklüğüne bakılmaz, kendilerini haklı gösterecek delillere bakılır. Varın gerisini siz tasawur ediniz.

o

un

okanv-mnla"

Hane Hesabı Sayım

İstanbul alındıktan 25 sene sonra 1478'de sur içindeki evlerin mevcudu şöyle idi: Türk 9.000, Rum 3.000, Yahudi 100, Kefeliler 267, İstanbul ve Karaman Ermenileri 750, Çingene 31.

Bu bilgiler İstanbul'un ilk nüfus sayımına da esas teşkil etmiş olup, müteakip devirlerde insanlar değil, haneler sayılır ve ortalama 5 ile çarpılarak şehir nüfu

su vasatı olarak bulunmuş olurdu.

.

C'_

_.

,<k_n"-' pa la

ili

Senin de Borcun Var mı?

"Sultan III. Mustafa devrinin en ünlü devlet adamı, veziriazam Koca Ragıp Paşa'dır. Paşa aynı zamanda hik metli söyleyişleriyle tanınan ünlü bir şairdir de. Yine o asrın şairlerinden olan Haşmet, bir rivayete göre henüz genç iken Paşa'nın konağında perveriş bulmuş, onun yanında yetişerek büyük bir söz ustası olmuşmuş.

Eskiden ramazan ayı geldiğinde büyük konaklarda sahura kadar süren sohbetler olur, özellikle şairlerin katıldığı bu meclislerin zevkine doyum olmazmış. Yine bir ramazan gecesinde Ragıp Paşa'nın konağında soh bet koyulaşmış ve söz dönüp dolaşıp oruç bahsine gel miş. O sırada Paşa, Haşmet' e takılmak üzere sormuş:

- Haşmet, söyle bakalım senin de borcun var mı?

Hazır cevaplığı ve nüktedanlığıyla ünlü olan Haş

met duraksamadan cevap vermiş:

- Hem de pek çok Efendi hazretleri.

- Ne kadar?

- Mahalle bezirganına bin akçe, kasaba sekiz yüz akçe, tahıl hacesine beş yüz...

Ragıp Paşa sözünü keserek,

- Be adam ben onu sarmuyarum, oruç borcun var mı onu soruyorum, der demez Haşmet hazırcevaplığını göstermiş:

- Paşam, oruç borcunu Allah sorar. Cömertliğinizi vehmedip sizin soracağınızı, olsa olsa kul borcudur

sandım.

Gın

III

okahv. mnla<ı

. Patrik Duvara Nasıl Girdi

Fatih'in İstanbul'u zabtını müteakip halkın bir kısmı ile asker kaçaklan Ayasofya'ya girip içerden kapılan sürgülemişler ve necat ayinine başlamışlardı.

Ne var ki bu onlara fayda vermeyecek ve biraz sonra yeniçeri baltalan kapının menteşelerini söküverecekti. İşte o sırada mağlup Rumlar bir hikaye uydurdular.

Güya tam Türk askeri Ayasofya'ya girdiği sırada mihrabın olduğu duvar yanlmış ve patrik de buraya girerek gözden kaybolmuştu. Yeniçeriler duvarın sapasağlam durduğunu görünce bunun Patrik hazretlerini korumak için uydurulmuş bir yalan olduğunu hemen anladılar. Ne var ki

yıllar geçtikçe bu yalan bütün İstanbul Rumlan arasın

,

da efsane halini aldı ve hatta daha da abartılarak Ayasofya tekrar kilise olduğu gün patriğin yeniden meydana çık,acağı ve daha da ilginci, ayine kalınan yerden devam olunacağı hurafeleri eklendi. ('c

Ne diyelim; kıyamete dek vakitleri var!.. Hani biz de Evliya Çelebi'ye atfen, Erzurum'da bir kedinin damdan dama atlarken havada donduğunu, bahar gelince de donu çözülüp yere düşerek yürümeye devam ettiğini anlatırız ya!..

Şenlik olsun işte!..

L<konno, pal.

LU

BeTceste:

Za'file hilitl eylemiş ol mdh-ı cihiinı

Tuttum gazabımdan yiye yazılım ramazanı Sabit (ö. 1712) Ramazan (vakit gelip çatınca) cihanın dolunayını za yıflatıp (iki büklüm) hilale diindürmüş. Buna öfkem den varıp o ramazanı (kıtır kıtır) yiyeyazdım.

-ı

o

ll..!

okohvp mnlo"

Bek ile Pek

Beg kelimesi Türkçe'nin en eski devirlerinde bile mevcut olan kelimelerimizdendir. Bugün biz "bey" diyoruz. Beg şekliyle kullanıldığı anlamlarından ilki "zevce, koca" dır. Şeyyad Hamza, Yusuf Kıssası'nı anlatırken Zeliha'yı şöyle konuşturur:

Söyler eydür bu degül benüm begüm Uyur iken düşde üç kez gördügüm Kelimenin ikinci anlamı" küçük devlet reist' dir. Osman Beg (Osman Bey, Osman GazO... gibi. Kelimenin bir başka anlamı da "amir, nüfuzlu kişi, ileri gelen, sözü geçen vb." şeklinde yaygındır. Necati Beg (şair Necati Bey), Ulu Beg (Ulu Bey, Uluğ Bey)... gibi.

Beg kelimesi Osmanlı harflerinden be ve kef ile yazılırdı. Bu durumda kelimenin "beğ" (Beğ baba, hatun ana esen kalın didi - Dede Korkut-) yahut "bek"

okunması mümkündür. Bugünkü bekçi (bek-çi < beg-ci > bey-ci; bey'in adamı, bey'in yanında olan) kelimesinde bu okunuş esastır. Rıihi'nin ünlü terkibi bendinde bir beyti vardır. Der ki:

Ayan-ı cihandan kerem umma, anı sanma

.Asar-ı ata ola ya paşada ya bekte

Dünyada yüksek mevkilerdekilerin hiçbirinden kerem umma. Sanma ki paşalarda yahut beylerde dlicenaplık izleri vardır!

***

L<kpnrlp, po la

ili

XIV. asır Özbek hanlarından ikisinin adı Tınıbeg ve canıbeg'tir.ibn Batuta, Tınıbeg için "emir-i cesed (be denin efendisO"; Canıbeg için de "emir-i ruh (ruhun efendisi)" açıklamalarını getirir. Oysa tını "nefes" de mektir ve o da can ile neredeyse aynı anlamı taşır. An cak bir farkla ki tım ve cam kelimelerinin sonlarında yer alan beg'lerin yukarıda izah edilen beyanlamıyla fazla bir alakaları yoktgr. Buradaki beg, "pek, muhkem, sağlam" anlamlarına gclır. M_mafıh beglerin her zaman pek olmaları arzu edilegelmiştir ama iki kelime

nin daha derinlerdeki akrabalığı şimdilik konumuzun dışındadır. Bu durumda Cam-beg, "cam muhkem olan", Tım-beg de "nefesi sağlam" demektir. Tıpkı bu nun gibi Özbek kelimesi de özü-beg'ten gelir. Nitekim Kırgızlar kelimeyi hala Özübek diye telaffuz ederler. Bu

,

durumda Özbek denildiği zaman özü sağlam insanları anlamamız gerekiyor.

inşallah zaman milletimize bu isimlendirmenin

aksini göstermez.

c

11Ji.

k.hv, mnl...

Tavusun Kederi

Eski bir şark elyazmasında şöyle bir not mevcuttu.

Sizlerin de okumasını istediğim için istinsah etttim:

"Akıllı insan, hayvan ve kuşlarda bulunan şu on hasleti edinir:

Horozun cömertliği, güverdnin saflığı, doğanın sükfineti, karganın ihtiyatı, tavusun gam ve kederi, Hüdhüd'ün

basireti, parsın azameti, atın dobralığı, devenin sabrı ve köpeğin sadakatL"

Sanırım "tavus'un kederi"nden gayrısını anlamışsınızdır. Onu da biz açıklayalım:

Anlatılır ki favus çok güzel bir kuş olmasına rağmen pek kederli ve dertli bir ömür sürermiş. O güzel endamıyla yürürken gözleri ayaklarına ta.kılınca ayaklarının çirkinliğine üzülerek ah-vah edermiş. Nitekim tavusun sesi de çok çirkin olup tam manasıyla kalın bir "aah!" şeklinde çıkar. Güzelliğiyle gururlanmasın diye ayağı ve sesinin böyle yaratıldığını söyleyenler vardır.

tsram bir efsaneye göre tavus, cennette yaratılmış bir kuş iken, tblis'in cennete gf_İnesine alet olmuş ve Hz. Adem ile Hz. Havva'nın yasak meyvaya el uzatmalarından sonra o da cennetten çıkarılmış. Cennette ayakları ve sesi de güzel iken Allah ona "Her yanın süslü olsun ancak ayakların çıplak kalsın.

Ayaklarını her görüşte cenneti hatırlayıp ah eyle. Bu sefer de sesini duyup başın yere eğilsin." buyurmuş. Şimdi tavus her ah edişte cenneti hatırlar ve hasretini çekermiş.

Ne büyük çile!

i,k,nn,' p.la

ın

Sözün On Emri

Konuşmayla ilgili öneriler genelde iki ana başlık al tında tasnif edilmiş. Biz bunlardan yapılması tavsiye edilenleri bu yazımızda; yapılmaması gerekenleri de bir sonraki yazımızda saymaya çalışacağız.

Bilindiği gibi sosyal bir varlık olan kişioğlunu mah lukat içinde seçkin yapan özelliklerin başında konuş

ma gelir. Eski fılozoflar insan için hayvanı natık (ko nuşan hayvan) derler. Gerçekten de çevremizle ilişki kurmamızı sağlayan, bizi iyi-kötü, başarılı-başarısız, seçkin-alelade yapan eri önemli özellik sözdür. Sözün insan hayatındaki önem ve değeri bilindiği içindir ki tarih boyunca insanın güzel konuşmasıyla ilgili pek çok kurallar ortaya konulmuş; zemin ve zamana uygun söz söylemek, başarının ilk şartı sayılmıştır.

Söz söylerken insanın dikkat etmesi gereken bazı kurallar vardır ki sözü güzelleştirir, etkili, anlaşılır, açık ve akıcı kılar. Eskilerin beliğ söz dedikleri düzgün ve et

kili konuşma biçimine ilişkin pek çok kaide çıkartılmış, düşünürler, alimler, dilciler ve sözü dinlenir kişiler ta rafından insanlara tavsiye olunmuştur. Biz bu tür kaynaklardan süzerek sözün ilk on emrini derledik. Bunlar

sözünüze hüsn ü an katacaktır:

ı. Açık ve anlaşılır cümleler kurunuz. Bunun için çok okumak ve dilin kurallarını bilmek lazımdır.

2. Az ve öz söyleyiniz. Bundaki başarı geniş biri kim sahibi olmakla alakalıdır.

UB.

ok.hvo mnl..,

3. İstenmediği müddetçe öğüt vermeyiniz, fikriniz sorulmadan başkalarını yönlendirmeye kalkmayınız. Bu. dahi tecrübe ve olgunluk ister.

4. Başkalarının ardından kötü konuşmayınız, konuşanı nazikçe uyarınız. Bu bir mertlik ve dürüstlük alametidir.

5. Kendinizden söz etmeyiniz. Bu tevazu ve zara feti gösterir.

6. Fikirlere karşı hoşgörülü olunuz; yanlışlığını ke sin olarak bildiğiniz düşünceleri bile önce din leyip nezaket dairesinde aksini anlatınız. Bunun için birikim şarttır.

7. Yüksek sesle tartışmayınız, sözlerinizde yumuşaklık olsun ve öfkeden uzak durunuz. Bu sizin kendinize hakimiyetinizi gösterir.

8. Muhatabınız kim olursa olsun, ona değer verdiğinizi gösteriniz ve layık oldukları ölçüde davranınız. Ne

dalkavukluk ediniz, ne küçümseyiniz. Bunu başarmak sözünüze ve kişiliğinize değer katacaktır.

9. Nezaket kelimelerini sık kullanınız. "Lütfen, izin verirseniz, mahzuru yoks_,(meseleye bir de şu

açıdan baksak" gibi sözlerin sizi sempatik ve ilgi çekici yapacağını unutmayınız.

ıo. Muhatabınızı can kulağı ile dinleyiniz, daima yüzüne bakınız, yapmacık jest ve mimiklerden kaçımmz, .yeri geldiğinde muhatabınıza nükte ile cevap veriniz ama asla "Anladın mı? Öyle değil mi? Tamam mı? Şimdi oldu mu?" gibi sorular yahut "şey, yahi, hımm, efendim, falan, filan, eee, aaa" gibi anlamsız kelimeleri sık tekrar etmeyiniz.

_ı

L<k."rlo, 1'.1.

UJI

ılı

Sözün On Yasağı

wİnsan günlük hayatında, genelde bir ön hazırlık yapmadan söz söyler. Bu söz her ne kadar gelişigüzel ve anlık düşüncelere daya'fsa da belli bir sorumluluk istediği kesindir. Ağzımızdan çıkan her bir kelimenin özenle seçilmesi, her cümlenin düşünülerek ifade edil mesi şarttır.

Günlük hayatta söz sarf ederken dikkat edilmesi gereken kuralların neler olması gerektiği hususunda pek çok düşünür ve dilciler zihin yormuşlar ve birbiri

ne benzeyen öğütleri sağlık vermişlerdir. Bunlardan yararlanarak bir önceki yazımızda konuşmanın edinil niesi gereken on erdemi üzerinde durmuştuk. Şimdi de isterseniz konuşmanın kaçınılması gereken on nehyine kulak verelim:

ı. İnsanlara güven duygusu vermek istiyorsanız

yalan ve eksik bilgi ile konuşmayınız.

2. Çenesi düşük diye anılmak ve dostlarınızı kay betmek istemiyorsanız gevezelikten kaçınınız.

3. Kendinizi yinelemek yerine yenilerneyi tercih edi yorsanız söz kalabalığından kaçınıp az ve öz (eski ler buna muhtasar ve müfıd derler) konuşunuz.

4. Sözünüzün tesirli olmasını istiyorsanız bilgiçlik, kendini beğenmişlik ve yapmacıktan uzak du

runuz. (Sen Nehri'ne siz nehri demeyiniz).

5. Konuşurken saygı görmek istiyorsanız başkala rının sözlerine de saygı duyunuz ve asla muha

tabınızın sözünü kesmeyiniz.

'1

m11\

!

iL.D.

k.hvp mnl..,

6. Düşman edinmek istemiyorsanız dedikoduyu

terk ediniz.

7. Patavatsız lakabını almak istemiyorsanız sözü düşünerek söyleyiniz ve çam devirmemeye dikkat ediniz. (Yine de pot kırarsallizı onu te'vil ile tamire kalkışmayınız, hemen özür dileyiniz.)

8. lleride psikiyatrik tedavi görmek, yahut riyazete çekilmek istemiyorsanız eksik aramaktan ve övünmekten vazgeçiniz.

9. Kişilik probleminiz yoksa başkalarıyla alay et meyiniz ve şakalarınıida ölçüyü kaçırmayınız.

lO. itibar görmek istiyorsanız asla argo konuşmayı nız, abartılı tevazu ve iltifatlarda bulunmayınız.

i,kpnr!p, pa la

lll

Klasik Musikimize Dair

Vaktiyle ulemadan birine sormuşlar,

- Musıki mi eweldir, şiir mi, diye.

- Şiir ewel olsa gerektir, demiş. çünki ilk teganniyi Hz. Davud eylemiştir; amma ben Hz. Adem'in, oğlu Habil için söylediği bir mersiyeyi hatırlıyorum (i).

Şiir ile musıkiden hangisinin ewel olduğunu biz bilmiyoruz, ama her ikisinin de ezelde aynı maderden süt emdiklerini söyleyebiliriz..Çünki şiirdeki ahenk ile musıkideki sesin birbirlerinin mütemmim cüzleri ol

duğuna şüphe yoktur. Araştırmalar, klasik şiir ustala rından pek çoğunun (söz gelimi Nazim, Sami, Nabi vs.) musıki ile muarefelerinin bulunduğunu. İCracı değilse bile kültür atlası itibariyle musıki terimlerini iyi bildiklerini söylüyorlar. Keza bunun tersi de variddir. ltd, Hafız Post, Hammamizade gibi ünlü musıkişinaslar aynı zamanda birer şairdirler.

Eski dönemlerde yazılmış nasihatname türü pek çok mesnevide musıki için de bir bab açılmış ve her devrin musıkıye bakış açıları. üç aşağı beş yukarı özetlenmiştir. Bunların bir kısmı musıkiyi Davud aleyhisselamın uıom-ı riyaziye (aritmetik)den te'lif ve tedvin ettiğini belirtmiş (Mehmed Hafid'in ed-Dürerü'l-Müntehabati'l-Mensure'si gibi), bazıları onu ldris aleyhisselamın dört ilimden (hey'et, hikmet, nücOm ve tıp) dev

şirerek ortaya koyduğunu söylemiş (Bedr-i Dilşad'ın Muradname'si gibi). bazısı da lskender-i Zülkarneyn tarafından ihya olunduğunu yazmıştır. (Ayni'nin man

o

1..1.2.

kahve mnla..

zumeleri gibi.) Nabi ve Sünbülzade Vehbi, oğulları için kaleme aldıkları nasihatnamelerde (Hayriyye ve Lütfiyye) ve diğer bazı mesnevilerin tali konuları arasında musıki de yer alır (Sabum'nin Sakiname'si ile Şemsettin'in Deh-mürgü gibi.).

Klasik şairlerimizin beyitleri arasında musıki terimlerine sık rastlanır. Bir gazelin, bir kasidenin, bir mesneYinin, bazen hiç umulmayacak yerinde musıkiyle ilgili öyle çarpıcı mısralar yer alır ki, "Bu beyti söyleyen kişi mutlaka musıkişinas olmalı!" diye geçirirsiniz içinizden. Hele musıki terimlerini tevriyeli (iki anlama gelecek ve beyte iki farklı anlam katacak şekilde) kullanmaları yok mu? Ömür şeylerdir o beyitler. ışte Ferdi'den bir örnek: Niydzım baseliktir saki-i gül-çehreden amma Muhayyerdir bu kiinm dem-be-dem redd ü arasından

Beyitte geçen buselik ve muharYer kelimeleri birer makarnın adı; kar bir beste şekli, dem de bir aheng terimidir. Beytin görünen anlamı ise şairin gül yüzlü yarden bir buse talep etmesi üzerine, onun bu talebi kabul veya reddetme hususunda vereceği karardan dolayı ruh fırtınalarına tutuluşunu dile getirir.

Klasik musıkimiz, tıpkı klasik şiiri_i_ gibi kültür dünyamızda yeniden gündem teşkil etmeye başladı. Ancak yine de şimdiki gençlere bakınca Yahya Kemal'i batırlamamak mümkün olmuyor. Hani diyordu ya üstad: Çok insan anlayamaz eski masıkimizden Ve ondan anlamayan bir şey anlamaz bizden i<konrle, pa la

ıı 11\

Musıki Diliyle Bir Name

\11

Aşağıdaki satırlar Akif Paşa'ya ait. Bir musıki mecli sine' davet edilip iki saat kadar kulağımn pasını gidermekle birlikte asıl üstadın o mecliste bulunmanıasmdan yakınan bu pusulanın kime gönderildiğini bilemiyoruz, ama musıki terimlerinin günlük dildeki eş anlamlarıyla konuşulabildiğini anlıyoruz.

"Pür-nakş u nigar-ı behcet-i bişümar olan makam-ı vala-paye-i meserret-vayelerine negamat-ı rengin dua ve terennÜIDat-ı dil-nişin sena ihdasıyla nay-ı hoş-ne v,a-yı Mme bu zeminde perde-küşa-yı usftl-i İhlasna me olur ki dü-yek saat sohbeti dil-küşaları rahatü'lervah devr-i reviln ve neşet-efza-yı dil ü can olmağla katfe-i zebfinımız zikr-i cemillerine beste ve zemzemei senaları evkat-ı pencgahide evc-i a'laya peyveste kılındığı bi-iştibahtır. Şevk ü mahabbetleriyle meyilnhilne-i devrinde nühüfte olan manend-i

dügah, dü gazel küşilde vasatat-ı hame-i rast-rev-i saba-reftar ile savb-ı vallDarına rurustilde kılınmağla usUl ü mru her ne kadar bi-ahenk ise de saıiroj sera-perde-i terennümat hüsn-i enzar ve müşerref-saz-ı negamat-ı iltifat u i'tibilr buyurulrnak merciidur. çar-gah-ı mizac-ı za'f-ı terkibimize

neva şu'be-i inhiraf tari olmağla meclisi Meragi-pesendleriyle teşerrüfe imkan olmadı.

Hemvare hisar-üstüvar-ı hıfz-ı Huda'da müstedam ve me yanbend-i şahid-i ziba-hıram-ı meram olalar. (Çaylak Tevfik, Letaifi Inşa, c. II, Istanbul 1282 H. S., 119-120)." pusula değil, musıki sözlüğÜ mübarek!..

..

"–

LU.

kahv. mnla..

Bu Hikftyeyi Sakın Misafirlerinize Okumayın!

Bu yazımızda, size ne Türkçe hatalarından; ne de dile dair tavsiyelerden bahsedeceğiz. "Bayram ziyaretlerinin kısası makbuldür" diyerek bir hikaye anlatacağız. Buyurun netekim:

Zaritlerden birinin konağına bir bayram sabahmda molla kılıklı bir adam gelir. Kendisini derhal huzura alır lar. Efendiyle merhabalaşıp bayramlaştıktan sonra sorar:

- Efendim! Duacmızı bildiniz mi?

Hane sahibi düşünür, zihnini zorlar, ama nafile: - Kusuruma kalmayınız, çıkartamadım.

Bunun üzerine molla,

- Efendim bendeniz _mişgezekli olup çocuklu

ğumda kitaba meyledip yirmil(eş sene evvelistanbul'a gelerek Ayasofya Medresestnde Amisı Ahmed Molla'nın odasında sakin olarak dersiam Müzellef Hasan Efendi'den dört sene emsile, bina, maksud, izz_ merah okuyup sonra Çerkes Abdurrahman Efendi'den altı s(!ne avamil, izhar, kafiye, mantık; badehu Ruscuklu Ali Efendi'den meani, Cami, Halebi; Ayıntaplı Kasım Efendi'den ilm-i kellim, hadis, tefsir ve bir taraftan da Dürrı ve Selamı Efendilerden Tuhfe, Pend, Gülistan, Bostan, Hafiz okuyarak bu derslerden icazetle bir s{!ne sonra imtihan ile Valide Sultan Medresesine 35 akçe ve üçsene sonra 40 akçe ile Bayezid ve 4

sene sonra 45 ile Süleymaniye medresesi müderrisliğine getirilip burada yüz aklığı ile hatm-i vazife ederek bir kıt'a taşra rüusuna nail oldum, i.k.nd., pa la

il.'i

diye uzun uzun kendisini anlatmakla üç çeyrek saat kadar efendinin kafasmı şişirmiş ve sonunda,

badehu uhdeme Sultanahmet kürsü şeyhliği na

sib oldu da şimdi bu babda zat-ı dmerinize bir uğrayayım istedim, demiş. Hane sahibi içinden, bunca ilim okuduğu halde mollanm nasıl bu kadar ham ve konuşma adabmdan uzak kalabildiğine şaşırmış vaziyette ne diyeceğini bilemezken kapıdan başka bir bayram ziyaretçisi girmiş. Aşinaıiktan sonra yeni misafir, mollanm yüzüne bakarak,

- Efendi, sanki sizi tanır gibi oluyorum, der demez molla yine Çemişgezek/ten başlayarak kendini tarife başlayınca, ev sahibi sonraki misafire hitaben atılmış:

- Üstadım, biraz içerde işim var. Müsadenizle gideyim. Efendi Sultanahmet'te kürsü şeyhi olasıya dek bitirir gelirim!..

o

III

kahvp mnla"

Bir Kurban Arefesinde

Ahmed Rasim anlatıyor:

"Belki eski geleneklerdendir; yann kurban bayrammm birinci günü ise Peygamber Efendimizin namaz kıldığı mescitte biri Hanefi diğeri Şafii olmak üzere iki imam ile beraber bayram namazı kılılllr. Namazdan, dua ve hutbeden sonra cemaat Peygamber Efendimizin kokulu hücrelerine yüz sürer; Cibril Kapısı denilen kapıdan çıkıp Bald-i Şerif denilen mezarlığa gider. Ellerinde fesleğen, yeşillik bulunduğu halde kabideri ve merkadleri ziyaret eder. (Ramazan Sohbetleri, İstanbul 1967, s. 284)"

mı

11\

nı

i,kond'p, pa la

1.11

Kıt'a:

Biz cüz'e dahi kül derneğe muhtacız Pervaneye bülbül derneğe muhtacız Bu arsalla mukteza-yı IldIlb budur

Har ise bile gül derneğe muhtacız

Nabf (ö.1712)

(Öyle bir dönemden geçiyoruz ki,) parçacığa bile 'topyekun her şey bu' demeye muhtacız. Belki pervaneye bülbül demek düşüyor.

Bu dünya arsasında edeb'in gerektirdiği şudur ki; nice dikenlere 'gül' demeye muhtacız.

)a

1.B...B.

k.hvp mol."

çırpınırdın Karadeniz

oAkmescit, Bahçesaray, Sivastopol, Yalta, Kefe... Bilmem bu isimler, duyunca size de uzaktaki bir sevgiliyle karşılaşmış gibi inşirah veriyor mu? Giray'lar coğrafyasının hasret esintilerini eski tazeliğiyle dimağa dolduran bu şehirler sanki Bursa, Edirne, Konya, Erzurum, Kütahya... demek kadar bizim tarihimizle bütünleşmiş.

Ben kendi adıma Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu'nu ne zaman televizyonlarda görsem önce İsmail Gaspıralı'yı sonra da devlet kuru_usu Hacı Giray'dan başlayarak Mengli Girayları, Gazi Girayları, Saadet Girayları, İslam Girayları, Mübarek Girayları hatırlarım.

Kırım Türkleri'nin dramını anlatan bir televizyon tilmini geçtiğimiz yıllarda TGRT ekranlarından gözyaşlarıdökerek izlemiştik. Rus zulmü altında yurdundan edilen bir milletin o kaçıncı kırılışının hikayesiydi kim bilir?

Cengiz Han sülalesinden Hacı Giray tarafından 1430 yılında kurulan Kırım Hanlığı 1783'te II. Yekaterina tarafından Rusya'ya ilhak edilinceye kadar geçen devlet dönemini hariç tutarsak, Kırım'da Türk ve Müslüman zulmü hiç eksik

olmamıştır denilebilir. 1784'te bir oldu bittiye getirilerek Kırım Senedi'ne imza koydurulan Osmanlı devleti buradaki sürgünler ve ins_olık dışı katliamlar çoğalınca 1787'de Rusya'ya savaş açar. Tarihte ünlü Kırım Savaşı ve Osmanlı'nın her devrinde gururla övünmesine layık olan Mahmudiye kalyonundan "Sivastopol önünde yatan gemiler" e)\apılan savlo atışlarıbundan yaklaşık üç çeyrek asır sonradır ve bilahare bir

i,kpndpy p.la

LLS

Rus-Bolşevik intikamı düşüncesine karşı mücadele etmek zorunda kalan Kırım insanının yüzsuyu, ırzı, vakarı, şerefi olarak hafızalara nakşedilecektir.

Kırım insanının çilesi o zaman da bitmemiştir. 1917 Rus devrimi, Karadeniz'in bu en hüzünlü sahillerine yeni bir keder dalgası getirir. Ertesi yıl bir Rus hükümetinin merkezine dönüştürülen Kırım'dan ilk zaruri lıkretbaşlar. 1921'de ise sürgünlerin hesabı tutulamaz olmuştur. En büyük dalga henüz geridedir ve bundan yirmi yıl sonra gelir. II. Cihan Harbi'nde Nazilerle işbirliği yaptıkları iftirasına uğrayan Kırım insanı, Sibirya'nın bilinmeyen istasyonlarında dökülmek üzere ka

tarlara doldurulup yurtlarından çıkarılırlar. Malları

\

yağmalanır, adları nüfus kütüklerinden silinir, Sovyet ansiklopedilerinden Kırım Türklüğüyle ilgili satırlar kazınıp atılır. 1967'de Kırım'da yaşamış tatarların itibarı iade edilirse de bu politika uzun yıllar devam eder. Bu süreçte kaç nesilKırım insanı vatan hasrefini yüreklerinde dipdiri sakladılar kimbilir?

Rayete meyl ederiz Idtmet-i dil-cu yerine TUğa dil bağlamışız Idtkül-i hoş-bU

yerine Gazi Giray (ö.1607)

Gönül çelen servi boy(lu güzeller) yerine sancağa meyl ederiz. Hoş kokulu kaküller yerine de tuğa gönül bağladık.

ılı'

L9JI

ili

k.hvp mn!...

i,konnpr p.l.

ii!

mKalb-i Selim

Gazel:

Klasik edebiyatımızın müstesna beyideri vardır; halk arasında dilden dile dolaşmaktan fersudeleşmiş, yorulmuş ve yer yer farklı kılıklara girmişlerdir.

Sohbet meclislerinde ve yazılarda atalar sözü misüllo. tekrarlanıp dururken bazen bir kelimeleri değişmiş, bazen ibarelerinde takdim tehirler yapılmış, bazen da vezni bozulmuş, şirazeden çıkmış olarak yaşayıp dururlar. Zamanın eskitemediği bu tür beriderin pek çoğu ya bir kıt' anın; ya bir kasidenin; yahut bir gazelin içinde yer aldıkları halde gerek mfmaıarındaki derinlik, gerekse söz dizimindeki fevkaladelik sebebiyle manzume bütünlüğünün dışına çekilip müfred (ferd) veya berceste itibarı görürler. Artık şairleri unutulup darb-ı mesel

olmuşlardır. Daha doğrusu, şiirin gücü asırları kuşatırken şairi -biraz da kültür kopukluğundan dolayı-unutulup gitmiş olur ve laedri (söyleyeni bilinmez) diye anılmaya başlanır. Bu beriderin pek çoğu hattadar tarafından muhtelif istiflerle levhalar halinde yazılmışolup asırlar boyunca evlerin, mabederin ve resmi mekanların duvarlarını süsleyip durmuşlardır.

Sanma ey hace ki senden zer ü sim isterler "Yevme lii yenfau"da "kalb-i selim"

isterler

Berzah-ı havlu reclldan geçe gör nakitm ol Dem-i ahirde ne ümmid ü ne btm isterler

Unutup bildiğini arifisen nadiin ol Bezm-i vahdette ne ilm ü ne alim isterler A-lem-i bi-meh ü hurşid üfelekde her giz Ne mühendis ne müneccim ne hakim isterler

"Harem-i ma'niye biganeye yol vermezler Aşina-yı ezeli yar-l kadim isterler Sakin-i dergeh-i teslimi nw ol daim Bermurad itmege hizmette mukim isterler Dergeh-i fakra vanp dirliğini arz etme Anda her giz ne sipahi ne zaim isterler DAşık ol şerbeti vasl ister isen kim /işık Çaresiz derd arayıp renc-i elim isterler

Ni'met-i whire dilbeste olan gürsineler Müzd nan-pareye cennat-ı naim isterler mSanma ey hiice ki senden zer ü sim isterler "Yevme lii yenfau"da "kalb-i selim"

isterler

o.

Bu beyit ünlü terkibi bend n_mı Ruhi'ye (ö.1605) ait 13 beyidik müzeyyel bir gazelin (Divan, s.192) matla'ı (ilk beyti) olup şiir günümüz şartlarına da pek muvafık düştüğünden dikkat nazarlarınıza sunuyoruz:

Kıble-i ma'niyifehm eylemeyen kec-revler Sehv ile secde edip ecr-i azım isterler Ezber et kıssa-i esrar-ı dili ey Ruhi Hazır ol bezm-i ilahi'de nedim isterler om

Lli

k.hv. mnl."

Aşağı yukarı şöyle demeye gelir:

Eyefendi! Sanma ki senden altın ve gümüş isteyecekler. Hayır, "Yevme la yenfau"da ancak "kalb-i selim" isterler.

Beyitte Şuara suresinin 88-89. ayetlerini telmih mevcut olup "Yevme la yenfau malun vela benım / Jlld men eta'llahe bi-kalbin selım" buyurulmaktadır. Mealen

"O gün (kıyamette) mal da fayda vermez, evlatlar da; / Ancak sağlam bir kalb ile Allah'ın huzuruna gelenler m üstesna " demek olur ki şair ahirete temiz kalb ile gitmek gerektiğini vurgulamaktadır.

Korku ve ümit merhalesinden geçip nakam olmaya bak. Yoksa son nefeste ne korku, ne de ümid işe yaramaz.

Eger arif isen, bildiklerini (vesveselerini) unutup bilmezlik makamında kal.

Çünki vahdet bezminde ne ilim, ne de alim isterler.

(Gerçek) ay ile güneşlerin kaybolup gittigi şu dünyada ve gök kubbenin altında ne mühendis, ne müneceim, ne de

filozof olmak kar etmiyor.

Bu beyti " 'Şu güneş imiş, şu ay imiş' gibi ayrımların yapılmadıgi gerçek Mernde mühendis de olsan, müneceim yahut filozof da, faydası yok." şeklinde anlamlandırmak da mümkündür.

Bigane olanları, manaların harem _resine girmeye bırakmazlar. Oraya girebilmek için)a ezelden aşinalar ve kadim dostluklar (Allah'ı bilmek ve O'nun dostu olarak yaşamak) istenir.

i,k.nd., p.l"

.li3

Daima Hakk'ın rızasına teslimiyet dergahında ikamet et. Çünki bir kişiyi muradına erdirmek için "hizmette devamlılık" isterler.

Fakr dergahına varıp maaşının yüksekliginden dem vurma. çünki orada asla ne üst düzey paşalar; ne de prensler (yüksek bürokratlar) isterler.

Günü geldiginde vuslat şerbetinden içmek istersen gerçek aşık ol. Ancak bil ki aşıklar, gerçek aşka ulaşabilmek için çaresiz dertler arayıp elim sıkıntılar isterler.

Gösteriş nimetine gönül baglayan gerçek fakirler; bir parça ekmek parasına karşılık naim cennetlerini istiyorlar! (Garip dogrusu!... Dileneiye çeyrek ekmek parası sadaka vermekle cenneti kazanılacak sanıyorlar).

Gerçek manalar kıblesini idrak edemeyen aykırı gidişatlılar, kazara bir secde ederler de hemen ardından (ömürleri taatle geçmiş gibi) en büyük erirleri isterler.

Demek bayram namazına gitmekle yıllık ibadetini tamamladığını sanıp soluluk taslayanlar XVI.asırda da varmış.

Ey Ruhi! Gönül sırlarına ait kıssayı ezberleyip kendini hazırlıklı tut ki yarın Allah'ın huzuruna varıldıgında tatlı dilli sohbet adamı (kuıiugunda eksigi olmayan dost) isterler.

1.9..!

ok.hv. mnl...

Berceste:

Dost bı-perva,felek bı-rahm, devran bı-sükun Derd çok, hem-derd yok, düşmen kavı, tali' zebun Fuzulf (ö. 1556)

Dost pervasız,felek merhametsiz, devranın işleri (aleyhimize) dönüp durmakta.

Dert çok. dert ortagı kalmamış, düşman zorlu ve talih de düşkün!..

«k.nd., pa la

ll5

uAaaaah Meded!

n'

Bir dili en güzel kullananlar ekseriya şairler olagelmiştir. Onlann rafine hayal ve [oorleri, seçkin kelime kadrosu ile ifade edilebilirse bir kat daha güzelleşir. Onlar kelimeleri bizim gibi anlayabilirler ama bizim gibi söylerneyi sanatlarına zül addederler. Her gün duy

duğumuz kelimeler onlann kalemlerinden bir sihr-i

helM olarak dökülür ve gerçekten sözde sihir olup zihinlere öyle nakşedilir.

Bir şairin en ziyade kaçındığı dil hususiyeti, bir be yit yahut dizede aynı kelimeyi tekrar etmemektir. Eğer kelime

tekranna revaç verirlerse bu onlann dil acemiliklerinden değil, sanatkarane kelime oyunlanndan addedilir.

Şiirde ünlem kelimelerini rana düşürmek cidden

büyük maharet ister. Hele bu şiir vezinli ise, ünlem ke limelerinin ağızdan çıktığı şekliyle ve konuşma lisanında olduğu gibi uzatılarak yazıya geçirilmesi olduk

ça zordur. Ama eğer yerinde kullanılmış ise ünlem ke limelerinin vezne uygun gelecek şekilde istihdamı insana büyük zevk verir.

Örnekleri pek çoktur. Biz Muallim Nacl'nin bir beytiyle başlayalım:

'"

Heyhilt denilmesin demiş yar

Hiç elde mi ihtiyar heyhilt!..

Beytin sadr ve acüzündeki (başında ve sonundaki)

"Heyhat!" feryadı vezin gereği bi; buçuk heceye eşit oit

III

kahvp mola..

uzunlukta okunmak gerekir ki bir kişinin herhangi bir hadise karşısında

"Heyhaaaat!" diye içlenmesini gösterir. Zaten beytin bütün nüktesi, bütün cazibesi bu okunuştadır. Şairin "heyhat" feryadını koparması besbelli ki yar elindendir. Nitekim ilk dizenin sonunda "Yaaaar!" diye yalvarmasının sebebi budur. Ama gelgelelim şair, ikinci dizedeki "ihtiyar" kelimesinin sonundaki "-

yaaaar" hecesini de bize ünlem işaretiyle okutmaktadır ki adeta "-Yaaaar, heyhaaaat!" diye içinde bulunduğu hali sevgiliye iletmek istemektedir. Böyle bir hitaba muhatap olan yarin hala istiğna gösterip şaire uzak durması düşünülebilir mi? Eğer düşünülüyorsa deriz ki:

ınsarın o yerde namı yok mu?

Binaenaleyh yar, "Heyhat!" demeyi yasaklamış iken aşıkın bu kanun hilafına

"Heyhat!" demesi de ayrı bir heyhatı gerektirir. Heyhat!.

***

Nef'i'nin aynı incelikte bir nükteyi ihtiva eden şu beytinde de onu "aaaaah"

içinde kalmış görüyoruz. Üç defa tekrarladığı "aaaah"ın sebebini kestirmek zor ama ifadesi pek dokunaklı olmuş vesselam:

Zabt-ı ah eylemedir dşıka evvel-çare Ben ise ahsız dram edemem ah meded oNef'i üstad, aşık için ilk yapılması gereken şeyin ahım zabtetmek olduğunu bilip dururken (:Ben ise ah'sız duramıyorum ah meded" deyip zarafet göstermemiş

mi sizce? Üstelik bu nüktesiyle iki defa, hem de i<kpndpr pa la

L9.1

birer elif miktarı ve tecvide uygun ah çekerek aşk kanunlarını zir ü zeber edip bırakmış olmuyor mu?

Oluyor olmasına da, eğer zavallı aşık, ahını zabtedemiyor ve dakikaları ah içinde geçiyorsa bunda onun ne suçu var?

Beyte güzelliği veren bu "aaaah!"ların vezin gereği birer buçuk hece okunması hem ahengi sağlamakta; hem de şiiri, sesin tonuna ve vurgusuna uygun olarak tabiileştirmektedir. Zahir, Nef'i olmak öyle pek kolay değil!.. Siz bir beyitte üç defa aynı kelimeyi kullanacaksınız da bu yaptığınız tenkit edilmeyip alkışlanacak, tahsin okunacak. Aaaah, ah!...

Aaaaaaaaah'larında uzayıp giden a'lar sayısınca Allah sana ecir versin üstad!

Eminiz nefesin Emel Sayın'ın "Çile bülbülüm" çileeee"sindeki e'lerden uzun çıkmıştır.

o

1..9..B.

k.hv. mnl."

Fatih ve Şehzade Camiieri

İstanbul'un en güzide tarih miraslarından olan Fatih Camii, fetihten sonra İstanbul'da inşa ettirilen (1467-1470) ilk selatın camiidir. Ancak bugünkü cami Fatih tarafından inşa edilen cami değildir. Ilk cami tam 300 sene ayakta kaldıktan sonra bir zelzelede tamamen yıkılmış ve Sultan III. Mustafa tarafından (17671770) şimdiki cami inşa ettirilmiştir. Her iki cami de, o zamanların imkan ve teknolojisine göre 3 yıl gibi bir sürede bitirilmiştir. Ilkinin mimarı Sinan-ı Atik (Ewel

ki Sinan) diye bilinen Yusufb. Atik; ikincisininki ise Tahir Ağa'dır.

Şimdi Fatih Camii'ne en yakın selatın camii olan Şehzade Camii, Mimar Sinan tarafından kalfalık devri

eseri olarak 5 yılda (1543-1548) inşa edilmiştir. 80'li yılların başında camiin restorasyonuna başlanmış idi. Yıl

2000. Hala bitirilemedi.

>

\,/

iii

ni,k.nd., p'l,

ili

.

"

Fırsab Kaçırmak

Bir tilki bir köye konuk olmuş. Köylüler tilkiyle soh bet ederlerken,

- Gel seni evlendirelim, demişler.

Sonra araya lafkarışmış, başka konular açılmış, söz uzamış, evlilik bahsi unutulmuş. Tilki bakmış ki kimsenin bir daha evlenmekten söz edeceği yok;

- Yahu, demiş, demincek güzel bir pazarlıktan söz ediyorduk. Biraz da ondan konuşsak ya!..

ci

2.JI..JL

k_hvo mol."

i,konno, 1'.1

2JI.J

Gül ile Bülbül

kanından alan gül mü ön planda, yoksa ömürlerdir muttasıl gül uğrunda şeydalanan bülbül mü, içinden çıkamadım. Bül1,Jülün seherdeki çığlıklarını duymadan asla açılmayan bir gülün sadakatı mı büyüktü; yoksa şakımak için gÜL mevsiminin gelmesini bekleyen bülbül mü, ayırdedernedim. Kokusunu Sevgililer Sevgilisİ'nin terinden alan gül mü daha büyük aşıktl; yoksa gülün uğrunda can veren bülbül mü; bilernedim. Rengiyle, şekliyle, ıtırıyla sevgilinin yanağına, ağzına, tenine, kulağına, gözüne vs. benzetilen gÜL mü üstün sayı., lırdı; o sevgilinin hasretiyle hicran demıerinde şeyda

lanan, ağlayan, inleyen aşık mı, karar veremedim. Ve daha bir yığın soru; bir yığın açmaz...

Meğer bu güne kadar ben gÜL ile bülbülü dost sanırdım. Ama anlaşılıyor ki alıp veremedikleri bir şey de var.)Peki ama nedir o?

Berceste:

Gül ile bülbülü sordum o gonca güldü dedi Benim gibi sana yok, senin gibi hezar bana Kırımlı Ali

«»

Hezar kelimesi "bülbül" demek olduğu gibi "binler ce" anlamına da gelir.

Yaşlı bir hanımefendi, tahsil terbiye görmüş akade misyen oğluna sordu:

- Oğulcuğum, şu gül ile bülbülün alıp veremedikle ri ne ola ki tarih boyunca herkesi meşgul ediyor?

Ne müşgil-ter bir suat!.. Cevapla cevaplayabilirsen.

Eski toprak bir Anadolu kadınının estetik ruhunu teşhir bakımından bu soru çok manidardır. Doğrusu bunca yıldır gül ve bülbülle dostluğumuz vardır; ama böyle bir soruyu sormak bizim ak1ımıza hiç gelmedi. Klasik Türk şiiri baştanbaşa gül ve bülbülün hikayeleriyle doluyken, bu konuda onca Gül ü Bülbül mesnevı leri yazılmışken, bir gül medeniyeti olan Islam coğraf yasından Hıristiyan dünyaya taşan (Rose and Nightingale) bu ebedi aşk hikayesini yirmiyi aşkın yıldır tekrar tekrar okumuşken, doğrusu aralarındaki ilişkinin hangi esasa dayandığını tam olarak tesbit etmekte zorlandım. Başka bir deyişle,o gül ile bülbül arasında o kadar yüksek bir illiyet bağı mevcut idi ki gerçek sebebin hangisi olduğunu kestiremedim. Rengini bülbülün o

2..D.2.

ok.hv. mnl.<,

Tekrar GOl ile BOlbOl

Gül gülse daim ağlasa bülbül aceb değül Zira kimine ağla demişler kimine gül Baki (ö.1600)

"(...) Her ne kadar Peygamber misali nazenin bir çiçekse de gül, seherlerin günahına ağlayan, inim inim inleyerek dem tutan bülbülüne karşı acımasızdır.

Divan edebiyatının, aşıkına karşı ilgisiz kalan maşı1kudur o. (...) Bilirsiniz ki güzel sevgililer hep acı verici ve nazlıdır; ama asıl sarsılmaz aşklann mimarları da onlardır. Verecekleri eşsiz, misalsiz aşkın ücretini baştan alırcasına çektirirler aşıka. Ben, gülü de hep bu acımasız ama sonrasında vefalı ve vazgeçilmez maşı1ka benzetirim. Bülbül ise sanki acı çekmek için halk

edilmiş; (üstelik) çektiği acı, (kendisine) ab-ı hayat olan bir aşık. Bir de hüsn-i ta'lil yapıp "bülbülün sesi gülün hürmetine güzeldir" derim.

Gülün kıymeti, sevgililer sevgilisinin teri ve sembolü oluşundan geliyor.

'i\yşe-gül" ismi benim için sıradan bir isim iken önceden bildiğim, am_ birçok şey gibi bilip hissedemediğim bir

manarlan, terbiye abidesi bir hanımefendi olan, aynı zamanda Rasulullalı'ın hanımı olmakla şereflenmiş bir validemizin ismiyle hemvüciid olmuş bir isim olarak gözümde ve kalbimde ulvi makamlara yerleşmiştir.

Gül, muhakkak ki koca dağdan eksilttiği bir küçük parça karşısında dahi

"Dayan Ferhad! çoğu gitti azı

[<k.nd., p.la

2Jl3

kaldı." dedirten hissiyatın bülbüldeki akislerinden bihaber değildir. Gaye-i fıtratı, "sevmek" yalnızca "sevmek"mişçesine güle ilan-ı aşk eder'bülbül. "Her şey

zıddıyla kaimdir" kaidesince ah u valı eden bülbül, bu iniltiye cevap vermeyen, misalsiz maşı1ku gül sayesin de bilinir. Bülbüldeki aşk, şefkat misali bir sevgidir.

Çünki aşk, karşılık bekler ve güzel karşılıklarla hayatını devam ettirir. Oysa sevginin özü olan şefkat, karşılıksız sevgi ve fedakarlığın da kaynağıdır.

Şu da bir gerçektir ki bülbül sevse de gül solar. Bel ki de böyle bir deveran ile Rabb'im, yalnızca kendi sev gisinin ebedi olduğunu anlatıyordur, kimbilir!?. So nunda asıl gül de, nebat gül de O'nun mülküdür. Yüce kudret sahibi ve en büyük sanatkar olan Allah, bülbülü

inletmesiyle, kuluna asıl münacaatı öğretiyor. Gül de bülbill de, bağ da bağhan da O'nun ise, O'nun istediği bir sevgi, O'nun istediği bir bağlılık eda etmemiz gere

kiyor. Gül ve bülbül de O'nun emriyle müsahhar mah luklar olarak bize ubiidiyyeti öğretiyor gibiler. Sevmek, sevilmek ve böylesine bir aşkla kulluk!... Gül ile bülbill bu llahi aşkın en güzel ve nakışlı rehberlerİ. Zaten iki

cihan serverinin misali olan güle de böyle büyük bir vazife yaraşırdı. Onlar zahirde ayrı da olsalar kalben birbirlerine bağlılar ve müthiş bir ortaklıkla k8.inata sevginin dersini veriyorlar. Kiiinatta her geçen gün sevgililer azalsa da...

Gerçek sevgi sahipleri, kemmiyette az olsalar da güzellik için yeterler şu aıeme!.."

2...il..!

k"hv. mol"..

'Yine Gül ile Bülbül

Gül gül dedi bülbüle bülbül gülmedi gitti Bülbül güle gül bülbüle yilr olmadı gitti Anonim

Said Nursi hazretlerinin "Sözler"inden bir bölüm (Yirmi döndüncü Söz, s. 351-356). Özetliyoruz:

"Kur' an-ı Hakim tasrih ediyor ki; Arş'dan ferşe, yıldızıardan sineklere, meleklerden semeklere, seyyarattan zerrelere kadar her şey Cenab-ı Hakk'a secde ve ibadet ve hamd ve tesbiJı eder. Fakat ibadetleri, mazhar oldukları esmalara ve kabiliyetıere göre ayrı ayrıdır; çeşit çeşittir. .

(...)

Hayvanat dahi, iştiha sahibi bir nefs ve bir cüz' -i ihtiyarileri olduğundan amelleri halisen li-vechillah olmuyor. Bir derece nefislerine de bir hisse çıkarıyorlar. Onun için Malikü'l-Mülki Zü1celali ve'l-ikram, Kerim olduğundan onların nefislerine bir hisse vermek için amellerinin zımnında onlara bir maaş

ihsan ediyor. Mesela meşhur bülbül kuşu (Bülbül şairane konuştuğu için şu bahsimiz de bir parça şairane düşüyor. Fakat hayal değil, hakikattir), gülün aşkıyla maruf o hayvancığı, Fatır-ı Hakim istihdam ediyor. Beş gaye için onu istimal ediyor:

Birincisi: Hayvanat kabileleri namına, nebatat taitelerine karşı ol_

münasebat-ı şedideyi ilana memurdur.

;<k.nd., p"la

2..Q..5

Ikincisi: Rahman'ın rızka muhtac misafirleri hükmünde olan hayvanat tarafından bir hatib-i Rabbani'dir ki Rezzak-ı Kerim tarafından gönderilen hediyeleri alkışlamakla ve ilan-ı sürur etmekle muvazzaftır.

açüncüsü: Ebna-yı cinsine imdad için gönderilen nebatata karşı hüsn-i istikbali herkesin başında izhar etmektir.

Dördüncüsü: Nev'-i hayvanatın n_batata derece-i aşka vasıl olan şiddeti ihtiyacını, nebatatın güzel yüzlerine karşı mübarek başları üstünde beyan etmektir.

Beşincisi: Malikü'l-mülk (Taala'nın) bargah-ı merhametine en latif bir tesbihi en latif bir şevk içinde gül gibi en latif bir yüzde takdim etmektir."

Said-i Nursi hazretleri sözlerinin devamında, bülbülün şaklmalarının bir hicran iniltisi değil bir teşekkür nağmesi olduğunu vurgulayarak hayvan ile bitkiler

arasındaki uhrevı bağın llahi tecellilerine temas ederek her cins mükevvenatın ayrı bir bülbülü olduğunu ve Allah'a karşı bu teşekkürü yapmakla vazifeli olduğunu şairane bir eda ile anlatır.

.

2...0...6.

kAhv. mnlA<ı

m III

Berceste:

RBin ders-i maanf okunur her varakında

Ya Rab ne güzel mekteb olur mektebi IUem

Ziya Paşa

Tanrım! (Bakmasını bilince), dünya denen şu

mekter ne güzeı bir okuldur ki her bir yapragında binlerce maarif dersi okunur.

i.k.nd., pAla

2..Dl

Berceste:

öldükte bu ben hasteyi eşk ile yusunlar

Caniine güzitr ettiği yollarda kosunlar

Celili (XVI. asır)

Devasız bir aşk hastası olan beni, öldüğÜm zaman gözyaşı ile yıkasınlar ve sevgilinin geçtiği yolların ke narında bir yere defnetsinler.

\

_\

ii!

2JI

8.

k,hv, mnl",

Dost Seçmeye Dair

Şark toplumlarında çok eski zamanlardan itibaren gerek nazım, gerekse nesir sahasında ahlaki-didaktik muhteva taşıyan pek _oknasihatnameler kaleme alınmış, büyüklerden küçüklere; ahfaddan ahlafa, atadan oğula, hocadan talebeye, mürşidden müride, komutandan askere, velhasıl imamdan cemaate, kültürün temel değerleri asırlar boyunca aktarılıp durmuştur. Bu devamlılık içerisinde asırlar birbirlerini izlemiş ve genel kabuller ve ahlakiyapı hemen hiç değişmeden süregelmiştir. Bunun en önemli sebeplerinden biri ahlakın ana kaynağını oluşturan din, yani Kur'an ve sünnettir. Diğer türlü ifadesiyle "emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker", yani iyi1iği emretme, kötülükten sakındırma. Bu kabilden olmak üzere, Türklerin İslam'ın bayraktarlığına soyundukları yılların eseri sayılabilecek Kutadgu Bilig'den itibaren nasihatname, siyasetname, pendname vb. adlar altında hemen bütün asırları kuşatarak yazılagelen eserlerin hepsinde sayısız konular üzerinde [oorler yürütülmüş, tecrübeler serd edilmiş ve hükümler çıkartılmıştır. Farklı konuları işlernek bakımından asırlarının ihtiyaçlarına cevap vermeyi yeğleyen bu tür kitapların hemen hepsinde yer alan yegane kavram dostluktur. Yani bütün bu eserlerde dostlukla ilgili bir bahis mutlaka açılmış ve yüzyıllar boyunca dostlukların hangi kıstaslara istinaden devam etmesi gerektiği hu_sunda insanlara öğütler verilmiş, onlara y01_österilmiştir.

*

i,k,nd" p,la

2..D...9

İnsan ahlakını şekillendiren faktörlerin başında, yaşanılan muhitin büyük önemi vardır. Muhit, ancak

dostluklarla anlam kazanır.

Peki kimdir dost?

Bunun ipuçlarını değerli ve genç bilim adarnlarımızdan Adem Ceyhan tarafından hazırlanan, xv. asır şairi Bedr-i Dilşad'ın Muradname'sine (c. I-II, İstanbul 1997) bakarak tesbite çalışalım:

"Kazançların en iyisi kamil alimle dostluk; zararların en ziyanlı olanı ise cahille arkadaşlık etmektir. Akıllının düşmanlığı; cahilin arkadaşlığından daha iyidir. Her şey yaşlanır, ancak dostluk genç kalır. Uygun, sözüne sadık ve vefalı bir dost, insan için değerli bir ha

zinedir. Büyükler, şu dört güzel vasfa sahip kişilerle dostluğu tavsiye ederler:

ı. Akıl: Hak'tan yana doğru yolu bulmak için akıllıyla dost olmak gerekir. Ahmak kimsenin arkadaşlığından hayır gelmez.

2. Güzel ahlak: Dost olunacak kimsede güzel ahlak şartını aramak gerekir. çürıki kötü huylu olan bedbahttır.

3. Selamet ve insaf: Hilekar ve zalim tabiatlı kimse lercYen kimseye vefa gelmez, ama çok cefa gelir.

4. Islaha rağbet: Dostta bulunması gereken bir

haslet de günah işlese bile o fiilin günah oldu ğunu inkar etmeden işlernek ve gönlü ıslaha is

tekli olmaktır."

*

2JJI.

k.hvp mnl."

Hani bir bilgeye sormuşlar:

- Arkadaş mı daha iyidir; yoksa kardeş mi?

- Kardeş dost olsa daha iyidir, diye cevap vermiş.

*

Muradnfune'den:

"Birbiriyle dost olan insanların şu on türlü hakka ri ayet etmesi gerekir:

ı. Kendisi muhtaç olduğu halde malını arkadaşın dan esirgememek. c

2. Dostun kaygısını çekmek, ne ihtiyacı varsa ken disine gelip istemeden ona gönül hoşluğuyla

yardım etmeye çalışmak.

3. Ölü veya diri, her bir dostu hakkında hayır söy lemek.

4. Arkadaşını sevdiğinde bunu ona bildirmek, sev gisini belirtmek.

5. Dostuna daima hayır yolunu göstermek.

6. Dostundan iyilik umduğu yerde şer görürse af fetrnek; arkadaşımn dine aykırı işlerini, nam yasaklardan kaçınmadığını görürse dostluğu. kes

meyip ona nasihat etmek.

7. Dostlarım arkalarından hayır dua ile anmak. 8. Hayatta oldukları müddetçe dostluğu sadakatle sürdürmek; öldüklerinde dostluğu oğullarıyla devam ettirmek.

9. Yapmacık hal ve hareketleri; göstermelik neza ketleri gidermek.

10. Dostluk hukukunda (kendisinin) eksik ve kusur lu olduğunu zannetmek.

Bu on hakka riayet edenler, saygıdeğer ve saadete mazhar olurlar (c. i, s. 169-1 70)."

i,k.nd., p.la

z..ı-ı

Duymak - Dinlernek

ılı

Bu yazı, birilerinin özel ilişkilerini duymak; yahut telefonlarını dinlernekten bahsetmez.

Bizim zamammızın ilkokul kitaplarında GörmekBakmak isimli bir okuma parçası yer alırdı. Şuurla yapılan eylemi diğerlerinden ayırmak bakımından oldukça dikkat çekici

gelirdi bize. Günümüz insanı nedense hala bakıyor da göremiyor.

Yalmz bu kadarla kalsa iyi; şimdilerde duymakla dinlernek arasındaki fark da arttı.

Dinlemeyi, duyulanların zihinde anlam kazanması olarak alırsak işitme eyleminin şuurla olan alakası kendini gösterir. Dinlernek, bizzat kulak vermek ve duymaya çalışmaktır. Yozlaşan fikir ve siyaset ortamında pek çok insan dinlernek yerine yalmzca duymayı yeğliyor. Hatta bazen duymazdan geliyor. Oysa duyulanların bilgiye dönüşmesi için dinlernekşarttır. ınsan günlük hayatta ister istemez pek çok ses duyar. Dinleme eylemi var ise bütün sesler arasından bir

sesi ayırd edebiliyoruz demektir. Başka türlü ifadesi ile; ilgi alammıza giren sesler dinleme; diğerleri de duyma eylemiyle algılamr. Günümüzde sese ilgi göstermeyişin sebebi dış dünyaya ve çevreye ilginin azalmasından kaynaklamr.

Bunda insanın duydukları ile devamlı aldatılışının etkisi büyüktür. Özellikle basın yayın yoluyla duyulanların asılsızlığıdır ki insammızı dinlerneye yabancılaştırmıştır. Aynı haberi iki ayrı gazetede birbirinin tam tersi bakış

açılarıyla okuyan, yahut aynı vak'ayı iki ayrı

o

o2.l..2

k.hv-mol."

2..u

i,k-n"-, p.l.

televizyon haberinde negatif ve pozitif vecheleriyle duyan kişi, hangisine inanacağını şaşırmış vaziyette dinleme eyleminden vazgeçmekte; duyma ile yetinmektedir. çünki bilir ki dinlediği pek çok ses, sonunda onu yanıltacaktır.

Sağlıklı düşünmeyi bu kadar çarpıklaştıran bir ortamda galiba en geçerli yol duymayla yetinme ve ilgiyi azaltma şeklinde tezahür ediyor. Bu da insanımızın meseleler karşısında duyarsız bir tavır geliştirmesine yol açıyor. Hele bir meselenin detaylarına itibar etmek ve o konuda düşünmek, çok dar bir gruba inhisar etmiş durumda. Öyle ya iki siyasinin, bürokratın, alimin, liderin ağzından aynı meseleyi ters-yüz edilmiş olarak dinlemek, insan zihnini de sarhoş

edip sağlıklı düşünmeyi engelliyor; yalanın hangisine layık görüleceği hususunda bizi yanıltıp itibar deformasyonuna sürüklüyor.

Dinleme eylemini eskiler istekli isteksiz, amaçlı amaçsız, disiplinli disiplinsiz gibi başlıklar altında kategorize ederlermiş. Yazık ki şimdilerde ne istekli ne isteksiz kimseyi

dinleyen yok. Amaçlı dinleme belli ard niyetlerin tatmini için yapılıyor. Disiplinli dinleme için ise önce disiplin gerekiyor.

Gelin görün ki biz disiplinin

yalnızca adını biliyoruz. L

Bu ortamda galiba bizim dinlemeye, söz söyleyenlerin de kendilerini q.inletecek kadar ciddiyete ihtiyaçları var.

Eğer Sen Padişah Olursan...

Şimdi dinlemeyi zihne giran gören bir millet olduğumuza bakmayınız; vaktiyle duyduklarını dahi hiçunutmayan bir disiplinimiz var imiş. İşte size tarihten iki örnek. Ünlü Alman tarihçi Hammer anlatıyor:

Türk ordusu Otlukbeli'nde savaş nizarnı almıştı.

Fatih, yanında duran GedikAhmet Paşa'ya:

- Paşa, orduyu teftiş et, biraz sonra cenk başlaya cak,dedi.

GedikAhmet Paşa emri yerine getirdi ve savaş niza mı almış birlikleri son bir defa tek tek kontrol etti. Şehzade Bayezid'in komutasına verilen birlikleri intizamsIz görünce kendisini şiddetli bir dille uyardı. Şehzade bu hale canı sıkılınca Paşa'ya;

- Günün birinde padişah olursam, bunu burnun

dan getiririm, diye tehdit etti.

Paşanın cevabı ise tam bir komutan edası taşıyordu:

- Eğer o gün gelirse, ben de bu kılıcı sizin hizmeti nizde kuşanmam!

.

Aradan yıllar geçmiş ve Fatih ölünce Şehzade Bayezid tahta oturmuştu. O

sırada GedikAhmet Paşa Otranto'dan yeni dönmekteydi. Paşa, sefer dönüşü yeni hün pkarın huzuruna girerken kılıcını beline değil atmm terkisine asmış, dışarda bırakmıştı. Onuı1 belinde kılıcınıgöremeyen Sultan II. Bayezid derhal olayı hatırladı ve:

- Paşa, dedi, sen duyduğunu unutmuyor, pek eski şeyleri hatırlıyorsun.

İsterim ki gençliğimin hatalarını unutup kılıcını kuşanasın ve sonra da onu düşmanlarımıza karşı kullanasın.

iiLi

i,k.nd.. 1"1'

2..1.5

k.hv. mn I."

MoUa Lütfi Niçin Katlolunmuştu?

- Hocam! Siz hatırlarsınız, hocanız Molla Lütfi ni çin katlolunmuş idi?

- Rahmetli istihzayı severdi. Bu yüzden çok düşman kazanmıştı. Halbuki şuh tabiatlı bir adem idi. Şaka olarak söylediği bazı uydurma şeyler hakikat sanıldı.

- Pekisen de hocandan böyle şeyler öğrendin ini?

c.

- Duacınız, nöbetimi savdım hünkarım.

- Peki geçen gün söylediğin türküyü sen uydurma dın mı?

- Beli hünkarım, ben uydurdum. Lakin asker kulla rınızın dileklerine göre...

Yavuz bu dürüst cevaptan hoşlandı ve ona iltifatta bulundu.

ınsanın bazen dinlediklerini de duydukları gibi algılaması bir erdemdir.

Eğer sonuç hayra vesile olacaksa dinleme ile duymanın çerçevelerini değiştirmek elzem olur.

Mısır'ın fethinden sonra karargalıın uzun müddet orada kalması asker arasında huzursuzluk yaratmıştı. Kimse cesaret edip de Yavuz Sultan Selim' e artık ıstanbul'a dönme teklifini getiremiyordu. Ordunun ileri gelenleri bu hususu Anadolu kazaskeri olan ıbn Kemal'den rica etmişler, o da fırsat kollamaya başlamıştı. Bir gün at gezisi yaptıkları bir sırada hünkar sordu:

-Asker arasında neler söyleniyor hocam?

- Nil kenarında bir askerin türkü çığırdığını işittim. İrade buyurursanız söyleyeyim; hatırımda kalmıştır.

- Söyle!..

1,1,'

"Nemiz kaldı bizim mülk-iArap'ta Nice biz dururuz Şam u Halep'te Cihan halkı kamu ıyş u tarabda Gel ahı gidelüm Rum illerine"

Celalli hükümdar Yavuz Selim, türkünün ıbn Kemal tarafından uydurulduğunu sezmekle birlikte ses çıkarmadı. Ertesi gün dönüş hazırlıkları yapılması için hemenemirverdi.

Dönüş yolunda kazasker ile padişah yine bir at gezisine çıkmışlardı. Yavuz hocasına yine sordu:

2..L...li

kahvp mnl><ı

iskponpr pala

2.l.1

Serhat Kulu Deliler

Berceste:

Askeri bir terim olarak deli, Osmanlılardaki maiyyet askerlerinden bir zümrenin adı olarak kullanılmıştır. Meeazen "korkusuz, gözü pek, atılgan" gibi anlamlar taşıyan deli, atılganlıklarıyla ön plana çıkmış, cesaret timsali serdengeçtilere ad olmuştur. Bu bakımdan şimdiki özel tim efradı, yahut komandoların ataları sayılırlar. xv. asır kaynaklarında "deliler, divaneler", yahut "dilirler, dilaverler (kahramanlar, yiğitler)" şeklinde geçen deli kelimesine sonraları galat-ı meşhur olarak "delil" denilmesini_ sebebi tam olarak anlaşılamamakla birlikte buna, öncü kuwet olarak da vazife yapmaları delil gösterilebilir.

Askeri bir terim olarak deli hakkındaki pek çok kaynakta bilgi mevcuttur.

Ancak en geniş malumat ve konu hakkında zengin bibliyografya, değerli dostumuz Prof. Dr. Abdülkadir Özcan tarafından Türkiye Diyanet Vakfı'nea çıkarılmakta olan ıslam Ansiklopedisi'nde (c. VIII, s. 132-135) bulunmaktadır. Özellikle psikiyatrist hekimlerimizin dikkatlerine sunabileceğimiz bu makaleden teşkilatla ilgili kısa bir bölümü aşağıya alıyoruz:

n "(...J Kadere iman ve tevekkülün verdiği "yazılan başa gelir" düsturunu prensip edindiklerinden deli süvarileri tehlikelerden kaçınmazlar, cesaret ve kıyafetleriyle düşmanı şaşırtırlardı. Bunlar sefere ordunun önünde giderler, savaş sırasında gözlerini budaktan sakınmayarak düşman saflarını yarar, taburlarını deler, canlı

oMecnun ile bahs etmeğe gitti ukaliimız Var ana kıyas eyle ne söyler budaliimız

/zzet Molla (ö.1830)

En akıllılarımız Mecnun ile bahsetmeye (akıllılık konusunda bahse girmeye yahut biraz sohbet etmeye) gitti. Şimdi onların yerine geçenlerin ne söylediklerini var sen buna kıyas eyle!..

2…L8.

k.hv-mnl."

esirler alarak onlardan düşman hakkında bilgi edinilmesini sağlarlardı.

Deli/er, her birine "bayrak" denilen elli altmış kişilik ocaklara aynlırlardı. Birkaç bayrak birleştirilerek bir delibaşının emrine verilirdi.

Delibaşıların emrinde gö:"

nü/lü ağ ası, bölük atası ünvanıarını taşıyan daha küçük rütbeli deli zabitleri vardı. Deli askeri olmak isteyen bir genç, önce "zobu" adıyla ocak ağalarından birinin yanına verilip yetiştirilir, burada ocağın usulpe kaidelerini öğrenirdi. Kendini ispatladıktan sonra din ve devlete hizmet edeceğine, hiçbir kavgadan geri dönmeyeceğine dair söz verirdi. Daha sonra törenle başına

"deli kalpağı" giydirilir ve "ağa çırağı" olarak deftere kaydedilirdi. Sırası gelen genç, ağalığa geçer, hatta delibaşılığa bile yükselebilirdi. Verdiği sözü tutmayan, ocak

kurallarına uygun hareket etmeyen deli, başından kal patı alınıp keçe külah giydirilerek teşhir edildikten sonra ocaktan kovulurdu."

rıı

;<k_nrl-, p'l.

2JJI

Eğer Biz de Deli isek...

Geçen asrın rind şairlerinden Adanalı Ziya (Bu zat, ünlü Ziya Paşa'dan farklı bir kişidir.) çok zeki ve ferasetli bir şair olmakla birlikte içki ve sarhoşluk yüzünden sık sık karakoıda zabtiyelerin sandalyelerinde sabahlarmış. Bir ara Aqana'ya cerbezeli bir komiser gelmiş. Sokakta sarhoş gezen herkesi nezarete atmaya başlamış. Yine bir gece teftişe çıkıp sokaklarda sarhoş ararken, kan-zil olmuş bir vaziyette Ziya'ya rastlamışlar. Şairin, yanında iki arkadaşıyla düşe kalka gitmekte olduğunu gören komiser hemen yakalanmalarını emretmiş. O sırada, biraz da içkinin keyfiyetiyle olsa ge

rek, Ziya'nın arkadaşlarından biri güya onu kurtarmak istemiş ve zabtiyelere;

- Memur Bey, demiş, bu delidir. Akli dengesinin bo zuk, mecnun olduğunu Adana'da herkes bilir.

Komiser atılmış: .

-İyi o halde, biz de İstanbul'a bimarhaneye (tımar hane) gönderir akıllandırırız.

Ve komiser dediğini yapmış, ertesi gün Ziya'yı İstanbul'a gidecek trene bindirmiş. Ziya kendine gelip

de mevcutlu olarak trende İstanbul'a doğru gittiğini görünce talihine kalırederek şu beyti söylemiş:

Tlğ-ı sertlz-i zekiimız kırk yararken bir kılı

B_ de Mecnunsak eğer kimdir ciMnın iikıli

Şöyle demektir: Zekamızın keskin kılıcı, bir kılı bile kırk yararken eğer biz de deli isek, acaba şu cihan ın akı/lısı kim ola?!..

o

lin

okahvp mn!a,ı

Sahih Müslim

Süleyman Faik Efendi'den (Mecmua, ı.O.Ktp. Türk çe Yazmalar, ur. 9577, s.49):

"Talebe-i ulumdan biri sahhaf çarşısına varıp zure fa-yı sahhaftan birine,

- Sizde bir "Sahih(-i) Müslim"J var mıdır?

diyerek alacağı kitabı sual etmiş ve sahhaf-ı mes'ul,

- Efendi! Ben kırk yıldır bu çarşıdayım; bunda sahih müslim görmedim, yoktur.

diye sahhajların insafsızlığını ima eylemiş.

Güzel nüktedir."

Sahih-i MasUm, Kütüb-i Sitte içinde yer alan ünlü bir hadis kitabıdır.

isk.nd., pa la

2..2J

Berceste:

Zillimin ser-rişte-i ikbiilini bir ah keser Rızka manı olanın rızkını Allah keser Laedr!

Zalim in ikbal ipinin ucunu bir mazlum un ahı keser. Rızka man i olanın rızkını Allah keser.

uz

k.hvp mnl...

2..ZJ

i<k.nd., pa la

Cimrilik

iiLi

Cimriliğiyle ünlü Feyzi Efendi bir dönemde Edirne valiliğinden kazaskerliğe terfi etmiş ve bir sonraki ilmiye basamağı olan şeyhülislamlığa özenir olmuşmuş.

Bir gün Fatih Camii'nden çıkarken pejmürde kıyafetli ihtiyar bir derviş yanına sokularak,

- Efendimiz, inşallah şeyhülislam olursunuz, diye dua etmiş. Feyzi Efendi de çıkarıp kendisine on para vermiş. Fakir derviş Feyzi Efendi'nin yüzüne istihza ile baktıktan sonra,

- Sende bu cimrilik varken, zor şeyhülislam olursun, deyivermiş.

Berceste:

ı'l'

Zıll-i hayaldir bu cihanın neticesi

Bergeştedir bu dehr-ifenitnın neticesi

lzzetAli Paşa (ö.1734)

Bu cihanın sonu bir hayal gölgesinden (Karagöz perdesinden) ibarettir. Fani dünyanın sonu da tersine dönmüştür.

o

UA

k.hv.. mnl."

Darphane, Mangır ve Kayme

Darphane (darq_hane) ismi, biri Arapça diğeri Farsça iki kelimeden oluşur.

Darb bilindiği gibi "vurma, dövme, çarpma, vuruş" gibi anlamlara gelir. Darbe kelimesi aynı köktendir. Hane ise "ev" demektir. (Şimdi siz, darb-hane'den

"tokat evi, birinin dövüldüğüoda" gibi bir anlam çıkarıp ya bir boks salonunu, yahut bir zamanlar sık sık gündeme getirilen nezarethaneleri düşünüyor olabilirsiniz; ama öyle değil!). Darphane para basılan yerin adıdır.

Darb kelimesinin para ile alakalı olan anlamı

"damga basmak; damga vurmak"tır. Nasıl mı? Gelin şu satırları okuyalım:

"Gümüş evvela levha ve şerit halinde çekilip, badehu (sonra) sikke denilen çelik kalıplar ile bunların

ÜZerlenDe çekiç ile vurularak yazı ve eşkali (şekilleri) intıba ettirildikten (basıldıktan) sonra etrafı keskiyle kesilirdi. Müverrihlerin:

'Akçeler yeniden kat' u darb edildi (kesildi ve vuruldu)!' demeleri bundandır ve bu 'darp' -yani vurmak, çekiçle dövmek-işinden ötürüdür ki akçe yapılan yerlere darpolıane ismi verilmiştir."ı

Bugün darphanelerimiz her zamankinden daha

fazla mesai yapıyorlar ama yine de para ile alakalı olarak unutulmaya yüz tutmuş

ikikelimemiz var. Birincisi mangır; diğeri de kayme. Kırk yaşın üzerindekiler, para anlamında kullanılan bu iki kelimeyi mutlaka ı bk. Cengiz Danış, "Türkiye'de Paranın TariW", Hayat Tarih Mec. Sayı 9, Ekim ı966, s. 75

i,k.nd-, p.l.

.2.l...5

büyüklerinden duymuşlardır. Daha yakın zamanlara kadar mangırbiraz daha bıçkın ağzında ve argodakullanılır, kayme de ancak büyük hesaplar için ihtiramla telaffuz edilirdi.

Mangır, Osmanlı'nın bakır sikkelerine verilen addır. Madeninin kıymetsiz olması dolayısıyla altın sikkelerden ve

gümüş akçelerden daha düşük değerdedir.

Kelimenin bakır kelimesinden galat olduğu sanılmaktadır. Bakır, Moğolca'da

"nakit" anlamına gelir. Divanu Lugati't -Türk'te eski Çin parasına bakır denildiği kayıtlıdır. Ancak gerek Moğolların, gerekse Çinlilerin bu kelimeyi bizdeki gibi rnineroloji terimi olan bakır anlamında kullanmadıkları kesindir.

Kayme (Gayrne) ise Osmanlı'nın ilk kağıt parasının adıdır. Kelimenin aslı

"kaime" dir. Atalarımız tarihleri boyunca bir kağıt parçasını asla paradan sayrnadıkları için ilk kağıt paraya da kaime, yani" (para) yerine geçen (kağıt)"

demişlerdir.

Osmanlılar ilk kağıt parayı Sultan Abdülmecid devrinde tanıdılar. Kaime ile ilk Osmanlı bankası olan Dersaadet Bankası eş zamanlıdır. Ancak bu banka kısa sürede batacak ve kaimenin de kullanımını gözden düşürecektir.

Dedelerimiz, A harfini öğrenmemekte direnen ço_ cuk misali uzun yıllar ilk kaymeyi tanımazdan gelmişlerse de Sultan II. Abdülhamid zamanında çıkarılan

"Kavaim-i nakdiye nizamnamesi" ile asırdide akçeler nevzuhur kağıtlara yenik düşüp para yerine geçen bilumum hisse senetleri, tahviller, bonolar, çekler peşpeşe Osmanlı hayatına sökQ.n edip gelmiştir.

Şimdi de onlarsız olamıyoruz.

li.&.

k.hvp mnl."

Bir Kalpazan Hikayesi

Atalarımızın uzun Osmanlı asırları boyunca enflasyon diye bir canavar ile ne dağ başlarında, ne ısslZ vadilerde ne de karanlık şehir sokaklarında asla karşılaşmadılar. Paranın toplumla cilveleşmesi, daha ziyade kişilerin ihtirasıarı ile kamçılandıkça azdı ve eski zaman insanlarına enflasyon türünden canavarlık temrinlerini, zaman zaman piyasaları allak bulak eden kalpazanlar taallüm ettirdiler. Enflasyon bir anlamda paranın değer kaybetmesi ise de diğer anlamında piyasadaki paranın miktar olarak çoğalması demektir. Yani kalpazanın yaptığı gibL

Ka1pazan (kalb-zen) kelimesi "düzmece, sahte, ya

[ancı" anlamına gelen Arapça "kalb (Kalp adamın birL)" ile "vuran, döven"

anlamına gelen Farsça "-zen (davul-zen= davulcu; sema-zen = sema yapan derviş)"

ekinin birleşmesiyle oluşmuştur. ıstılah olarak "Sahte para basan" demektir.

Tarihimizde, piyasadaki sikkelerin, akçelerin, mangırların sahtelerini yapmak veya eksik ayarla kullanmak genellikle devletin zayıf düştüğü zamanlarda görülmüştür. Ancak

piyasanın şirazeden çıktığı ve hangi paranın sağlam, hangisinin sahte veya eksik ayarlı olduğunun şaşırıldığı dönem Sultan III.

Mehmed zamanına rastlar.

Rivayete göre zamanın bütün kalpazanlık tezgahlarını III. Mehmed'in annesi Safiye Sultan'ın itibar ettiği

i,k.nd., p'l,

2.11

Kira adında birYahudI kadını çevirmekte imiş. Sipahiler bunu öğrenince önce Şeyhmislam Sun'ullah Efendi'ye, sonra da sadaret kaymakarnı Halil Paşa'ya

giderler. Paranın değer kaybetmesine göz yumrnanın, insanların rızkıyla oynamak olduğunu defalarca anlatırlar ama hiçbir sonuç alamazlar. Tesadüf bu ya, onlar geri dönerken Kira da oğullarından biriyle divanhane merdivenlerini tırmanmaktadır. Hemen "Koman bre!" nidalarıyla hançer üşürüp cezalarını oracıkta verirler ve cesetlerini ayaklarından iple bağlayıp sürükleye sürükleye Atmeydanı'na götürürler. Ertesi gün, kalpazan kadını himaye edenler, onun ellerini, parmaklarını, kulaklarını, burnunu ve sair azalarını kapılarına mıhlanmış olarak görürler.

Kira kadının ölümünden sonra mücevherat ve şah

si takıları hariç altınları ve ticari malları hesap edildi

)

ğinde 500 yük akçe tuttuğu göriijdü. 1 yük, 10 bin akçe tuttuğuna göre toplam 5

milyon akçe eder ki o devirlerde bir akçenin değeri bugünkü Cumhuriyet altmının değerine yakın idi. Gerisini siz hesab ediniz.

o

u..s.

ok.hv. mnl...

Çeşm-i Bülbül

"Eser-İ İstanbul" terkibini hiç duydunuz mu bilmem! Bugünkü dilimize

"İstanbul işi" olarak çevirebiliriz. Frenkçesi de herhalde "Made in Istanbul"

olmalıdır.

Bu isim, İstanbul'da lll. Selim devrinde yapılan bir tür ince porselene verilir. Beyaz zemin üzerine yeşil yaprak ve kırmızı güllerin işlendiği bu narin porselenlere zamanın ünlü hattatlarından Yesarizade'nin ta'lik hattıyla, elip s çerçeve içinde "Eser-i İstanbul" damgası vurulurmuş. İçindeki maddenin rengini dışına yansıtacak kadar narin yapılı bu porselenlerin cam sanatındaki karşılığı çeşm-i billbüllerdir.

Bugün hemen herkes çeşm-İ billbill adını bilir. Biz daha çok bu ismin nereden geldiğini merak ettik.

Reşad Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi'nde (c. V, s. 2639) değerli bir Ermeni araştırmacı olan İnciciyan'dan naklen Beykoz adının nereden geldiğini anlatırken, vaktiyle bu semtte ünlü bir çeşme olduğunu kaydeder. (Beykoz semti her ne kadar, eskiden beri koz tabir olunan ceviziyle meşhur

ise de bu ismi almasında Farsça'da "köy" manasına gelen kos kelimesinin etkisi olmuştur. Zira eskiden Kocaeli valileri burada: oturmuş ve semt "Bey köyü" manasına Bey-kos adı ile anılmıştır. Bu isimlendirmede, mahallin Bizanslılar zamanındaki adı olan Amnikos da çağrıştırılmaktadır.)

Beykoz'daki çeşmeden bahseden bir diğer araştırmacı da Sanat Ansiklopedisi'nin müellifi Celal Esat Arseven'dir (c. I, s. 390). Der ki, "...

Bazı metinlerde orada

i,k.nd., p.la

2.1...9

ki çeşme-i billbill denilen bir çeşmeden geldiğine de rastladık." Çeşme-i billbül, 'bülbül çeşmesi' demektir. Bu durumda çeşme-i billbül'ün nasıl çeşm-i bülbül (billbül gözü) olduğu ayrı bir istithamdır.

Çeşm-i billbill denilen cam eşyanın özelliği, tıpkı Eser-İ İstanbul gibi çok ince yapıda imal edilmiş olmasıdır. Üzerindeki münhani çizgilerin, bülbüllerin gözünde var olan spiral çizgilere benzemesi, onlara

çeşm-i bülbill adının verilmesi için yeterlidir. Beykoz tezgahlarında Mehmed Dede tarafından açılan cam fabrikası ile 1848 yılında Sultan Mecid'in emriyle Çubuldu'da (Paşabahçesi) açılan cam fabrikalarında

çeşm-i bülbill imalatı bir saltanat sürmüştür ki dünya nın hiçbir yerinde bu kadar narin, uyumlu renklerle harelenip bezenmiş bu derece güzel kaseler, bardaklar, testiler, yemişlikler ve vazolar imal edilememiştir.

Paşabahçe mamulatı çeşm-i bülbül bir tesbihin

maddi değeri acaba ölçülebilir miydi? Yahut Turkuvaz menevişler taşıyan bir gülabdan acaba hangi müzede hayranlıkla seyredilmezdi? Uzun zamandır ltalya'dan getirilen çeşm-i bülbüller, acaba mavi münhanileriyle göz kamaştıran hakiki bir Paşabahçe vazosU yanında nasıl dururdu? Yahut da ayn-ı şems, yakut, zümrüt ve yeşim taşlardan çiçekler şeklindeki kapağıyla bir süra hiden içilen suyun lezzeti, ab-ı hayata mı; yoksa kevsere mi benzetilebilirdi? Şair,

'"

Kalbirn ezgin, sinede kan taşı var

Çeşm-i bülbül kiisede gözyaşı var

oderken acaba neden ağlıyordu?

2

3Jl

okahv. mnl.<ı

Sorular, sorular...

Bize şimdi hayal gelen kadim zevklerin sorulan.

Bunlar, Nurettin RüştüBüngül'ün "Eski Eserler Ansiklopedisi"ndeki malumatından (c. I, s. 88-89) sonra ilk anda aklımıza takılıveren sorular.

Ve biz dönelim yine çeşm-i bülbül ismine ve konuyu bağlayalım: VaktJyle Çubuklu'da Çeşm-i Billbill namıyla anılan bir mahal var imiş.

Ihtimal ki cam fabrikası burada kurmduğu için tıpkı "Eser-i İstanbul" da olduğu gibi bu tür ince carıılara da "eser-i Çeşm-i Bülbül" denilmiş, sonradan eser kelimesi atılarak bir bülbül yuvasını andıran (çünki çeşm göz demektir ve bülbülün yuvası da göze benzetilmeye müsaittir) bu zevkli eşyaya çeşm-i bülbül denilmiş olsun. Ancak bunun tam zıddını düşünmek de mümkün. Yani burada üretilen çeşm-i bülbüllerden dolayı o bölgeye Çeşm-i Bülbül adı verilmiş olabilir.

İster biri, ister ötekisi! Hiç önemli değil.

Eğer bir müzede, bir antikacı dükkanında, bir eski konakta, her nerede bir çeşm-i bülbüle rastlarsanız, gözlerinizi onun tahrilleri arasında birkaç dakika eski zamanların narin zevklerine odaklayınız.

Hayalleriniz değişirken çeşm-i bülbül adının nereden geldiğini mutlaka keşfedeceksiniz.

m

'li

iii

_;<k.nd.' pa la

ii'

Berceste:

Önün ardın gözet fikr-i dakik et onda bir söyle ÖğÜtme
kalbine her ne gelirse ıisiyttb-ıistt

Veysı (ö.1622J

Sözünün önünü ardını gözet; ince düşünüp onda birini söyle.
Öyle değirmen gibi kalbine her ne gelirse hemen öğütme!..

CC'

lli

o

u1

kahve mnla<,

Bedesten Nereye Denir?

Ben bazı Amerikan polisiye ve macera filmlerinde seyrettiğim kadarıyla biliyorum. Varidatlı kimesneler için bazı bankaların özel kasaları ve bu kasaların bu

lunduğu aşın emniyetli bir bölüm olurmuş. Ve dahi ba zı dostların rivayetlerine göre Türkiye'mizdeki bankalarda da bu kasalardan mevcut imiş. Zeki Müren'in vefatını takib eden günlerde de onun bankadaki kasasın

dan çıkan zi-kıymet eşya ve evrakın dökümü gazeteler de yayınlanmış idi.

Efendim! Haddizatında bu mahrem kasaların tarihi hiç de yeni değildir. Her devirde kıymetli eşyaya sahip olanlar ve dolayısıyla mahremiyet isteyenler olduğu gi bi pahada ağır, yükte hafif eşyanın emniyeti hususunda da belli mekanlar kullanılmıştır. Şimdilerde binası

mamur ama adı mahzun duran bedesten, vaktiyle işte bu işler için kurulmuştur.

Bedesten kelimesi, Farsça "bezzazistan"ın Türkçe leşmişidir. Bezzaz, bezei, bez dokumacı; bezzazistan da bezciler çarşısı demek olur. Buralarda satılan kumaşların kıymetinden olsa gerek, bedestenden halkın anladığı mana, kıymetli eşya ve antika alınıp satılan yerdir. Nitekim bezzaz kelimesinin Arapçadaki anlamı silah'tır ve

bedestenin (bezziztan) silah gibi kıymetli eşyanın ve mücevheratın satıldığı çarşı olma ihtimali de vardır.

Bedestenlerin bina itibariyle muhkem ve örtülü olması şarttır. İstanbul'daki bedesten, antika eşyanın alınıp satıldığını ve zaman zaman hararetli müzayedelerin

i<kendpr pa la

il.3

yapıldığını bizzat gördüğüm -belki hala devam ediyordur- tarihi bir yapıdır.

Kapalıçarşı (Çarşı-yı kebir) dahilinde kalan ve vaktiyle Fatih Sultan Mehmed tarafından inşa ettirilip kazancı Ayasofya vakfına irad kaydedilmek üzere vakfedilmiş olan bedesten, asırlar boyunca antika eşya yanında mücevherat ve kıymetli malzemenin de alınıp satıldığı yer olmuştur.

Bedesten, çarşı olarak hizmet vermeye başladığı zaman içerisine dayanıklı ağaçlardan "dolap" adı verilen yüzlerce dükkançe (küçük dükkan) yapılmış ve içleri oyma hücreler, çekmecelerle donatılarak hizmete sunulmuştur. Bu

dolapıarın her biri emniyet sandığı yahut banka kasası gibi hizmet görmekle bedesteni şehrin en zengin binası yapmış, ama ilginçtir ki altı asra yakın bir zaman bu bina hiç sdyulmamış ve hiç yanmamıştır.

Bedestende bir günün başlaması, şimdilerde borsanın açılışı gibi belli bir protokolü gerektirmektedir. İsterseniz N. R. Büngül'den dinleyelim: "Esnaf, sabahları tahminen kaba kuşluk vakti denilen zamanda buraya takriben 8.30

sıraları gelirler, bekçilerin ve müstacel hizmetleri olanların girip çıkması için, "Çarşu-yıkebir"in açıldığı esnada açılan İneieiler kapısının (Çarşının

kuyumcular kısmına açılan bu kapıdan başka bedestenin Sahaflar, Zenneciler, Kolancılar adlarını taşı

yan üç kapısı dahamevcuttur. 1.P.) arkasından tak tak D

vurarak "Buyurun duaya!" diye bağınlır, esnaf ve ahali içeri girdikten sonra tam ortada muhafızlık dolabının önüne siralanılır, bekçibaşıdan kıdem itibariyle bir sonra gelen ve adına duacı denilen bölükbaşı tarafından padişahın ve askerinin selameti, gelmiş ve geçmiş

UA

oi,kpndpf pal.

2..3 5

kahvp mo la"

bölükbaşı ve esnafın ruhlarına rahmet niyaz edilir ve bir de "SeliHen tüncina"

duası okunur ve sonra dellallara hitaben: "Tavcılık yapılmayacak, mal kapatılmayacak, kefilsiz mal alınıp satılmayacak!" diye tenbihatta bulunulduktan sonra haraç-mezada: "Bire beş!" diye başlayan müzayede binleri bulurdu. (Modern bedesten diyebileceğimiz borsanın açılışı için de böyle bir protokol gerekiyor galiba! tP.) On bin kuruştan fazla değerinde bulunan mallar yalnız perşembe günleri padişah huzurunda açık arttırmaya konurdu. Bundan dolayı da buraya "Suk-i sultan!" ve dellallarına da "Huzur münadisi" derlerdi.!"

Bedesten görevlileri hakkında da M. Z. Pakalın şu bilgiyi verir: "Bedestenin iyi bir halde muhafazasını temin ve ve müzayedelerde münadilik (tellallık) yapmak için de 12 kişilik bir bölükbaşı teşkil edilmiştir. Biri 'nanpareci', diğeri 'küçük ağa' adını taşıyan iki zabit bunlara nezaret etmek üzere tayin olunmuştu. Bu 12 bölükbaşı birbirlerine karşı kefildi ve münhal olunca yine kendi intihab ve kefaletleriyle yenisi alınmak üzere her bölükbaşıya ayrı ayrı fermanlar verilmişti. Daha sonra 12 seyyar münadi ilave olundu (Seyyar münadilerin görevleri arasında padişahlar değiştikçe Anadolu'ya gidip halkı bundan hafıerdar etmek ile haciz mahkemelerinin tellallığını yapmak da vardı.

tP.). Ayrıca 'pasban' adı verilen bekçiler vardı. Bunlar da muhafaza ile mükellefiiler.2"

İstanbul halkı ağzı mühürlü sandıklarını bedeste ne getirir ve el senedi gibi üzerinde ne yazdığı bile okunamayan (yahut okuma yazma bilmedikleri için okuyamadıkları) alelade bir kağıdı belge diye alarak gönül huzuruyla evine gidermiş. Ama hiçbir vakit kimsenin malı karışmamış, kaybolmamış. Eğer kasa yı açmak iktiza ederse bir bölükbaşı kasa sahibini ka sasının başına götürür, sonra sandığındaki eşyanın gizliliğine riayet üzre yanından uzaklaşır ve hatta ona sırtını dönerek müşterinin rahatça alacağını almasını, koyacağını koymasını sağlarmış. Her sandık bizzat sahibi tarafından mühürlenir ve bedesten görevlileri bu mühürlerin bozulmamasından mes'ul tutulurmuş.

Pek çok kaynak, bedestende müzayedelerin çok renkli geçtiğini kaydederler.

Bunu, sevgilisini satın almak üzere bedestene giden şair Vahıd'in şu beyti de doğrular gibidir:

Şevk ile azm edip bedestane Talib oldum meta-ı canane
Sünbülzade Vehbi'nin,

Yok bedestende muvafık bir ferd

Çün yiğitbaşlandur en namerd

dediğine bakılırsa bedestende çok fırıldaklar döndüğÜ de fehmolunabilir.

Bütün bu halleriyle bizim eski bedestenin dünyaca ünlü Sotheby's'e büyük babalık yapabileceği aşikardır.

2lık. Nurettin Rüştü Büngül, Eski Eserler AnsiklQpedisi, c. 1., Istanbul ts.

s.47-48.

lık. Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlügü, c. ı.

Istanbulı983, s. ı88

o

2...3 6.

ok,hvp mol,.,

Sotheby's şimdilerde sık sık Osmanlı antikası (i) satıyor ama bedestende öyle tahta kaşıkların, yal çanaklarının, kırık dökük kapı parçalarının, kubbe alemlerinin, sebil kumalarının esamisi okunmaz, onlar bit pazarına bile layık görülmez, hele çiniler ve mezar taşları kazara dökülüp yattıkları çamurun içinde asırlarca asude bir rüyaya dalar da kimsenin ilgisini bile çekmezdi.

Ört ki ölemL..

i,kont!p, pal.

tl]

Karbeyazı Karanfiller

Onlar tam beş kişiydiler.

Topkapı'dan Sirkeci'ye giden tramvaya Bayezit'te bindiler.

Saat 18 sıralarıydı ve günün bütün sıcaklığı yolculara birer ağırlık bulutu olup sinmişti.. Öylesine sıcaktl. Onlar başörtülü, pardösülü beş taze serinlik olup girdiler içeri. Ellerinde cİlt cİlt kitapları; yüzlerinde hüznün bin bir çeşidi, bitkinlik, perişanlık vardı ve yine de çeh relerinden etrafa serinlik

yayılıyordu.

Onlar tam beş kişiydiler!..

Zahirde birbirlerinden aldıkları dirençle ancak ayakta durabilen, ama batında yekdiğerinin hem hami, hem mahmısi olmuş özgürlük tutkunu beş mücessem nur. Ellerindeki karanfiller kadar ruhları da karbeyazına durmuş beş ilim vurgunu. Sadece başlarındaki bez parçasından dolayı insanlık adına horlanan, hakir görülen, okumalarına izin verilmeyen beş yüzlerden, beş

binlerden, sadece beş büyük mazlum.

Onlar tam beş kişiydiler!..

Onlar, üniversite kapısında dalgalanmak üzere bay raklar biçilecek beş taze kumaştılar. Yüreklerinde binlerce diyalog, ama ağızlarını bıçak açmayan beş masum yüz taşıyorlardl. Yine sınava yahut derse alınmadıkları için üzgün, melul ve

mahzun, evlerine dönen yaş dolu beş çift gözle açıyorlardJ gönüllerini dünyaya. Onlar, yanaklarını al al eden bir günün daha ardından

2...3 B.

ok.hv. mnl."

çehrelerine sinmiş o derin teessür ve mazlumane edalarıyla insanlara adeta merhameti hatırlatan beş ulvi herkeldiler.

Onlar tam beş kişirdiler ve sanki bana, tarihin kadim sayfalarından biraz tanıdık gibi geldiler. Şemaillerinde abidevi sıretler görür gibi oldum bir an.

ışte şu Meryem'di; şurada duran Asiyye. Biri mutlaka Amine'ydi, belki Fatıma'ydı ve diğeri Sümeyye.

Onlar tam beş kişiydiler!..

Mazlumlar coğrafyasında benzerlerini yakından ta

nıdığımız kahramanlar ordusundan beş semame. ışte Zübeyde Hanım oradaydı ve Nene Hatun ve Kara Fatma ve Anadolu bacı. Bir anda asırlara uzanan bir alp erenler ordusu temessül etti yüzlerinde. Öyle büyük, öyle büyüktüler ki!...

Onlar tam beş kişiydilerI..

Sıcaktan bunaldıkları belli idi. Ama onları asıl ya kan yüreklerindeki ateşti. Düşündüm sonra bir an... Acaba

sıcağın bu derece bunaltıcı olduğu bir saatte hangi insan sokakta pardösü ve başörtüsü ile gezerdi? Hangi göstermelik ideoloji, insanı bu derece bunaltıcı bir dünyayı kabule zorlayabilir; hangi para yahut ikbal va'di bu kılık ve kıyafetle tartılabilirdi?

Onlar tam beş kişirdiler ve sanırım körpe yüreklerinde çelik gibi birer iman taşıyorlardı. Yoksa o sıcak günde kim katlanabilirdi böyle bir ateşe; ruhlarında buzullar kadar serinlik olmasa.

Onlar tam beş kişirdiler ve anlaşılmak için, liberal, laik, demokrat, sivil, asker, amir, memur, hoca, rektör

ii

_i,k.nd., p'l,

iLJI

i_

herkesin yegan yegan kendilerini onların yerine koymalarını bekliyorlardı. ışte hepsi buydu. ışte televizyonlarda yürekler parçalayan bütün o kadar sınav, polis, kovalamaca, zorlama, vahşet ve dehşet sahnelerinin çözümü bu basit mantıkta yatıyordu. Ama heyhat!..

Benim rastladığım o genç kızlar mutlaka bütün ideolojilerin, bütün dayatmaların, bütün beşeri flkirlerin ve tabii bütün sıcakların, bütün ateşlerin önüne imanlarını koymuşlardı ve bunun için mücadele ediyorlardı. Aksi takdirde nemli gözlerinden yayılan merhamet ve hoşgörü bu kadar kuşatıcı olabilir miydi?

Onlar tam beş kişiydilerl..

Tramvayın içine bir serinlik olup girdiler!..

,9

o

au.

k,hvp mol",

j<kpodp, p,la

L.U

Oryantalizm ve Gravürler

virleri tamamen hayal ürünü ve müstehcen sahnelerle doludur. Onlara göre hamamda sultanı cariyeler yıkar, haremde insanlar yarı üryan dolaşır. Hiç görmedikleri ve görme ihtimalleri dahi bulunmayan bu tür mekanların resimleri maalesef daha sonra bize de sahiciymişgibi gelmeye başlamıştır. Onlara göre mesirelerde insanlar asla tadmadıkları eğlence şekilleri içinde gösterilirler. Mesela kadınlar uluorta rakseder, birkaç sarıklı, cübbeli adam önünde oynarlar. Bir paşa evi yahut yalının içi resmedilirken büyük salona sebilhane bardağıgibi sıralanmış kadın veya erkeklerin hemen hepsinin ellerinde uzunca bir çubuk bulunur. Sanırsınız ki herkes tiryaki.

Gravür ustalarına göre çörekçi veya simitçiler me

zarlıkta çizilirler. Sanki mezarlardan birer el uzanıp, başlarının üzerinde taşıdıkları tablalardan simit veya çörek çalacakmış gibi. Hele bir Büyükçekmece köprüsü tasviri vardır. O kadar zikzaklı bir yüksekliğe sahiptir ki insanın o köprüden değil öküz arabasıyla geçmek, yürümek için dahi canbaz olmasılazımdır.

Selimiye Kışlası'na Kırım yaralıları taburlar halinde getirilirken yan tarafta birkaç yeniçeri kılıklı adamlar adeta yaralılara küfredercesine, bütün vurdumduymazlıklarıyla çubuklarını tüttürebilirler. Sultanahmet Meydanı'nda sanki hiç yol yoktur. İsteyen istediği yere oturmuş saz çalar, sohbetGder, çubuk içer, yemek yer.

Hele iki dervişin çilehanedeki vaziyetlerini anlatan bir gravür vardır.

Dervişin birisi dazlak kafasının üstündeki bir tutam uzun saçından tavana bağlanmış, diğeri dizlerini elleriyle

kavuşturup oturarak suçlu gibi Gravürlerin doyumsuz dünyasında gezindiğiniz olur mu hiç? Tavsiye ederim.

İnsan onlara bakarken tarih' anlam kazanır zihinlerde.

Gravür bir tür eski baskı tekniğidir. Resimler siyah kalemle elde çizildikten sonra ahşap, metal veya taş levhalar üzerine elle yahut asit yedirme sistemiyle kazınıp sonra mürekkep yedirilerek sıvanır. Levhanın üzeri silindikten sonra çizgiler ve kazınan kısımlarda kalan mürekkep baskı esnasında kağıt üzerine aktarılır.

Gravür"XV. yüzyılda ortaya çıkmış olup uzun asırlar boyunca resim tekniği olarak kullanılagelmiştir. Özellikle XVIII. ve XIX. asırdan sonra baskı kitapların sayfaları arasında illüstrasyon malzemesi olarak gravüre sıkça rastlanır. Batılılar, Osmanlı ülkesi ve bilhassa İstanbul'un büyüleyici güzelliğini gravürlerle abideleştirmişlerdir. Thomas Allom, Eugene Flondin, Pierre Giles, Chevailer, William H. Bartlett, Anton İgnoz Melling, J. Velezquez gibi sanatçıların İstanbul gravürleri bugün dünya müzelerini süslemektedir.

Ancak bütün bu sanatçıların desenlerinde Oryantalist bakış açısı hemen kendini hissettirir. Onların çizimlerinde gerçek ile hayali ayırmak oldukça zordur. Bu arada çok komik kompozisyonların da meydana çıktığı inkar edilemez. Şark medeniyetini bir eğlence (bezm) ve uyuşukluktan (atalet) ibaret gören bu sanatçıların çizimlerinde onların Türk yurtlarında gördüklerinden ziyade, görmek istediklerini buluruz. Söz gelimi harem ve hamam tas 2.A1

i,konnpr pala

tiJ

kahvp mo la"

öylece bağlanmış elini kolunu kıpırdatamaz duruma getirilmiştir. Ama bu dervişlerin ellerinde tesbih eksik değildir. Sanırsınız ki bu adamlar baston yutmuş gibi hiç kıpırdamadan zikrediyorlar ve sanki çilehanede değil de işkence odasındalar.

Örnekler pek çok ve ekseriyeti asla gerçeğe uygun değil.

Siz siz olun, gravürlere bakarken mantıkla hareket edin ve gerçekle iftirayı birbirinden ayırın.

Berceste:

Gitti başından gönül ol serv-kaddin stlyesi Ağla kim idMra tebdil oldu ikMlin senin Fuzulf (ö.1556)

By gönül! O servi boylunun stlyesi başından gitti artık. Ağla ki, şimdilerde senin ikbiUin (iyi talihin), idMra (perişanlığa) döndü.

oiLA

kahvo mo!a<ı

Atrium - Harem

Öğrenme hususunda, son yıllarda dilimize giren yabancı kelimelerin hızına erişilemez oldu. Herhangi bir yayın organındaki güncel yazılardan, bir kitabın sekizinci dereceden önemli dipnotuna varasıya kadar bütün yazı dilinde; bir sergi kokteylinde sohbet konusu olan sanat dalından, entelektüel tartışmalara vara

- sıya dek de bütün bir konuşma dilinde yeni yeni kelimelerle karşılaşıyoruz.

Türkçe sözlüklerin son versiyonları bile bu hıza yetişmekte zorlanıyorlar.

Bilimin baş döndürücü gücü, ister istemez mesleki terimleri de günlük Türkçe'ye taşımaya devam ediyor. İşte son güıılerde sıkça duymaya başladığımız veya yapılan bir çarşıya isim olarak konulduğunu gördüğümüz kelimelerden biri: Atrium.

, Sözlüklerimizinbu kelimeyi listelerine alması ya lfut inıla klavuzumuza girmesi kaç yıl sürer bilernem. Ancak yabancı kelimeleri kullanmaktan hoşlanan bazı entel çevrelerde şimdiden sık sık telaffuz edilmekte.

Biz de merak edip araştırdık. İşte sonuçları:

Bir mimari terimi olarak atrium, eski Yunan ve Roma evlerinin iç kısmında, binanın ortasında bırakılan üstü açık avlulara depiliyor. Tarife göre avlunun dört yanında sütuıılu revaklar bulunur, sıra odaların kapıları bu revakların gezintisine açılırmış. Avlunun ortasında bir havuz bulundurulması ve atriumun mermer döşeli olması da mimariyi tamamlayan diğer ögeler imiş.

i,koono, pa la

li.5

Bu tanım bize eski cami avbıları ile medrese binalarını hatırlattı. Yalnız burada havuz yerine şadırvan bulunur. Bazı şark konaklarının da bu şekilde avlulara sahip olduklarını ve kadınların da gündelik hayatlarınıekseriya buradaki havuz başında geçirdiklerini düşününce, atrium kelimesinin harem ile aynı manayı ihtiva ettiğinden şüphelendik. Zaten telaffuz itibariyle de atrium, harem'i çağrıştırmaktadır.

Celal Esat Arseven, Sanat Ansiklopedisi'nde (İstanbul 1975, c. I, s. 129) atrium tabirinin Romalılarca kullanıldığını, Yunanlıların da buna avula dediklerini ya

zıyor. Avula kelimesinin, Türkçe avlu (avul) demek olduğu aşikardır. Yine Arseven, en eski Asya milletlerinin evlerinde bu tarz avluların bulunduğunu ve Eski Eti ve Anadolu evlerinin böyle inşa edildiğini, dolayısıyla atriunıların Asya menşe'li olduğunu söylüyor.

Bizce atrium, Osmanlı'nın iç avlu veya harem dedi ği şey ile aynı olsa gerektir. Nitekim Osmanlı asırlarıboyunca gitgide şehir ve kasaba evlerinde de yaygınlaşmış olan etrafı revaklı ve gayet ferah avlulardan bahsedilir. Ninelerimizin hayat dedikleri bu avlular (Hıyat, Arapçada duvar manasına gelip burada 'etrafı duvarla çevrili yer' tanımı için kullanılmış ise de halk muhayyilesi ona, "hayat sürülen yer, sara ve eseıılik mahalli" manasını yüklemiş ve bilahare evlerin üstü sayebaıılı, yazlık avlu balkoniarına hayat denilmiştir.)

Osmanlı taşra kültüründe de atriumun karşılığı olarak avlu vardır. Binaların ön tarafı veya ortasında avlu bırakmak ve buraları imkanlar ölçüsünde revak

:UJi

k.hvp mnl."

olarla donatınak adettendir. Eskiden dilimizde kullanılan "dış avlu, iç avlu, ön avlu, tören avlusu, revaklı avlu, bahçe avlusu, çiftlik avlusu, han avllısu, örtülü avlu" gibi isimler, avlunun atalanmlZ tarafından ne kadar harcıalem kullanıldığını göstermeye kafidir.

Avlu kelimesinin 'göçebe Türklerin birkaç çadırdan ibaret olarak çadırlarını kurduklan yer' manasına gelen avul kelimesinden geldiği bilinmektedir. Avul kelimesi 'küçük köy' manasına olup oğul veya ağı! kelimesiyle sıkı bağlantısı vardır. Arı topluluklanna Türkçe'de hala oğul tabir olunur (Arı oğulu).

Ağı! kelimesini bugünün şehir çocuklan hiç duymamış olabilirler. Ancak geçimini hayvancılıkla sağlayan Anadolu köylerinde bu kelime hala kullanılmaktadır. Dilimizde en çok yaşadığı terkip ise ayağılıdır. Bilindiği gibi "buharlı ve rutubetli havalarda güneşin veya ayın etrafında görülen duman gibi dairevi halka"ya ayağı!ı denir. Bu durumda ağıl kelimesinin de 'evi çevreleyen avlu' olduğu anlaşılıyor. Nitekim köyevlerinin çevresinde yahut birkaç cihetinde, hayvanlan banndırmak için üstü açık ağıllar mevcuttur. Sürü halindeki hayvanlar, iklim şartlanna göre burada sabahlarlar.

Eski Yunan evlerinin önlerindeki üstü açık avlulara da avula (aula) denilmektedir ki avulalar da tıpkı avlular gibi hayvanlar için çevrilmiş

alanlardır. Bu durumda avulanın da ağıldan ibaret olduğu tahmin edilebilir.

Evlerdeki avluların etrafına çit olmak üzere yığılan çalı çırpı ve dikenli bitki dallanna Anadolu'da harım denilir. Hanm kelimesinin Arapçada 'yabancılara giril

ıl.!

(i

m"i,kpnd., 1'.1.

tl1

mesi yasak olan bölge' manasına gelen haremden bozma olduğu açıktır. Divan şiirinde de sevgilinin bulunduğu yer, bu isim benzerliği yüzünden Harem e benzetilir (Harem-i yar = sevgilinin hanmı; Harem-i Kabe = Kabe hanmı).

Bütün, burılardan,sonra "bir evin sınınnı ve mülkiyet hakkım" bildiren liarem ile atrium arasında kelime yapısı bakımından hiçbir fark kalmıyor. Ama avlu veya harım Türkçe, harem de Arapça olduğu için bazı entelektüellerimizin burıları kullanması imkansızlaşıyor ve Türkçe, Eski Yunan ve Roma'nın atriumu ile tanışıyor.

o

2.A...8.

okahvp mn!a<,

i<kpnrJ_r pala

tLJI

Gedik Ahmet Paşa'ya Dair

Osmanlı Arması

Fatih, ünlü veziri Mahmud Paşa ile tebdil olarak şehri teftişe çıkmıştı.

Kendisinin yeni yaptırdığı camiin (Fatih Camii) yakınında bir yeniçeri aşçısı ağzını doldura doldura bağınyor, yönetime ateş püskürüyordu. Hünkar ile veziri yanına yaklaşıp sebebini sordular. İşte aldıkları cevap:

- Behey adamlar! Sabahtan beri gezdim; koca şehirde bir okka et bulamadım.

Şimdi kışlaya gÜrneye korkuyorum; zira yemek pişiremedim. Memleketin sahibi yok

ki... Muhtesip kendi safasında. Eğer burada ben ihtisap ağası olsaydım şehri erzak ile doldururdum alimallah.

Fatih aşçının adını ve bölüğünü tesbit ettirerek ora dan ayrıldı. Saraya varınca muhtesib efendinin İcraatları gözden geçirilip ihmali cezalandırıldı. Sonra yeniçeri ağasının huzurunda o aşçıya şehrin ihtisap ağalığıverildi. Aşçı yıllarca şehri pek güzel idare etti ve zamanla vezir oldu.

Osmanlı tarihi daha sonra onun adını altın harflerle yazdı: Gedik Ahmet Paşa.

Bu aşçının muvaffakiyetinin yegane sım doğru, namuslu, hak yemez oluşuydu ve sonunda ihtisap ağalığından

vezarete yükselerek tarihe geçmişti. İhtisap ağasının yaptığı işleri bugün şehremini, yani belediye reisi yapıyor.

Türkçe'de silahın bir adı da "arma'dır. Duvara yanyana veya çapraz asılan silahlar için eskiden bu isim kullanılırmış. Gerek sarayda, gerekse özel koleksiyonlarda teşhir edilen bu tür silahların sayıları artıp da tüfek, kılıç, mızrak, tabanca, kalkan, kolçak (pazubent, kolluk), miğfer vs. silahlar birbirlerine çaprazlama asılmaya başlayınca bu görüntünün bir sembololarak kullanılma fikri doğmuş. üzerine devleti ve milleti temsil eden diğer alameti farıkalar (ayyıldız, terazi, kitap vs.) da ilave olununca Osmanlı devletinin arması

doğmuş.

Osmanlı armasının en tepeden başlamak üzere

üzerindeki semboller şöyle sıralanır:

Güneş kursu ve şualar: Kursun ortasında armanın ait olduğu dönemin hükümdarının tuğrası yer alır. Onun altındaki yukarıya açık hilalde celi sülüs hat ile Arapça müsecca bir ibare yer alır ki üzerinde şunlar yazılıdır: "el-Müstenidü bi-tevfikati'r-Rabbaniyye; .., Han-ı Melikü'd-Devleti'l-Osmaniyye (Osmanlı Devleti'nin hükümdarı olan... Han, Allah'ın muvaffak kılması ve yardımına dayanır ve öylece hüküm sürer)." Onun altında, armanın tam göbeğine gelecek şekilde aynalıklı kalkan motifi vardır. Bu kalkanın çevresinde yıldızlar bulunur (Daha eskiden burada, hilalin üzerindeki cümle yazılı olurdu). Bu yıldızların sayısı çok zaman IZ adet ile sınırlandırılmış olup IZ burcu temsil eder. Böylece Osmanlı, kainatın merkezine yerleştirilmiş olur.

4)

2..5...D.

ok.hv. mnl...

Kalkanın hemen üzerinde de devletin kurucusu Osman Gazi'yi temsil eden bir sorguç vardır ki köklerine bağlılığı temsil eder.

Kalkanın sağ yanında Osmanlı sancağı yeır alır. Renkli armalarda kırmızı ile gösterilir. Onun simetrisinde ise Hilafet sancağı bulunur. Hilafet sancağının rengi aslında siyah iken, arma üzerinde hemen daima yeşil renkte gösterilmiş ve bazen üzerine üç hilal kondurulmuştur.

Merkezdeki kalkandan Osmanlı sancağı istikame

tinde uzanan.figürler şöyle sıralanır:

Sancağın üzerinde temrenli ok vardır. Sancak ale minin altında baltacılar ocağının kullandığı tek taraflıve çift yüzlü teberler (balta) bulunur. Sonra temrenli mızrak ve altında el siperlikli tören kılıcı vardır. Sonra ağızdan dolma bir top (bu toplar Fatih zamanından itibaren Osmanlı ordusunun yegane

ağır silahıdır) ve altında cenk kılıcı yer alır. Hemen altında bozdoğan (gürz) görülür. Top ile bozdoğanı sancaktan ayıran nefir ise nevbet vurulmasını, savaş ilanını ve bilahare mehterhaneyi temsil eder.

Armanın sol yanında, yani hilafet sancağı istikametinde uzanan dekoratif semboller daha ziyade modernite tesiriyle orada bulunurlar ve yine yukarıdan aşağıya şöyle sıralanırlar:

Sancak aleminin altında süngü takılmış bir tüfek, altında tekyüzlü teber, sonra toplu tabanca ve topuz başlı asa mevcuttur. Asanın şeşper topuzu kenarına asılı olan terazi ad aleti temsil eder. Terazinin kefeleri

W_

R'

iii

_

ii

tLJ

'<k ,nd" pala

iii<

ii'

kitap rölyefleri üzerine oturtulmuş olup bu kitaplardan üstteki Kur'an-ı Kerim (Şeriat yasaları) alttaki ise diğer hukuk metinleri yerine geçen kanun kitabıdır.

Hilafet sancağının altındaki çiçek rölyefleri Osmanlı'nın estetik yönünü temsil ederler ve buket arasındaki güller hilafet sancağı üzerinde manevi ilhamlar sebebiyle bulundurulurlar. Buketin hemen altında bir çapa (gemi demiri) yer alır ki denizciliğin sembolüdür.

Arma göbeğindeki kalkanın hemen alt yanında dik duran bir borazan mızıka takımını; onun altında çaprazıama duran tirkeş (ok kuburu, sadak) ile meş'ale de gece donanmalarını ve ok musabakalarını hatırlatır.

Armanın alt tarafını boydan boya süsleyeıi-akantus, incir, defne yaprakları ile rumi çiçek motifleri arasından sarkan 5 adet madalya sağdan sola doğru şu isimlerle anılır: İmtiyaz nişanı, Mecidi nişanı, iftihar nişanı (ortada), Osmanlı nişanı (Nişan-ı Osmani) ve şefkat nişanı.

Arma resmi bir amblem olmakla birlikte bazı kurum veya kuruluşların (bahriye, itfaiye, alay teşkilatları vb.) ana öğelerde değişiklik yapmamak şartıyla kendilerine has bazı motifler ilavesiyle armayı zenginleştirdikleri görülmektedir.

'\ıl,

_)'

2..5.1.

ok.hvp mol."

Bir Armarnız Bile Yok

Vakt olur pir-i felek sehv ile bir ehremeni Hatem-i devlet ile dehre Süleyman eyler MütercimAsım (ö.1820)

Felek, gün gelir hata edip bir devin eline önce devlet mührünü verir, sonra da onu dünyana sultan eyler.

1452 tarihini taşıyan, ceylan derisi üzerine çizilmiş bir Akdeniz haritasını incelemiştim vaktiyle. Üzerinde, Akdeniz' e kıyısı olan 70 kadar devletin bayrakları yer alıyordu ve her bayrakta bir arma mevcuttu.

Sonra, tarih boyunca kurulmuş Türk devletlerinin bayrak çizimlerine baktım.

Hemen hepsinde yine bir arma vardı. Selçuklu Kartalı'nda arma geleneğinin 01gunlaşmış, oturmuş şeklini gördüm. Osmanlı armasıise tam manasıyla bir sanat şaheseriydi ve üzerinde devleti ayakta tutan maddi ve manevi değerlerin hemen hepsi birer sembol ile gösterilmiştİ. Üstte güneşadil şuaları, onun içinde padişahın tuğrası ve hilal, altında hukukun terazisi, askerliğin kılıcı, topu,

harbisi, mızrağı; göbekten iki yana doğru istiklali temsilen bayrak ve sancak, en altta başarının takdiri nişanlar, sanatın takdiri rumi motifler vs.

Dünyaya ortaçağdan yadigar olan arma geleneği, Osmanlı'da en ziyade askeriyede kullanılmıştır. Yeniçeri tabur teşkilatı demek olan orta'larm her birinin sancak

ve flamasında başka bir arma mevcuttur. Bu gelenek i

şimdi de Türk ordusunda kısmen devam etmektedir.

i,kpndpy p.l.

.li.3

Bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin bir arması yoktur. Resmi dairelerin, devlete ait kıymetli evrakın, milli kıyafet ve nesnelerin üzerinde kimliğimizi anlatacak bir armamız yoktur. Halbuki dünyanın pek çok ülkesinde hala arma geleneği devam ettirilmekte ve insanlar onlarla kendilerini ifade etmeyi milli bir şuurla benimsemektedirler. Özellikle Batı Avrupa ülkeleri armaya büyük önem atfetmekteler ve

onu, kendi tarihleriyle olan bağlarını korumaya vesile kılmaktadırlar.

Biz tarihimizle bağlarımızı kopardığımızdan olsa gerek Cumhuriyet'ten sonra yeni bir arma icad etmeyi hiç düşünmedik ve dahi düşünmüyoruz. Bayrağımızın üzerindeki ayyıldız bir arma değildir.

Arma günümüzde bir topluluğu (aile, millet vb.) temsil etmekten çıkıp yalnızca ticari firmaları temsil etmeye başlamış. Halbuki armalar tarihe bırakılacak yadigarlardandır. Arkeolojik araştırmalarda büyük önemi vardır. Eski kitap ciltlerinde, savaş malzemelerinde ve özellikle ilk armaların yüz gösterdiği eski kalkanların üzerinde, devlete aİt eşya ve mekanlarda, tab akl ar, mobilyalar, ibadethaneler, taşıma vasıtaları(arabalar, gemiler vs.), kapılar, mimari yapılar ve daha başka bir sürü yerde karşımıza çıkan eski armalar, geçmiş zamanların tarih sını;!arını tesbitte yahut tarihin akışını motiflerden okumakta önem arz ederler. Ağaç, metal, taş, kumaş vs. sonradan kıymet ve resmiyet atfedilen her nesnenin üzerindeki armalar, ait olduklarıtoplululuklara dair bilgi hazineleri, arşiv belgeleri sayılır. Gerek mülkiyet, gerekse dekoratif süsleme maksadıyla gittikçe anıtlaşan armalar, nesnelerin nüfus kütü

2..5.A

k.hv. mnl."

i,k.nd., p'l,

2..5..5

ğü sayılabilir. Söz gelimi Osmanlı armasının içinde yer alan tuğlalar (-ki tuğla, armadan farklı olup yalnızca hükümdarın imzası yerine geçer-) her padişah zamanında değiştiğinden, biz bugüne ulaşabilen armalara bakarak, asar-ı atika sayılan her türlü malzemenin dönemini tesbit edebilir, dolayısıyla onlar üzerinde sosyolojik, sanatsal ve folldarik etütler geliştirebiliriz. Özellikle sanat tarihçileri için paha biçilemez eserler olarak değerlendirilen armalar, sanatı olduğu kadar insanı da bir topluluğun içine yerleştirir ve o topluluğu da bir millete mill eder. Dahası, armalarına bakarak milletlerin tarihi mukayeseleri de yapılabilir ve maalesef Türkiye Cumhuriyeti, geleceğe yönelik tarihine dair böyle bir gayret içinde değildir. Farkına varamıyoruz ama galiba milli hafızamızı kendimiz siliyoruz.

Hani diyorum bir milletvekili bu konuda bir kanun teklifi verse de İstiklal Marşı için vaktiyle açılan yarışma gibi milli bir arma yarışması

düzenlense!.. Hem kimbilir, kendimizi bir türlü anlatamadığımız dünyaya belki armamız bir mesaj verebilir.

Berceste:

Leb zikrtk amma ki gönül fikr-i cihanda Kaldı arada sübha-i mercan müterеddid Nabl(ö.1712)

ılı

DudaktaAllah adı, gönülde dünya sevdası. Eldeki mercan tesbih ise hangisine uyacagını şaşırmış vaziyette.

ılı

ili

ii))

"o

li.&.

kahv. mo!a"

Alaturkadan Alafrangaya

Alaturka (alla Turca) ile alafranga (alla Franca) kelimeleri ltalyanca'dan.alınmadır ve birisi "Türk usulü, Türk töre, adet ve hayatına uygun" manasında, diğeri de bunun karşıtı olarak "Frenk usulü, Frenklerin adet ve hayatına uygun" anlamında kullanılır (Alabrus traş, alakaTt yemek ve alabora olmak gibi kelimelerde de yine aynı kelime mantığı vardır). Şimdilerde birincisini daha ziyade musıki, ikincisini de tuvalet ile birlikte kullanıyoruz (Alaturka musıki, alafranga tuvalet). Bugün pek bir değer ifade etmeseler de bu iki kelimenin Osmanlının son asırlarını dolduracak kadar ma'şefi vicdanda yer edinmek için çatışıp durdukları, bugün olmadığı kadar dillere düşüp gündelik hayatın iki zıt ucunu temsil ettikleri ve bazı toplumsal sancıları başlattıklarını biliyoruz.

Tarihimizin belli devirleri, alafranga ile alaturkanın amansız mücadelesine şahit olmuş ama ne yazık ki bu mücadelede asıl ilgilenilmesi gereken ve alafrangalaşmanın şart olduğu alanlar hiç nazar-ı itibara alınmamıştı. Yani alafrangalık, giyim kuşam ile dış görünüş ve davranışlarda içeri; ilirnde ve teknotojide dışarı durumdaydı. Bugün "Frenklerden en ziyade hissemend olduğumuz (n medeniyet alameti nedir?" diye sorulsa, hiç tereddütsüz "Kılık kıyafet ile teşrifattır (protoko!)" cevabını verebilirsiniz. Yani alafrangalık. Zira tarih boyunca bizim batıyı en fazla taklid ettiğimiz alan, davranış bilimidir.

Koltukta şöyle oturulur, kostümde moda

'<k.nd.. pa la

III

esastır, çatal sol elle tutulur, operaya dürbünle gidilir... vs. Bazılarına göre bizler Orta Asyalı kara bıyıklılar olarak bilimi ve teknolojiyi olduğu kadar medeni olmayıda elbette batıdan öğrenmek zorundayızdır (1). Frenk gibi giyinrnek. frenkçe konuşmak, frenk gibi yürümek, frenk gibi gülrnek, velhasıl her hususta frenk gibi davranmak gerekir. Dokuzuncu Senfoni dinlemeden alafranga olunamayacağı aşikardır. Yoksa medeniyetten söz edilebilir mi(?).

li.8.

k.hvp mnl."

Alafrangalık Serüvenimiz

Orta Asya Türk imparatorluğunun milli mirası üzerine kurulan Osmanlı devletinde Bey'lerin sade bir hayat yaşadıkları ve töre'nin yaptırım gücü bilinmektedir. Söz gelimi Osman Bey'in Söğüt ve Eskişehir'de oturduğu evlerin ancak üç dört odası vardı ve şüphesiz töreden gayrı tekellütatlı bir teşrifatı bulunmuyordu. Beyliğin devlete tahavvülü sayılan Murad Hüdavendigar ve Yıldırım Bayezit zamanlarında, töreye ilaveten tamamen milli çizgiler taşıyan bir kaideler, hizmetkarlar ve giyim-kuşam usulü benimsenmeye başlanmıştı. Bu dönemde artık hizmetkarlar, cariyeler, rütbesine göre giyinen insanlar, mevkiine göre

davranan devlethllar sahnededir. Hatta teşrifatçılar (protokol müdürleri) bile işbaş.ındadır.

Fatih, İstanbul'u aldıktan sonra milli temeller üzerine inşa edilmiş bir düsturlar zinciri oluşturmuş ve tam iki yüz elli sene boyunca bu teşkilat ve teşrifat aynı kalmıştır.

Gerek eski Türk töresi, gerekse Osmanlı'nın kendine has haşmeti ile zenginleşip genişleyen bu teşrifat usulündeki ilk önemli değişim ve başkalaşma Lille Devri'ne rastlar. Frenklerin dünya siyasetinde söz sahibi olmaya başladıkları bu yıllarda (1703-ı 730), yabancı misyonların ve batılı elçilerin kılık kıyafetinden hill ve gidişine; usul ve erkanından yol yordamlila her şey Osmanlı sosyetesi tarafından taklid edilmeye değer bulunur. Çok yavaş

seyreden.bu değişim, Sultan III. Selim zamanın

11&

i,kpndpy p'l,

2..5JJ

ılı

da (ki aradan yaklaşık bir asır geçmiştir) ikinci bir alafrangalık dalgası ile ivme kazanır ve hızını arttırarak

Osmanlı ülkesini bombardımana tutar. Artık frenk adet ve görenekleri gündemdedir ve II. Mahmud devrinde, devlet protokolü başta olmak üzere bütün üst tabaka, alafrangalığın sarhoş edici hafifliğine kapılır. Ancak ne kapılış!.. Avrupa'ya has ilim, sanat, teknoloji bir kenarda kalakalmıştır ve yalnızca modalar ile protokol yöntemlerine itibar edilmektedir.

Nihayet öldürücü darbeyi Tanzimat hareketi vuracak ve taklid etme duygusu, gemi azıya alıp talihsiz nesilleri çiğnemeye başlayacaktır. Nitekim bizdeki asıl alafrangalık bu son iki dönemin eseri olarak hilla benliğimize yapışık yaşar.

Söylediklerimiz yanlış anlaşılmasın; biz alafrangalığa,karşı değiliz; bilakis alafrangalığın yarım bırakılmasına karşıyız. Yani k(ibukta alafrangalık kadar özde de alafrangalığı, gösterişte batı taklitçiliği kadar bilimde de batıyı örnek almayı isteyenlerdeniz. Yalnızca zahiri (suret, kalıp) taklid edip, balını (siret, ruh) dışlamaya karşıyız; zarfın yanında mazrufa da itibar edilmesine teşneyiz. Yoksa bu Yemliha uykusundan asla uyanamayız.

01

z..u

k.hvp mnr."

Serceste:

Js1dm imiş devlete pa-bend-i terakki Evvel yoğ idi işbu rivayet yeni çıktı M_wenn_anMerokh_iş_kde Ej1cdr-ı frenge tabiiyyet yeni çıktı ZiyaPaşa (ö.1881)

Devlenn ilerlemesi için ıslamiyet ayak bag, oluyor muş. Evvelden böyle bir iddia yok idi. Bu rivayet de yeni çıktı.

(Sonra da) her işimizde özümüzü inkar ederek [renk/ere tabi olmak da yeni çıktı.

i,konnpr pal.

li.1

Om Mani Padme Hum

Asaf Halet Çelebi'nin temasını doğu mistisizminden alan şiirlerinden birinin ve bu şiirini de içine alan kitabının adı "Om Mani Padme Hum" dur. Bu söz, dünyanın damında oturan Lama rahiplerinin bir duasınısimgeler. Şöyledir: OM : Evrenselliğin tecrübesine ve yoluna sığınıyo rum. Ta ki...

MANİ : ... ölümsüz ruh cevherimin aydınlığı... J PADME: ...uyanan şuurluluğun derinliklerinden sıyrılsın...

HUM: ... ve ben, ten karesinden kurtulmanın vecdi içinde, sonsuzluğa doğru sürüklenip giderim.

o

ZJi.2

i<k.nd., p'l,

LU

k.hv. mn I."

Tarihte Bir Sahra iftarı

Konağın Gerçek Sahibi

oEski gazetelerin sayfalarını çevirip başlıkları okumanın ne keyifverici bir tarih gezintisi olduğunu erbabı bilir. Her alandaki değişimin baş döndürücü hızınıen iyi yakın devir gazetelerinin sütunlarında görebiFrsiniz. Geçen gün Akşam

gazetesi koleksiyonuna, bakıyorduk. 8 Mayıs 1922 tarihli nüshasında şöyle bir haber gözümüze ilişti:

"Büyük MaarifMeclisi azasından Ziya Bey'in teşebbüsüyle hazırlanmış olan

"Okmeydanı'nda if tar" merasimi dün gece pek parlak bir surette yapılmıştır.

Sekiz on mektebin talebesi o akşam ellerinde Osmanlısancakları olduğu halde Kasımpaşa'ya gitmişler ve mekteplilere katılan binlerce halkla beraber akşam namazını Kasımpaşa Camii'nde kılmışlardır. Ondan sonra meşaleler yakılarak Kasımpaşa yoluyla Okmeydanı'na varılmış ve tahminen sekiz bin kişinin iştirakiyle

orada karavanalar içinde götürülen et, helva, sebze ve maruldan ibaret yemekle sahra iftarı yapılmıştır.

lftardan sonra taleb e, aralarında neşideler okumuş, marşlar söylemiştir.

Okmeydanı'nda bu esnada bir polis kıtası ve bir jandarma müfrezesi de hazır bulunmaktaydı.

Sonra ardan hareketle yollarda mahitaplar (may

tap) ve havai fışekler yakılarak avdet edilmiştir. Talebelerin geçtikleri yerler bayraklar ve çiçeklerle süslenmiştir. Baruthane önünde bahriye mızıkasi tarafından

istikbal olunmuşlardır. Daha sonra Galata'da merasime nihayet verilmiştir."

Şimdi de ramazan çadırlarımız var!

Tanzimat'ın en önemli siması olan Mustafa Reşit Paşa'nın eşinden yana dertli olduğunu bilmeyen yoktur. Paşa, kıskançlığı dillere destan olan bu hanımından dostlarına her fırsatta şikayet eder dururmuş.

Yaşanmış vak' adır; Paşa, eski sadrazam Benderli Selim Paşa'nın Ağayokuşu'ndaki konağını pek beğenirmiş. Bir gün buranın satışa çıkarıldığını duymuş ve hemen adamlarını gönderip müşteri olmuş. Oysa konak o çevrede uğursuz diye bilinir, hakkında bin bir türlü ecinni hikayeleri anlatılırmış. Reşit Paşa'nın eski dostu Şerif Abdülmuttalib Efendi durumu bildiğinden kendisini uyarmak istemiş ve bir sabah Paşa'nın yalısına uğramış. Söz sırası gelince,

- Aman Paşa hazretleri, demiş, siz bu konağı bil" mezsiniz. Şimdiye kadar sahiplerine hiç uğur getirmedi. Kim sahip oldu ise yakın vakitte ya bir kazaya kurban gittiler; ya felaketten başlarını kurtaramadılar.

Reşit Paşa önce bu sözlere aldırış etmemişse de arka daşının ısrarları uzayınca sırtını sıvazlayıp şöyle demiş:

- Efendi hazretleri, siz hiç merak buyurmayınız. Ben onu satın alırken tapusunu hanımın üzerine çıkartacağım.

2..u.

ok.hv. mn!..ı

Berceste:

Hdlsiz k/U ile irfdn-ı Hudd girmez ele Mdlihulyd ile müflis kişi Kdron olmaz Nesib-i Mevlevi (XIX asır)

Kuru laftarı bırakıp icraata başlamayıncaAllah'ın ilahi [eyzinden nasib almaya imkan yoktur. Bol bol hayal kuran züğürdün Karun gibi zengin olabilecegini sanmak abestir.

i,k.nd., p.'.

ll.5

Suçlunun da Böylesi

Hakim yumuşak bir eda ile hırsıza sormuş:

- Sen bu efendinin cebinden gümüş tabakasım

aşırmışsın, öyle mi?

Hırsız bu mülarİm tutumdan istifade için yılışıp in kar yolunu seçmiş:

- Haşa efendim! Ben yankesici değilim; bunu hiçbir zaman kabul edemem ve hatta şahsıma hakaret sayanm. Bendeniz,

efendiyi ahbabımdan biri zannetmiştim de latife olsun diye haberi olmadan almıştım.

- Peki efendinin ahbabından olmadığını anladığın vakit niçin geri vermedin?

- Efendim, belki latifeden anlamaz da beni yanke sici zanneder diye saklamaya mecbur oldum.

2JL6.

okahve mola<ı

!i\

Dilenciler

"Koca Ragıb Mehmed Paşa Mısır valisi olup Bulak'a vardığında merasim ile karşılandığı sırada yolunun üzerine sayısız dilenci sıralanmış. Paşa bunları görünce görevlilere sormuş:

- Bunlar saraya varıncaya kadar böyle kesret üzere midir?

- Beli. EsIMınız zamanında dahi bunlar böyle dizilirler; iki taraftan beşer onar adam bunlara sadaka verirdi.

ııj\

iii

Paşa hayret içinde çıkışmış:

- Bunca dilenciye akçe yetiştirmek ne kabil? Eğer bunlara sadaka verilmek lazım gelir ise saraya varınca biz de sadakaya muhtaç olup üst başlarında durmamız iktiza eder.

Rahmetullahi aleyh!

i<kpnr!pf pa la

III

Kitap Sevgisi

Sizce kitap sevgisi nasıl anlaşılır?

Kitabı örselememek, yıpratmamakla mı? Satırlarını çizmemel<, kenarlarına bir şeyler yazmamakla mı? Onu güzel raflarda, göze hoş

görünecek şekilde muhafaza etmekle mi? Dostlarından bil_ kıskanmak, kimseye ödünç vermemekle mi?

Belki!. .

Ama bence bir kitap, alır almaz içindekiler tedkik ve tetebbu *diliyorsa sevilmiş sayılır. Hürmet edilen bir bü*ğünüz gibi zaman zaman ziyaretinde bulunursak sevm.iş oluruz kitabı. Emrinden çıkılamayan sevgililer mis<ı.li bir dediği iki edilmeyerek, söylediklerine çok zam<ı.n iyi niyetle yaklaşılarak sevilir o.

Bunun bir adım ötesinde bir kitap, saatlerce onunla konuşar<li<, sohbetinde zamanı unutarak sevilebilir. Hani uzun Zaman ayrı kalınmış bir sevgiliye özlem duyuyormuş _ibi; hani bizi irşad ve ihya hususunda kendisine muhtac olduğumuz Dir mürşide teslim olmuş gibi, hani YÜZüne bakınca gönlümüzün aydınlandığı can dostlaruhlzı arıyormuş gibi; hani elimizden tutup bizi, bütün sıkıntılarımızı unutacağımız bir iklime götürecek rehberimize kavuşmuş gibi yüreklerimizi açtığımızda,

evet işte o vakit bir kitabı gerçekten seviyoruz demektir.

Anla.tırlar, halifelerden biri gecenin bir yarısında kendisiyle sohbet etmek üzere bir alimi yanına istemişti. Bizmetkarı alimin yanına varınca onu, etrafına o

'ii

LiB.

kahvp mol..,

LU

i.kpnrl.r p.'.

dizdiği kitapların arasına oturmuş, mütalaa eder vazi yette buldu. Halifenin emrini tebliğ ile dedi ki:

- Efendim, mü'minlerin emıri sizi çağırıyor.

- Söyle halifeye, dedi alim, şu anda yanımda hüke madan bir grup dostum var; onlarla konuşuyorum.

Sohbetimiz bitince gelirim.

Hizmetçi halifenin yanına geHp durumu anlatınca halife,

- Hayret!.. Yanındaki alimler kimlerdi acaba?!..

diye sordu. Hizmetçi şaşırdı ve dedi ki:

- Va1lahi ya emıre'l-mü'minın, yanında hiç kimse cikler yoktu.

Halife bunu duyunca hiddetlenip alimin derhal hu zura getirilmesini emretti ve güya onu mahcup etmek için sordu:

- Kimdi o yanındaki alimler (?)

Alim hiç istifini bozmadan şür diliyle şöyle cevap verdi:

"- Ey mü'minlerin emıri! Onlar, konuşmalarından bıkkınlık duymadığımız, gıyaben ve yüzyüze de olsak

emniyetli ve tehlikesiz;

Başbaşa kaldığımız zaman o tatlı sözleri, üzüntüle ri alıp götürmeye yardımcı ve destek olan;

Kendi ilimleri ile bizi, öncekilerin bilgi, akıl, edeb ve doğru görüşlerinden yararlandıran arkadaşlardır; Onlar, ölülere benziyor dersen yalan söylemiş 01

mazsın; yok onlar diridirler dersen de asla yalancılkla itham edilmezsin."

Halife onun kitaplardan bahsettiğini anladı ve ge cikmesinden dolayı kızmadı, bilakis iltifat ve ihsanda bulundu.

oPadişahım Çok Yaşa!

Alkış kelimesinin sözlüklerdeki anlamı "Bir şeyin beğenildiğini, hoşa gittiğini anlatmak için el çırpmak ya da o yolda sözler söylemek"tir. Ancak eski lugatlar 'alkış tutmak' ile 'alkış okuma'yı daima birbirlerinden ayırmışlardır.

Bize göre alkış tutmak afacan bir çocuğun klas bir hareketini el çırparak övmek ise, alkış okumak da bir sanatçıyı 'Yaşa, var oH' sözleriyle onurlandırmaktır.

Tarihl manasıyla alkış, "Padişahlar ile vezirler hakkında, halk tarafından hep bir ağızdan söylenen dua sözleri" dir. Eskiden bayram merasimlerinde, cuma selamlIklarında ve muhtelif kutlamalarda bu tür temenniler sıkça duyulur imiş.

Vaktiyle okunan alkışlardan bazıları şu türde sözler ihtiva eder: Padişahım çok yaşa! (Bu alkışta 'sen' kelimesi yer almamakta ve baktığımız tarihı kaynaklar da alkışın 'Padişalıım sen çok yaşal' şeklini zİkretmemektedirler. Sayın Aksın, alkışın hedefi sapmasın diye bu zamiri bil hassa eklemiş olmalı.)

(jmr ü devletinle bin yaşa!

Aleyke avnillah (Allah yardımcm olsun)! Uğurun açık; ikbalinfüzun olsun!

Devletinle bin yaşa!

LiD.

k.hvp mo/."

Maşallah!

Gururlanma padişahımsenden büyük Allah var!

El çırparak yapılan alkışlar da tıpkı okunan alkışlar kadar övgü anlammda olumlu mana ihtiva eder. Bu durumda bir kişi yahut olayı protesto için alkış tutmak; yahut bir cenazeyi alkış ile uğurlamak gibi nevzuhur uygulamalardan istihzalı bir mana anlaşılmak gerekir: Protesto edilen kişiye "Tebrik ederiz, pek doğru yaptm!" yahut ölene "İyi ki öldün de kurtuldun (veya kurtulduk)!" der gibi!..

i,kpnnpr p'l,

UJ

Berceste:

Dermiş hakim, bilmediğim nesne kalmadı Dünyayı bildi, kendini biçare bilmedi Ruhı (ö.1606)

Ahkam kesip duran o zavallı, "Bilmedigim şey kalmadı" diyormuş. Zavallı, bütün dünyayı bilse ne çıkar, kendini bilmedikten sonra!..

no

uz

kahvp mn!."

Çalınacak Ney

Bahariye Mevlevihanesi şeyhi Fahreddin Dede müridleriyle Topkapı Sarayı'nı geziyormuş. Hazine Dairesi'nde yaprakları zebercetten ve taneleri pırlantadan bir Üzüm salkımı görmüşler. Arasında da som altından bir küçük ney bulunuyormuş. Dede dayanamayıp

nükteyi yapıştırmış:

- Gördünüz mü erenler, çalınacak neyi?!..

oıııııııııııı

i,kender pa la

1.il

_Berceste:

Olmuş o kadar halk-ı cihlln mekrde üsıad Kim sdbıka-i şöhreti şeytdn unutulmuş

Nabf (ö.1712)

Insanlar hilekdrlıkta o kadar usta olmuşlar ki şey tanın bu hususta ki eski şöhreti unutulup gitmiş.

2..li

k.hvo mnl."

Şeb-i Arus

Mevlana hazretleri son şiirlerinden birinde "Bu gece bana benzeyen bir arkadaşla beraber çimenlerin üzerinde meclis kurmuştuk. Orada içki, ışık, mutrib, hepsi vardı. Keşke yalnız Sen olsaydın da bütün bunların hiçbirisi olmasaydı." diye gerçek Sevgili'ye vuslat arzusunu dile getirmekteydi. Bundan birkaç gün sonra rahatsızlandı. Selçuk Sultarılığı'nın iki hekimi nabzını tuttular, ancak görünüşte hiçbir

rahatsızlığını bulamadılar. Can dostu Sadreddin kendisine "Geçmiş olsun!" demiş ve Hak'tan şifalar dilemişti. Aldığı cevap şöyle oldu:

- Bundan böyle şifa sizin olsun. Sevenle Sevgili arasında zardan bir gömlek kaldı. Nurun nura kavuşmasını istemez misiniz? Ben benden soyundum; O hayalden soyundu. Şimdi vuslat sahasının son sınırında salınmadayım.

Ertesi gün gerçekten de nurun nura kavuştuğu gün oldu. Kendi verdiği isimle bu bir şeb-i arus idi ve o an için yine kendisi şöyle demişti:

- '_Es-Sala!" narası gelince, biz raksederek gideriz kapıdan!..

Mevlana buyuruyor ki:

Ey aşıklar, ey aşıklar, kadehimi kaybettim. KadeWe

re sığmayan o şarabı içtim. Gül yüzlülerle gül bahçesi gibi açılıp gülüyorum; kış gibi soğuk münkirlere karşı da kışa dönmüşüm, donmuş buz kesilmişim. Bir gün _i'

i<kpndpr p'l,

z..l.5

"uolur da yüzünün aksi sararmış yüzüme vurursa, çehrem, Anadolu güzellerinin yüzleri gibi parlar, ay kesilir ve siyah yüzlülükten kurtulurum.

- Vakit daraldı; yürü, yürü, yola çıkmak saati geldi çattı, dersen bana, derim ki;

- Sen bu sözü diri olana söyle. Ben canımı Hakk'a ısmarlamışım, çoktan ölüp gitmişim ben!... Yaşayan ölülerden olmamak için!... (Mesnevi'den) o

u.6.

kahvp mn!.<ı

Ağız Kapalı EUmiz Boş

Lamii Çelebi (ö.1532) XVI. yüzyıl Divan şiirinin Bursa'daki temsilcisidir.

Tasavvufi kimliği ile şairliği atbaşıyürüten, nesir eserleriyle ve tercümeleriyle de Osmanlı kültürünü asırlarca etkileyen Lamii'nin en ünlü kitaplarından biri de Abdurrahman Cami'den yaptığıNefehatü'l-Üns Tercümesİ'dir.

Kitap, erenlerin hayat hikayeleri ve menkıbelerini konu alır. Lamii, eseri yalnızca tercüme €tmekle kalmamış, Anadolu evliyalarınıda ilave ederek ölümsüz bir kaynak eser ortaya koymuştur. Aşağıdaki menkıbeyi oradan naklediyoruz:

"Şeyh Necmüddin Ali buyuruyor ki:

. - Zaman zaman ziyaretime gelen bir kadın vardı. Kalb gözü açık bir hatundu.

O sıralar elim biraz dardı ve o, bu halimi biliyordu. Evirnde bir iki göz ambar vardı. Eğer Allah, hububattan arpa, buğday gibi bir şey verirse o ambarlara koyardım. Şimdi ise onlar boştu. Kullanılacakları zamana kadar temizce dursunlar diye ağızlarını kapatmıştım. O kadın içlerinde bir şey var zannetti ve bana dedi ki:

- Madem ki elin dar, niçin şu ambarların içindeki lerden azık edinmiyorsun?

-Boşonlar.

- O halde niçin ağızlarını kapatıyorsun?

- Temiz dursun diye.

Kalktı, onların kapaklarını açtı ve şöyle konuştu: i,k_nn_, pa la

il1

- Bunlar, ağızları kapalı olduklaı:ı için boştur. Eğer ağızları açılsa, onlar da aç ve açıkolan ağız gibi olurlar, Hak Taala da o ağızın rızkını gönderir.

ihtiyaç vakti gelince, her şeyin rızkını yine kendisine münasip bir şeyden eriştirir.

O kadın bu işi yapınca çok geçmeden Allah p ambarlara o kadar buğday gönderdi ki, bölmelerin hepsi doldu taştı."

ct

2.II

kahvp mnla..

Elçi Peşrevi

Türk sanatları içerisinde en köklü geleneklere sahip alanlardan birisi de musoodir. Çünki mehter musoosinin eweliyatı bin yılı aşkın bir zamana kadar uzanır. Osmanlı devleti, ilk gününden itibaren mehter ile tanışık yaşamış, dolayısıyla musıkinin de asla dışında kalmamıştır.

*

Osmanlı mehteri bütün asırların birikimleriyle gelişe gelişe XVIII. asırda nadir bir mükemmeliyete erişir. Bu asırda artık Türk mehterhanesi Avrupa'da ses getirmekte, mehter musıkisi de Avrupalı musıki adamlarınıetkilemektedir. Çünki bu asırda elçiler sık sık mehter eşliğinde kabul edilir; hatta yabancı ülkelere giden elçilik heyetleriyle birlikte bir mehter takımı da gönderilir olmuştur.

Özellikle 1699 Karlofça Barış Andlaşması'ndan sonra yabancı ülkeler ile sık sık elçiler düzeyinde görüşmeler, sözleşmeler, anlaşmalar vs. hızlanmış, bütün bu siyasi faaliyet gurupları arasında değişik katlı mehter takımları da yer almıştır. İşte bu dönemlerin hatırası olarak Mehterhane de özel bir marş

besteler: Elçi Peşrevi.

Tarihte Türklerin, Kantemiroğlu (1673-1723) dedik _ leri bir zat vardır. Uzun müddet Boğdan Beyliği yapan bu zatın asıl adı Demetrius Cantemir'dir. Enderun'da Türk musıkisi tahsil etmiş ve bilahare yazdığı kitaba bu konuda yaptığı ciddi çalışmaları da ilave etmiştir. Kitapta, Türk musıkisi sesleri için icad ettiği bir nota ile o i,k.nd., pal.

2..1.B

i<

devir saz eserlerinin notalarını da vermektedir.

Elçilik Peşrevi yalnızca törenlerde icra olunan muhteşem bir marştır. Irak makamında ve harbi düyek usulünde bestelenmiş olan peşrev, askeri marşlarımız arasında da seçkin bir yere sahip imiş. O kadar ki oradaki ezgiler ve geçişler pek çok Avrupalı musıki adamlarına parmak ısırtmıştır. Özellikle İstanbul'da icra edildiği zaman Osmanlı'nın bütün ihtişamını omuzlayıp elçilerin ruh hallerine tesir eder ve adeta görüşmelere Osmanlı lehine zemin hazırlarmış.

Evliya Çelebi'ye göre bunu çalan mehter takımında, her biri bir hamam kubbesi kadar olan 150 çift deve kösleri, fil kösleri var imiş. Bayram gün ve geceleri ile saray düğünlerinde bu peşrev, on sekiz devletin elçileri huzurunda İcra edilirmiş.

Mehter teşkilatı 1826 inkılabı ile feshedilmiş ve bir daha Türk coğrafyasında Elçilik Peşrevi duyulmamıştır.

Bizce ilginç olan husus, mehterin tam da altın çağını yaşadığı bir sırada -ne akla hizmetse-feshedilmişolmasıdır. Bizim bıraktığımız noktada bu köklü geleneğin mirasına Batılı müzisyenler konacak ve onun melodileri arasından harikalar çıkaracaklardır. Elçilik Peşrevine gelince, onun üçüncü hanesi yaklaşık bir asır sonra Fransız bestekar Georges Bizet'nin (18381875) nolu Arlesienne suitinin Farandolu bölümünde

ihya edilecek ve musıki tarihine geçecektir. Ama Türk kimliğiyle değil; Fransız kimliğiyle!

Hep olduğu gibi!..

ii,

'o

o

.2..8..D.

kahvp mora"

i.k.nd., pala

2..u

Yusura Ayna Yaraşır

Hz. Yusuf Mısır'a h_ümran olunca bir dostu kendisine bir hediye götürmek istemiş. Aramış, taramışama aynadan gayrı bir münasip hed_ye bulamamış. Huzura varıp demiş ki:

- Efendim, sizden güzel bir şey bulamadım ve size bu aynayı getirdim. Ta ki bakınca yine güzelliğinizi seyredesiniz.

Hz. Yusuf bundan pek hoşlanmış.

Berceste:

Batıl hemişe hatıl u merdUddur velı7

Müşkil budur ki stlret-i haktan zuhur eder Bakı (ö.1599)
Batıl, her zaman için kötü sayılmış ve dışlanmıştır. Ancak gel gör ki zamanımızda hak suretinde ortaya çıkıyor. Asıl mesele bu!..

***

Acaba diyorum, eskiden sevgililere ayna hediye edilmesinin ve gelinlik kızların çeyizine ayna koyma geleneğinin bu neviden iltifatlarla bir bağlantısı var mıdır?!..

ıııııııııııı

zız

kAhv. mnlA<I

W'

indeks

Berceste:

Yıkar bir günde neccar, ettiğin bünyadı biryılda Gücü ta'mır-i dildir, sehldir hdtır-şikenlikler

Rdşid (ö.1735)

Dülgerin, bir yılda tamir ettiği binayı bir

günde yıkması mümkündür. Öyle ya, gönül kırmak da işin kolay olan kısmıdır; asıl zor olan o gönlü tamir edebilmektir.

ıı'

Abdal Musa, 97

Abdullah ibn Kays, 94

Abdurrahim Efendi, 14 Abdurrahman Cami, 276
Abdurrahman Efendi (Çerkes), 184

AbdOlhamid (sultan, ikinci), 127, 129,

156, 157, 225 AbdOlmecid(sultan), 225, 229 Adem (Hz.),
176, 181

adım, 82

Afrodit heykeli, 50

Afrodit, 50

Ahlat Mahallesi, 145

Ahlat Oğuzları, 144

Ahlat, 144, 146

Ahlatlılar, 144

Ahmak ve Da/gm/ar Kitabı, 119 Ahmed (su,ltan, birinci), 33,
63 Ahmed (sultan, üçüncü), 64 Ahmed Ataullah Efendi
(Tayyarzade), 51 '

Ahmed Çelebi (Kemalpaşazade), 54,

57,118

Ahmed Paşa (i. Ahmed devri başdef

terdarı), 33 Ahmed Rasim, 186 Ahmed SüheyIT, 22

oAhmed Paşa (Gedik), 213, 248 Ahmed 'fesevT (Pir-i Türkistan), 97 Akdeniz, 252

Akmescit, 188

Aksaray, 71, 110

Aksın, 269

Akşam gazetesi, 262 Akşemseddin, 118

alabora olmak, 256

alafranga, 256

alafrangalık, 259

Alageyik filmi, 97

alaturka, 256

Alevi dedeleri, 126

AIT (Kırımlı), 200

Ali Efendi (Ruscuklu), 184

AI-i Osmar, 38, 118

Alkan, Ahmet Turan, 31

alkış okuma, 269

alkış tutmak, 269, 270

alkış, 269, 270

Alparslan,S

Alsibiades, 91

A/tm Işık, 96

Amerika, 142

Amerikalı, 142, 143

Amerikan tarihi, 142

LU.

ok.hv. mol."

Amicis, Edmond de, 65

Amnikos, 228

Anadolu bacı, 238

Anadolu, 18,37,45, 110, 153,200,

214,234,245,246,275

Anka, 164

Ankara kalesi, 92

Ankara, 40, 92, 156

Arap, 129

Arapça, 18, 85, 94, 224, 226, 232,

245,247,249

Araplar, 130

Arif Paşa (MDşir), 127 Arlesienne, 279

arpa, 82

Arseven, Celal Esat, 228, 245 asar-ı atika, 43

asesbaşı, 60

Ashab-ı kiram, ıo6, ıo7

Ashab-ı Suffe, 41

Asım (Motercim), 252

Asya, 245

Asyalı, 155

Aşık Paşazade, 114

Aşkı ılyas Çelebi, 150

Atinalı,91

Atmeydanı, 227

atrium, 244, 245, 247

Avrasya, 97

Avrupa, 18, 70, 143, 156, 259, 278 Avrupalı, 278, 279

avula, 245, 246

ay agılı, 246

ayak ikramı, 96

ayak, 82

ayak-ı meyan, 82

Ayasofya Medresesi, 184 Ayasofya, 172, 233

Ayete'l-kürs_ 42

Aynı, 181

Baba ılyas, 80

BabDrlDler, 153

Babürname, 120

Bagdat, 22, 118

Bahariye Mevlevlhanesi, 272 Bahçesaray, 188

Baki, 202, 281

Baki-i Şerif, 186

bakır sikke, 225

Bakırköy Hastahanesi, 74 Bakırköy, 74

Balibilen Dili, 32, 34, 35 Balkanlar, 37, 70

Bartlett, William H., 240

Batı Avrupa, 253

Batfalname, 115

Bayburt, 110

Bayezid (medresesi), 184 Bayezid (semt!), 71, 126, 237 Bayezid (sultan, ikinci), 64, 213 Bayezit (Yıldırım), 118, 258 Bedesten, 232, 236

Bedr-i Dilşad, 181, 2Q9 Bedros Bagl,99

Bektaş Ocagı (Hacı), 37 Bektaş Veli (Hacı), 124 Bektaşi babası, 126

Bektaşi fıkraları, 126

Bektaşi tekkeleri, 125 Bektaşi, 85, 124, 125, 127, 128 Bektaşilik, 124

BeldetD's-seıasil, 92

Beyatlı, Yahya Kemal, 182 Beykoz, 228, 229

Beykoz-karı, 62

Bilge Kagan, 98

Bineger (Geyik avcısı), 97 Bizans, 48, 50, 111

Bizanslı, 48, 51, 64, 228 Bizanslılar, 48, 64, 228

Bizet, Georges (Fransız bestekar), 279 Black Stockings (Kara Çoraplar), 155

Bogaz: bkz. Bogaziçi

Bogaziçi, 38, 91

Bogdan Beyligi, 278

Boppe, A., 65

Bornova, 155

Bortaçina, 120

Bostan, 12, 38, 184

Bozgeyik Dede, 97

Bozkurt, 120

Börteçine, 120

Budist, 98

Bulak,266

Bursa, 38, 79, 80, 188, 276 Burtaçino: bkz. Börteçine

BDngDI, Nurettin RDştO, 230, 233, 234 BDyDk Maarif Meclisi, 262 BDyDkçekmece köprDsD, 241

Cabir (sahabe), 115, 117

ca bir b. Hayyan, 163

Cami, 184

Canıbeg, 175

Care, 91

Casablanca, 110

Celali,45

Celill,207

Cem (Sultan), 113

Cenab-ı Faruk: bkz. Ömer (Hz.) Cenap Şahabettin, 31

Cenevizliler, 94

Cengiz Han, 121, 188

Cibril Kapısı, 186

Cumhuriyet altını, 227 Cumhuriyet, 156, 253

çakmak, 132

çekiç, 151

Çemişgezek, 185

Çemişgezekli, 184

çeşme-i bOlbOl, 229

'<k.nd., p.la

2..u

çeşm-i bOibOl, 229, 230

çevgan, 150, 153

Çin, 225

Çin gene, 170

Çinggis: bkz. Cengiz Han

Çiniiier, 225

Çubuklu, 229-230

çuka arşını, 82

Dfjfiu'I-GumOm, 134

Danış, Cengiz, 225

Danyal, Reşat (hariciye memuru), 155 darb-ı mesel, 42, 190

dar-ı beka, ıo9

dar-ı cihan, ıo9

dar-ı dOnya, 109

dar-ı fena, 109

darphane, 224

Daru'l-acez_9

Daru'l-bedayi, 109

Daru'l-beyza, 110

Daru'l-bugat, 110

Daru'l-celal, 110

Daru'l-elhan, 109

Daru'l-eman, 109

Daru'l-eytam, ıo9

Daru'l-fahr, 110

Daru'l-feth, 110

Daru'l-fevz, 110

Daru'l-fOnOn, 109, 111

Daru'l-harb, 109

Daru'l-hilafe (Istanbul), ıo9, 110, 111 Daru'l-huffaz, 109

Daru'l-huld, 109

Daru'l-ikbal, 110

Daru'l-imtihan, ıo9

Daru'ı-Islam, ıo9

Daru'l-istihzar, 109

Daru'l-it'am, 109

daru'l-kDtOb, ıo9

daru'l-mesai, ıo9

ıIIIIIIIIII.II.

2

II..Ji

k.hvp mol."

oDaru'l-mescid, 110 Daru'1-muallimat, 110 Daru'l-muallimın, 110 Daru'l-mOsıkl-i Osmanı, 110 Daru'l-mülk(-i OsmanD, 109 Daru'l-mülk, 110 Daru'l-pehlivaniye, 110

Daru'l-ulema, 110 Daru'l-uIOm, 109 Daru'l-vilade, 109 . Daru'n-nasr, 110 Daru'n-necat, 110 Daru'r-rifa, 110 Daru's-saade, 109 Daru's-saltana(t}, ıo9 Daru's-sürOr, ıo9 Daru't-tıbaati'l-amire, 110 Daru'z-zafer, 110 Darü's-selam, 110

DarO'şşafaka, ıo9 DarOs-selam, 110

Davud (Hz.), 181

Dede Korkut, 174

Deh-mOrg, 182

deli,217

Demetrius Cantemir, 278 Demirtaş, 121

Derename, 134

Dersaadet Bankası, 225 Dersiam, 54, 55

Deşt-i Kıpçak, 100 Dipkarpaz, 95

dirhem, 82

Divanu lugafn-lOrk, 133, 225 Divanyolu, 67

Diyarbakır, 45, 110

Diyar-ı Azak, 100

Diyar-ı Mısr, 145

Diyojen, 5

Doğu Türkistan, 166

Doktora Esperanto, 32-33 Dokuıuncu Senfon_ 257

Dünya Kupası, 156

DOrrT, 184

EbO Zer, 107

Ebülvefa (Seyyid), 80

E d -D O rerO '-*MO nfeha bafi'* -MensOre,

181

Edirne, 54, 127, 188,222 Edirnekapısı, 56

Eğri Seferi, 27

Eğri,26

Ekber Yemenı, 43

E/çi Peşrev_ 278

[Io.Hasll, 163

Emrullah Efendi, 73

Enderun, 278

EpikOıyen, 125

Ergenekon, 96

Erkek Öğretmen Okulu, 110 Ermeni, 228

Ertuğrul Beğ, 118

Erzincan, 110

Erzurum, 38, 99, ıoo, 110, 172, 188 Es, Hikmet Feridun, 74

Eser-i Çeşm-i Bülbül, 230

Eser-i Istanbul, 228, 230

Esfail, 55

Eski Eser/er Ansik/opedis_230, 234 Eski Eti, 245

Eski Yunan, 246, 247

Eskişehir, 258

Esma-i Hüsna, 164

Esperanto, 32, 34, 35

Esrar Dede, 47, 84, 85

Evliya Çelebi, 26, 28, 54, 56, 64, 75, 82,91, 92, 99, 118, 144, 152, 153, 172, 279

Fahreddin Dede, 272

falya, 132

i[

falya, 132

Farandolu, 279

Fars, 33

Farsça, 18, 33, 111, 224, 226, 228,

232

Fatih Camii, 198,222,248

Fatih semti, 50

Fatıma, 238

Fatma (Kara), 238

Fecr-i Atı, 156

Fenerbahçe Stadyumu, 156

Ferdı, 182

Ferhiid, 202

Fetava-yı Abdürrahim Efendi, 14 Feyzı Efendi, 222

FIFA, 156

Flondin, Eugene, 240

Florida, 142

folklor, 88, 89

Fransızca, 16

Frenk, 256, 260

Frenkçe, 110, 228, 257

Fuat Paşa (Deli, Müşir), 157 Fundamento de Esperanto, 32 FuzuIT, 194, 243

Galata, 262

GaraibO'n-Nev/idir, 22

Gaspıralı, ısmail, 188

GazaIT Delibirader, 134

gazel, 59, 62, 182, 183, 190

Gazi Giraylar, 188

Gazi Hüdavendigar: bkz. Murad

(Sultan, birinci, Hüdavendigar) Gazneliler, 153

geçiş vergisi (müruriye), 91

geyik avı, 96

geyik donuna girmek, 97

geyik oyunu, 96

Geyikler köyü, 97

Geyikli Baba, 79, 97

;,k-nn_, p.la

III

Geyikli ilçesi, 97

Geyikpınar, 96

Gez Köyü, 100

Giles, Pierre, 240

Girit, 14

Gökbörü, 154

gravür, 240, 242

gOy u çevgan, 150, 151

gül ü bülbül, 200

GO/isfan, 184

Güney Kıbrıs, 94

Güven, Özbay, 153 F Habeşistan, 66 .

Habil, 181

Hacı Giray, 188

Hacı Murad Bağı, 99 Hiidimü'l-harameyn, 118

Hadisaf, 140

Hafız Post, 181

Hafız, 184

Hakem, 59

Hakim Ata, 97

Hala Sultan Tekyesi, 94

Hala Sultan Türbesi, 95

Hala Sultan, 94

Halebı, 184

Halep, 59, 110, 154, 214

Haliç Tersanesi, 26

Halife-i Mısır, 145

Halil Paşa (Sadaret kaymakamı), 227 halkbilimi, 88

Hammamizade, 181

Hammer (Alman tarihçi), 213 Hamza (Hz.), 97

Hanefi, 186

Harem, 245, 247

Harem-i Kabe, 247

Harem-i yar, 247

harım, 246, 247

Harname (Molla Lütfi'nin), 134

2..u

kahv. mnl...

Harput, 110

Harzemşahlar, 153

Hasan (Şeyh), 94

Hasan Efendi (MOzellef), 184 Hasan Paşa (rerik), 157
Haşimf,93

Haşmet, 171

Havva (Hz.), 176

Hayaif, 78

Hayat Tarih Mecmuası, 28, 35, 225 hayran abdal, 85

hayran, 84, 85

hayret, 84, 86

Hayriyye, 182

hayvanı natık, 177

Hayy, 115

Hendek gazvesi, 115

hesab"ı gez (gez hesabı), 82 Hevaf, 134

Hezliyyat, 134

Hikaye-i Geyik, 96

Hilafet sancagı, 250, 251

Hind, 66, 84

Hindli, 66

Hipodrom, 49

Hıristiyan, 124, 200

Hıta, 166

Homeros, 115

Hun, 97

Hunyadi Yanoş, 19

Huten, 150

Huzur münadisi, 234

HOdhüd,176

Hüseyin (Hz.), 153, 154, 158 HOseyin Aga (lhtisap agası), 67 hüsn-i ta'lfl, 202

I. Cihan Harbi, 109

ii. Cihan Harbi, 189

ii. Kosava Savaşı, 19

Itrf, 181

ııııııı

I.P. (ıskender Pala), 234, 235

1.0. Devlet Konservatuvarı, 109 Iblis, 176

ıbn Arabf, 85

ıbn Batuta, 175

ıbn Kemal, 214

IbnO'I-Cevzf, 119

ıbrahim Edhem, 98

ıbrahim Efendi (Peçevf), 60 ıbrahim Müteferrika, 110

ıbrahim Paşa (Defterdarzade), 65 ıbrahim Paşa (Nevşehirli Damad), 64 Idris (aleyhisselam), 181

iftihar nişam, 251

ilm-i simya, 165

imtiyaz nişam, 251

Inciciler kapısı, 233

Inciciyan, 228

ıncili çavuş , 125

Ingiliz lirası, 129

Ingiliz, 155

Ingilizce, 16, 142

ıngilizler, 155, 158

Ingiltere, 155

Isa (Hz.), 91

Isavroz, lion, 51

ıskender, 113

Iskender-i Lülkameyn, 181

Iskiller, 97

Islam Ansiklopedis_ 217

Islam Girayjar, 188

Islam TOrk Tarihi'nin Altm Sahifeler_ 104

Islambol: bkz. Istanbul

ıslamiyet, 260

Ism-i A'zam, 163

Is pir ve Antakya, 110

Israil1 rivayetler, 115

Isram, 176

Istanbul Ansiklopedis_ 228

Istanbul Ansiklopedisi, 228 Istanbul Haliçi, 64

Istanbul Rumiarı, 172

Istanbul Şehir Tiyatroları, 109 Istanbul Oniversitesi, 110

Istanbul ve Karaman Ermenileri, 170 Istanbul, 26, 38, 50, 56, 59, 61, 64, 66,68,69,71, 109, 126, 137, 155,170,172,184,198,214, 219,228,232,235, 240, 258, 279

Istanbulf, 64

Istiklal MarŞı. 254 ıtalya, 229

Ivaz Efendi (Manav), 60 ızmir, 155

ıznik, 118

Izzet Ali Paşa, 223 Izzet Molla, 216

1. Velezquez, 240 Jerusalem (KudOs), 110 Justen (11.), 49 Jüstinyen, 49

Kadıköy, 155

.Kadri (Pehlivan), 140 Kaf dagı, 96 Kagıthane, 64, 66 Kahve Malası, 9 kahvehane, 60, 61 KaI'atO's-selasil, 92 Kalb-i Selim, 190, 192 Kalenderf dervişleri, 85

Kalenderf-Bektaşf, 68 kalpazan, 226, 227 Kane (köyü), 100 Kantemirogıu, 278

Kapalıçarşı, 233 Karaagaç yalısı, 65 Karadeniz, 38, 91, 189 Karadenizli, 125

i,k.nd., pala

2...8..9

Karagöz perdesi, 223

Karagöz, 102

karış, 82

Karlofça Barış Andlaşması, 278 Karun, 264

kaside, 182, 190

Kasımpaşa Camii, 262 Kasımpaşa, 26, 262

Kavaim-i nakdiye nizamnamesi, 225 Kayacan, Fuat HOsnü, 155 Kaygusuz Abdal, 97

Kayı boyu, 97

Kayıtbay Yaylası, 145

kayrne, 224, 225

Kayseri, 110

Kazaklar, 154

Kazım Paşa, 158

Kefe, 188

Kefeliler, 170

Kefenignesiogıu, 99

kelam-ı kibar, 37

Kemah, 110

kepçe, 151

Kerbela şehidleri, 153

Kerbela, 153, 158

Keşişdagı, 79

Kıble, 112

Kıbrıs TOrkü, 94, 95

Kıbrıs, 94

Kıpçaklar, 153

Kira (Yahudi kalpazan kadın), 227 kırat, 82

Kırgızlar, 154, 175

Kırım Hanlıgı, 188

Kırım Savaşı, 188

Kırım Senedi, 188

Kırım Türkleri, 188

Kırım TOrkIOgO, 189

Kırım, 188, 189, 241

Kırımogıu, Mustafa AbdOlcemil; 188

.',

o

2JUI.

kAhvp mnl...

oKısakürek, Necip Fazıl, 30 KitabO'I-Havaass, 163

Kitap Zamanı, 102

Kız Kulesi, 91

Kız Ögretmen Okulu, 110

Kizik zaferi, 91

Kıztaşı, 50, 51

Kocaeli, 228

Koçu, Reşad Ekrem, 228 kolancılar, 233

koltuk kahvesi, 60 Konstantinepolis, 48 Konstantiyana, 49

Konya, 38, 110, 188

Kosova, 37, 38

Kostantiniyye, 118

Koz, Sabri, 102

Körogıu, 45

Kös, 151, 152

kundak, 132

KıJnos, Igmlcz (Macar Türkolog), 102 Kur'an-ı KerIm, 34, 251

Kurtbay, 121

Kutadgu Bilig, 208

külhanbeyleri, 133, 134

Kültür Bakanlıgı, 102

Kürtler, 153

Kütahya, 188

KOtOb-i Siffe, 220

lady Monteque, 65

laedrf, 25, 58, 123, 132, 190,221 lafontaine, James, 156

ıale Devri, 64, 66, 258

ıa le-i günagün, 64

lama, 261

lamii Çelebi, 276

lamaka, 94

latince, 18

lawrance, 129, 130 letaif(Zati'nin), 134

letaif-i Inşa, 183

leyla ile Mecnun, 115 lisan-ılsıam, 13

lisan-ı kefere, 13

londra, 35

lOtflyye, 182

Macarlar, 19

Mahan, 144, 146

Mahmud (sultan, ikinci), 67, 68, 126,

259

Mahmud Paşa (Fatih'in veziri), 248 Mahmud Şevket Paşa, 74 Mahmudiye, 188

Malatya, 110

Malta, 118

mangır, 224

Manisa, 18, 74

Mantıki, 147

Markiyanus Sütunu, 51

Mazhar Osman, 74

Mecidi nişanı, 251

Mecnun, 216, 219

Medrese-i Kemalpaşazade, 54 Mehmed (Fatih Sultan), 18, 19, 20, 50, 92, 110, 134, 172, 213, 233,

248, 250, 258

Mehmed (sultan, üçüncü), 226 Mehmed Dede, 229

Mehmed Hafid, 181

Mehmed Muhiddin Efendi

(Ekmekçizade), 33, 34, 35 Mehmed (Hafız), 155

Mehterhane, 278

Mekke, 48

mekul, 82

Melling, Anton Ignoz, 240

Memlaha, 94

menakıpname, 115

Mengli Giraylar, 188

menn, 82

mersiye, 181

Meryem (Hz.), 238

Mesih Paşa, 92 Mesnev1(Mevlana'nın), 275 mesnevT, 115, 181, 182, 200 Mevlana, 123, 274

MevlevT, 76

Mevlid, 96

Meyyitzade, 28

Mezopotamya, 143

mil,82

Mısır, 33, 48, 56, 145, 146, 153, 214,

266, 280

Miskal, 82

Miıan Gaıetes_ 131

Mogolca, 120, 225

Mogollar, 120, 121, 225

Molla Gürani, 18

Molla Hüsrev, 19

Molla lütfi, 134,214,215 Mu'cemO'I-BOld/in, 92

Muallim NacT, 195

mud, 82

Muhammediye, 96

Muhiddin-i Arabi, 163

Murad (Hüdavendigar, sultan), 37,

114, 258

Murad (sultan, dördüncü), 22, 52, 65,

151

Murad (sultan, ikinci), 19,20 Murad (sultan, üçüncü), 34, 60, 124 Murad Beg, 118

Murad Paşa (Kuyucu), II Muradn/ime (Bedr-i Dilşad'ınJ. 181, . . 209, 210

. Mustafa (Bekri), 125

Mustafa (Hafız), 155

Mustafa (sultan, üçüncü), 52, 70,

171, 198

Mustafa Aga (Kıbrıs Muhassılı), 94 Mustafa Bey (Kizirogıu), 45

',k.nd., PA la

tLJ

Mustafa Kemal, 17

Mustafa Reşit Paşa, 263

Mübarek Giraylar, 188

müfred, 190

Müfti's-sakaleyn, 54, 56

Mülk-i Arap, 214

Müren, Zeki, 232

Müverrih, 60

müzeyyel gazel, 190

Nabi, 101, 122, 136, 164, 165, 181,

182, 187,255,273

nakilan-ı asar, 11

nakin, 82

nakkare, 151

NakşT, 52

nasihatname, 165, 181, 182, 208 Nasreııln Hoca, 125

Nasuh Paşa, 63

Naziler, 189

Nazim, 181

Necati Beg, 174

Necmüddin Ali (Şeyh), 276

NedTm, 64, 66

Net'i, 83, 151, 196, 197 Nefeh3tO'I-Ons TercOmes_ 276
Nene Hatun, 238

NesTb-i Mevlevi, 264

Nevrüz-i Harzemşahi (ilkbahar), 100 Nigde, 110

NiI,214

oguz kavmi, 144

Okmeydanı, 262

Om Mani Padme Hum, 261

Orhan Gazi (Beg), 79, 80, 114, 118 Orhun Kitabeleri, 98

Orta Asya Türk Imparatorlugu, 258 Orta Asya, 96, 150, 153

Orta Asyalı, 257

Ortaçag, 18, 110, 115, 160, 163, 252 Ortadogu, 33, 129

_’

o

2.II

ok.hv. mnl."

Oryantalist, 240 Osman (Hz,), 94

Osman Bey (Beg, Gazi), 114, 118, 174,

250, 258

Osmanlı arması, 254

Osmanlı harfleri, 174

Osmanlı Imparatorlugu, 70

Osmanlı nişam (Nişan-ı OsmanT), 251 Osmanlı sancagı, 250

Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri

Sözlü ğU, 235

Osmanlı Türkçesi, 85, 109, 111 Otlukbeli, 213

Otranto, 213

Ömer (Hz,), 104, 105, 106

Özbek, 175

Özbekler, 154

Özcan, Azmi, 40

Özel Darü'şşafaka Lisesi, 109 Pakalın, Mehmet Zeki, 234, 235 Pan-Islamizm, 40

Papazın çayırı, 156

Paşabahçesi, 229

Paşasaray!, 99

Pend, 184

pendname, 208

Pers, 48

Per/ev Naili Boratav'a Armağan, 102 Pertev, 108

Peşaver, 40

Peygamber (Hz.), 41, 116

Pırt Reis, 91

polo, 153, 154

Polanyalı, 32

Pompei, 48

Ragıb Mehmed Paşa (Koca), 69, 72,

171, 266

Ramazan Sohbetler_ 186

Raşid,282

ratl (Rıtl), 82

ratl-ı giran, 82, 83

raviyan-ı ahbar, II

Redhouse, 44

Refi Cevad, 140

Reşad (sultan), 112

Rio de Janeiro, 156

Robinson, 115

Rodos şövalyeleri, 92

Rodos, 92, 118

Roma, 48, 244, 247

Romalllar, 245

Romanya, 156

Rose and Nightingale, 200

RuhT, 190, 191, 193,271

Rum, 59, 95, 118, 170, 214 Rumca, 14, 18

Rumeli Kavagı, 91

Rumeli, 131

Rumlar,SI, 95, 172

Rus devrimi, 189

Rus, 70, 188, 189

Rus-Bolşevik, 189

Rusçuk, 70

Rusya, 70, 188

Sa'dabad, 64, 66

Saadet Giraylar, 188

Sabit, 134, 173

SabuhT, 182

Sadi, 12, 38

Sadreddin (Mevıana'nın can dostu),

274

Sadullah Izzet Bey, 63

Safiye Sultan, 226

Sahaflar, 233

Sahih-i MUslim, 220

Sahn-ı Seman, 110

Said Nursi, 204, 205

Said-i NursT: bkz. Said-i NursT sak, 82

Sakin8me (SabuhT'nin), 182

fSaid Nursi, 204, 205

Said-i NursT: bkz. Said-i NursT

sak, 82

Sakin8me (SabuhT'nin), 182 Salacak,91

Samatya, 52

Sami, 87, 181

Sanat Ansiklopedisi, 228, 245 Saraçhane, 51

Sarayburnu, 91

Sarı Saltuk, 37

Sarıgüzel,SI

Savlecan, 150, 151

Selahaddin-i EyyubT, 154

SelamT Efendi, 184

selaNn camii, 198

Selçuk Sultanıığı, 274

Selçuklu Kartall, 252

Selçuklular, 153

Selim (sultan, üçüncü), 46, 228, 258 Selim (Yavuz Sultan), 214

Selim Paşa (Benderli), 263

SeITm-i Ewel: bkz. Selim (Yavuz

Sultan)

Selimiye Kışlası, 241

Sel man-ı pak, 43

Semenkan, 144, 146

Sen Nehri, 179

SerkarTn, 67

Sertogıu, Midhat, 34, 35

Seyahatn8me, 54, 76, 92, 99, 100,

118, 146, 152

Emin Efendi (Kıbrıs Muhassılı, Seyyid),

95

Shakeaspeare, 17

Sibirya, 189

sihr-i heıaı, 195

Silistre, 75

simya, 163, 165

Sinan (Mimar), 198

i,k.nd_, p'l,

2Jı:J

Sinan-ı Atik, 198
Sırbistan, 19
Sirkeci, 237
Sırpça, 18
Sivas, 110
Sivastopol, 188
siyasetname, 208
Sotheby's, 236
Sovyet, 189
Sögüt, 258
Sögütcük, 118
Sözler, 204
Subaşı, 60
Suk-i sultani, 234

Sultanahmet (Camii), 185 Sultanahmet Meydanı, 49, 241
Sultanu'l-Berreyn ve Hakanu'l

Bahreyn, 118

Sun'ullah Efendi (Şeyhülislam), 227

Suriye, 156 .

Süleyman (Hz,), 163

Süleyman (KanunT Sultan), 56, 64, 65,

118, 150

Süleyman Faik Efendi, 220 Süleyman Nazif, 140

Süleymaniye (medresesi), 184 Sümeyye, 238

Sütlüce, 65

Şafii, 186

Şam, 59, 154,214

Şazeli (Şeyh), 43

şe b-i arus, 274

şefkat nişam, 251

Şehn8me, 115

şehr-i Ahlat, 145

Şehzade Camii, 198

Şekspir: bkz. Shakeaspeare

Şems, 59

Şemsettin, 182

Şeref Hamm, 90

a

2.li

k.hv. mola"

Abdülmuttalib Efendi (Şerif), 263 şeyhülislam-ısakaleyn, 56

Şeyyad Hamza, 174

Şikar Kapısı, 154

Şuara suresi{88.-89. ayetler), 192 tabı, 151

Tahir Ağa, 198

Tahsin Nahit, 156

Tahtakale, 59

Tanzimat, 155,259,263

Tarih (Tayyarzade Ahmed Ataullah

Efendi'nin), 51

Tarih-i H/ta ve Huten Tercümes_ 150 Tarih-i Peçev_ 60

taşir-i lisan, 15

Tavan Aras/, 9

Teksas, 142

telmih, 192

Temoçin: bkz. Temüçin

Temüçin, 121

Terkibi bend (Ruhi'nin), 190 tevbe-i nasuh, 63

Tevfik (Çaylak), 183

tevriye, 182

Teymur, 121

Thevenot, Jean, 65

Tibetçe, 153

Tilençi, 121

Timur, 120

Timurlular, 153

Timurtaş, 121

Timüçin, 121

Tınıbeg, 175

Tokat, llO

tomak, 150

- Tophane, 145

Topkapı (semti), 237

Topkapı Sarayı, 272

Toroslar, 45, 97

Tuğrayi, 163

. "

'-' ¡

ı" .

(

Tuhfe, 184

Tulumbacı ocağı, 135 Tulumbacılar, 133, 134

Tuluy, 121

Tuna (nehri), 38, 75, 76

Tunca (nehri), 154

Turan Meleği, 96

Turgut Alp, 79, 80

Turkey, 17

Tursun Fakıh, ll8

Tuz Gölü, 94

Türeyiş efsanes_ 120

Türk Dil Kurumu, 44

Türk Halkbilimi, 102

Türk Istanbul, 65

Türk kahvesi, 62

Türk Klasik Musıkisi, 122

Türkçe Kaba Usan, 102

Türkçe, 13, 14, 16, 18,20,33,44,96, 120, 137, 139, 174, 184,232, 244,247,249

Türkçe-Ingilizce leksikon, 44 Türkiye Cumhuriyeti, 253, 254 Türkiye Diyanet Vakfı, 217

Türkiye, 17, 74, 156,232

Türklerde Spor Kültürü, 153

Türklük, 96, 143

Türkmen, 68, 154

Ulu Beg, 174

ulOm-1 riyaziye, 181

Ulunay, 140

Umudum Köyü, ıoo

Oç Anadolu Efsanes_ 97

Üçüncü Sırbistan seferi, 19

Ümmü Haram Rümeysa bintü Milhan,

94

Ümmü Haram Türbesi, 94

Ümmü Süleym, 94

Üsküdar, 38, 136

üstad, 132

_ ’

tı

ı:

ii '1

\;'

ı

i

Vehbi (Sünbülzade), 159, 165, 182,

235

Venedik Körfezi, 91

Venüs, 50, 51

Veysi,231

Vietnam, 142

Yahudi, 32, 131, 170

Yahya (Şeyhülislam), 149 Yalsızuçanlar, Sadık, 38

Yalta, 188

Yekaterina (11.), 188

Yemen, 66

Yemenll,61

Yemliha uykusu, 259

Yeniçeri ocağı, 61, 68, 126 Yeniçeri, 26, 27, 37, 39, 124, 125, 172, 241, 252

Yesarizade, 228

Yeşim, M. Şevki, 28

Yezid, 153, 158

Yıldırım Beğ: bkz. Bayezit (Yıldırım) Yıldırım, C., 104

Yıldız camii, 157

Yirmi döndüncü Söz, 204

i;

ti,k.nd., pa la

1Yoros Kalesi, 91

Yunan, 18, 95, 244

Yunanlı, 18, 245

Yusuf (Hz.), 280

Yusuf b. Atik: bkz. Sinan-ı Atik Yusuf K/ssas/ (Şeyyad Hamza'nın), 174

Zadira, 91

Zamenhof, 34

Zamenhof, Lejzer Ludwik, 32 Zare kalesi, 91

ZaH, 134

Zatü's-selasil, 92

Zeliha, 174

Zenneciler, 233

Zincir kale (Kal'atü's-selasil), 92 Zincirler şehri, 92

Zindanarkası kabristanı, 26 zira-ı hayyat (terzi zira'ı), 82 Ziya Bey (Büyük Maarif Meclisi

azasından), 262

Ziya Gökalp, 96

Ziya Paşa, 53, 141,206,219,260 Zübeyde Hanım, 238

İskender Pala _ Kahve Molası

Kitaplar, uygarlığa yol gösteren ışıklardır.

UYARI:

www.kitapsevenler.com

Kitap sevenlerin yeni buluşma noktasından herkese merhabalar...

Cehaletin yenildiği, sevginin, iyiliğin ve bilginin paylaşıldığı yer olarak gördüğümüz sitemizdeki

tüm e-kitaplar, 5846 Sayılı Kanun'un ilgili maddesine istinaden, engellilerin faydalanabilmeleri amacıyla ekran okuyucu, ses sentezleyici program, konuşan "Braille Not Speak", kabartma ekran

vebenzeri yardımcı araçlara, uyumluolacak şekilde, "TXT","DOC" ve "HTML" gibi formatlarda, tarayıcı ve OCR (optik

karakter tanıma) yazılımı kullanılarak, sadece görmeengelliler için, hazırlanmaktadır. Tümüyle ücretsiz olan sitemizdeki e-kitaplar, "Engelli-engelsiz elele"düşüncesiyle, hiçbir ticari amaç gözetilmeksizin, tamamen gönüllülük

esasına dayalı olarak, engelli-engelsiz Yardımsever arkadaşlarımızın yoğun emeği sayesinde, görme engelli kitap sevenlerin

istifadesine sunulmaktadır. Bu e-kitaplar hiçbirşekilde ticari amaçla veya kanuna aykırı olarak kullanılamaz,

kullandırılamaz. Aksi kullanımdan doğabilecek tümyasalsorumluluklar kullanana aittir.

Sitemizin amacı asla eser sahiplerine zarar vermek değildir.

www.kitapsevenler.com

web sitesinin amacı görme engellilerin kitap okuma hak ve özgürlüğünü yüceltmek ve kitap okuma alışkanlığını pekiştirmektir.

Sevginin olduğu gibi, bilginin de paylaşıldıkça pekişeceğine inanıyoruz.

Tüm kitap dostlarına, görme engellilerin kitap okuyabilmeleri için gösterdikleri çabalardan ve

yaptıkları katkılardan ötürü teşekkür ediyoruz.

Bilgi paylaşmakla çoğalır.

İLGİLİ KANUN:

5846 Sayılı Kanun'un "altıncı Bölüm-Çeşitli Hükümler" bölümünde yeralan "EK

MADDE 11" : "ders kitapları dahil, alenileşmiş veya yayımlanmış yazılı ilim ve edebiyat eserlerinin engelliler için üretilmiş bir nüshası yoksa hiçbir ticarî amaçgüdülmeksizin bir engellinin kullanımı için kendisi veya üçüncü bir kişi tek nüsha olarak

ya da engellilere yönelik hizmet veren eğitim kurumu, vakıf veya dernek gibi kuruluşlar tarafından ihtiyaç kadar kaset, CD, braill alfabesi ve benzeri formatlarda çoğaltılması veya ödünç verilmesi

bu Kanunda öngörülen izinler alınmadan gerçekleştirilebilir."Bu nüshalar hiçbir şekilde satılamaz, ticarete konu edilemez ve amacı dışında kullanılamaz ve kullandırılamaz.

Ayrıca bu nüshalar üzerinde hak sahipleri ile ilgili bilgilerin bulundurulması ve çoğaltım amacının belirtilmesi zorunludur."

bu e-kitap Görme engelliler için düzenlenmiştir.

Kitap taramak gerçekten incelik ve beceri isteyen, zahmet verici bir iştir. Ne mutlu ki, bir görme

engellinin, düzgün taranmış ve hazırlanmış bir e-kitabı okuyabilmesinden duyduğu sevinci paylaşabilmek

tüm zahmete değer. Sizler de bu mutluluğu paylaşabilmek için bir kitabınızı tarayıp,

kitapsevenler@gmail.com

Adresine göndermeyi ve bu isimsiz kahramanlara katılmayı düşünebilirsiniz.

Bu Kitaplar size gelene kadar verilen emeğe ve kanunlara saygı göstererek lütfen bu açıklamaları silmeyiniz.

Siz de bir görme engelliye, okuyabileceği formatlarda, bir kitap armağan ediniz...

Teşekkürler.

Ne Mutlu Bilgi için, Bilgece yaşayanlara.

TÜRKİYE Beyazay Derneği

www.kitapsevenler.com

e-posta: kitapsevenler@gmail.com

İskender Pala _ Kahve Molası